

**Internationaliserings-
monitor van het
onderwijs in Nederland**

2008

Internationaliseringsmonitor van het onderwijs in Nederland 2008

Deze Internationaliseringsmonitor is samengesteld onder verantwoordelijkheid van het Europees Platform – internationaliseren in onderwijs (EP), het Centrum voor Innovatie van Opleidingen (CINOP) en de Nuffic, de Nederlandse organisatie voor internationale samenwerking in het hoger onderwijs, in opdracht van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. De coördinatie van de Internationaliseringsmonitor 2008 is in handen van de Nuffic.

De monitor bestaat uit drie delen waarin de ontwikkelingen in het primair en voortgezet onderwijs, het beroepsonderwijs en de volwasseneneducatie, en het hoger onderwijs onder de loep worden genomen.

Nuffic
Postbus 29777
2502 LT Den Haag
T 070 4260 260
F 070 4260 399
I www.nuffic.nl

Hoewel de informatie in deze uitgave met de grootste zorg is samengesteld, kan de Nuffic niet instaan voor het feit dat de gegevens juist en/of volledig zijn. De informatie kan tussentijds gewijzigd of aangepast zijn. De Nuffic aanvaardt ter zake geen aansprakelijkheid. U wordt geadviseerd om in voorkomende gevallen de juistheid van de informatie zelf te verifiëren.

Inhoud

- 5 Samenvatting en trends

- 9 **Deel I Primair en voortgezet onderwijs**

 - 14 Indicatoren primair en voortgezet onderwijs
 - 16 Trends: Uitgaande mobiliteit
 - 20 Trends: Inkomende mobiliteit

- 23 **Deel II Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie**

 - 25 Indicatoren beroepsonderwijs en volwasseneneducatie
 - 26 Trends: Uitgaande mobiliteit
 - 30 [Leonardo da Vinciprogramma](#)
 - 34 [BAND-programma](#)
 - 34 [Sectoren binnen programmabiliteit](#)
 - 36 Trends: Inkomende mobiliteit

- 39 **Deel III Hoger onderwijs**

 - 41 Indicatoren hoger onderwijs
 - 42 Mobiliteit opgeteld
 - 42 [Uitgaande mobiliteit](#)
 - 44 [Inkomende mobiliteit](#)
 - 48 Diplomabiliteit
 - 48 [Indicatoren diplomabiliteit](#)
 - 52 [Trends: Uitgaande mobiliteit](#)
 - 56 [Trends: Inkomende mobiliteit](#)
 - 76 Studiepuntmobiliteit
 - 76 [Indicatoren studiepuntmobiliteit](#)
 - 78 [Trends: Uitgaande mobiliteit](#)
 - 84 [Trends: Inkomende mobiliteit](#)
 - 86 Programmabiliteit
 - 86 [Trends: Uitgaande mobiliteit](#)
 - 90 [Trends: Inkomende mobiliteit](#)

- 93 **Lijst met afkortingen**

Samenvatting en trends

Primair en voortgezet onderwijs

6,4% van de scholen in het primair onderwijs deed in 2007-08 mee aan een internationale activiteit, gesteund door het Europees Platform. Dit betekent een daling vergeleken met vorig jaar en een groter verschil met de streefwaarde van 8%. Hier staat echter een stijging van bijna 25% van de mobiliteit van leerlingen tegenover, en een stijging van 10% van de docentmobiliteit. Cruciaal is hier echter de constatering dat het aantal vvo-to-scholen (vroeg vreemdetalenonderwijs) met 70% steeg.

59,5% van de scholen in het voortgezet onderwijs werkt actief samen met partnerinstellingen in het buitenland, een lichte stijging ten opzichte van vorig jaar en bijna gelijk aan de streefwaarde van 60%. Onder andere in dit kader was 2,4% van de leerlingen en 1,8% van de docenten in het voortgezet onderwijs mobiel in 2007-08, waarden die ongeveer gelijk bleven met die van vorig jaar. Hiernaast bood 19% van de scholen in het voortgezet onderwijs tweetalig onderwijs aan, een stijging ten opzichte van 2006-07. In het voortgezet onderwijs is sprake van een zekere stabilisatie door krapte van middelen. In ieder geval overtrof de vraag duidelijk de toegekende middelen.

Opvallend is de stabiliteit van landenkeuze, met Duitsland op een onbetwiste eerste plaats en Frankrijk, dat Italië verdrong, op de tweede. Italië staat nu op plek drie, terwijl België de vierde plaats behouden heeft. Dit laatste vooral vanwege de populariteit van Vlaanderen bij het primaire onderwijs. Het vermoeden bestaat dat reiskosten meer dan voorheen de landenkeuze beïnvloeden en dat de voorkeur uitgaat naar landen in de omgeving.

In het primair en voortgezet onderwijs vindt de mobiliteit van leerlingen en docenten voor het grootste deel plaats in de context van de nationale programma's die worden gesponsord door het ministerie van OCW. Sinds vorig jaar zijn vanwege een algehele herziening de eerdere programma's in het nieuwe Bios-programma ondergebracht. Het nieuwe Leven Lang Leren Programma van de EU, dat in 2007 werd geïntroduceerd, werd in 2008 geheel ingevoerd. Binnen dit budgettaire iets grotere Europese programma is een belangrijke rol weggelegd voor internationale schoolpartnerschappen en voor ICT. In beide

subsidiestromen is de administratieve druk op de scholen aanzienlijk verminderd. (Helaas ging dit gedeeltelijk ten koste van de informatiestromen waar in deze monitor naar wordt verwezen, ter ondersteuning van de beleidsontwikkeling.)

Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie

Sinds vorig jaar is het aantal leerlingen dat in het kader van het Leonardo da Vinci-programma een bezoek aan het buitenland brengt wederom met 18% gegroeid. Hier staat echter een daling van de docentmobiliteit tegenover. Ook vorig jaar gingen de meeste leerlingen naar de ons omringende landen: het Verenigd Koninkrijk, Duitsland, België en Frankrijk. Opvallend is de grote stijging, met 272%, van het aantal leerlingen dat naar Turkije gaat.

Ook docenten kozen vorig jaar vaak voor Turkije als reisbestemming, naast Malta op de tweede plaats, en het Verenigd Koninkrijk en Duitsland op respectievelijk de derde en vierde plek. Ook hier speelt de initiatiefrijke participatie van Turkije en Malta in het Leonardo da Vinci-programma een rol. In 2008 waren de meeste leerlingen, 63%, afkomstig uit de sector DGO (Dienstverlening, Gezondheidszorg, Welzijn en Onderwijs), op grote afstand gevolgd door de sectoren Economie, Landbouw en Techniek.

In het Duits-Nederlandse BAND-project nam het aantal leerlinguitwisselingen verder af, van 120 in 2007, naar 97 in 2008. Het aantal docentbezoeken bleef constant op 19. Mogelijk ondervindt het BAND-programma concurrentie van het Leonardo da Vinci-programma. Ook blijkt het vinden van geschikte bedrijven in Duitsland als projectpartner moeilijk voor Nederlandse instellingen. De meeste leerlingen, 42%, komen dit jaar uit de sector Economie, gevolgd door de sectoren Techniek en Landbouw. Ook de meeste docenten komen uit de sector Economie, gevolgd door de sector Techniek. Landbouw deelt bij docenten de derde plaats met de sector DGO.

Binnen de sector DGO gaan de meeste leerlingen naar België, het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk en Spanje; binnen de sector Economie naar Spanje, het Verenigd Koninkrijk en Portugal; binnen de sector Techniek naar Spanje, het Verenigd Koninkrijk en Turkije, en in de Agrarische sector naar Finland, het Verenigd Koninkrijk, België en Denemarken.

Hoger onderwijs

Tussen 2007-08 en 2008-09 nam het percentage buitenlandse studenten dat zich in Nederland inschreef in het bekostigde hoger onderwijs toe van 7,0% naar 7,4%. Deze groei vond vooral plaats in het wo, in het hbo is sinds 2005-06 sprake van een zekere stabilisatie. Wat betreft herkomstlanden groeide het aantal Duitse studenten fors door. Deze groep behelst nu ruim 42% van alle in het bekostigd hoger onderwijs ingeschreven buitenlandse studenten in Nederland. Studenten uit China komen op de tweede plaats. Na jaren van afname zit er weer groei in het aantal Chinese studenten dat een verblijfsvergunning krijgt voor studie of stage. Een opmerkelijke groei geldt voor studenten uit de VS met een verblijfsvergunning, van 900 in 2006 tot ruim 1.300 in 2008. Ongeveer 500 hiervan schreven zich in in het bekostigd hoger onderwijs.

Met betrekking tot vakgebieden blijken, procentueel, Landbouw in het wo en Taal & Cultuur in het hbo de meest internationale populatie te hebben. Inderdaad behoren de kunstacademies tot de meest internationaal georiënteerde hogeronderwijsinstellingen. In de EU scoorde Nederland, in het laatste peiljaar 2005-06, wat binnenkomende diplomamobiliteit betreft met 6,1% nog steeds onder het gemiddelde percentage van 7,6%. De EU was in datzelfde jaar wat studentenmobiliteit betreft de belangrijkste regio in de wereld: 48% van de 2,75 miljoen mobiele studenten kwam naar, ging uit of was internationaal mobiel in de EU. 36% had op deze manier een relatie met Oost-Azië en de Pacific, 25% met Noord-Amerika.

In 2005-06 bestond iets meer belangstelling om voor een diploma naar het buitenland te gaan dan in het jaar daarvoor. In aantal en als percentage van de totale studentenpopulatie was er sprake van een toename. Voor het eerst gaat het om ruim 2,4% van de Nederlandse studentenpopulatie. Internationaal

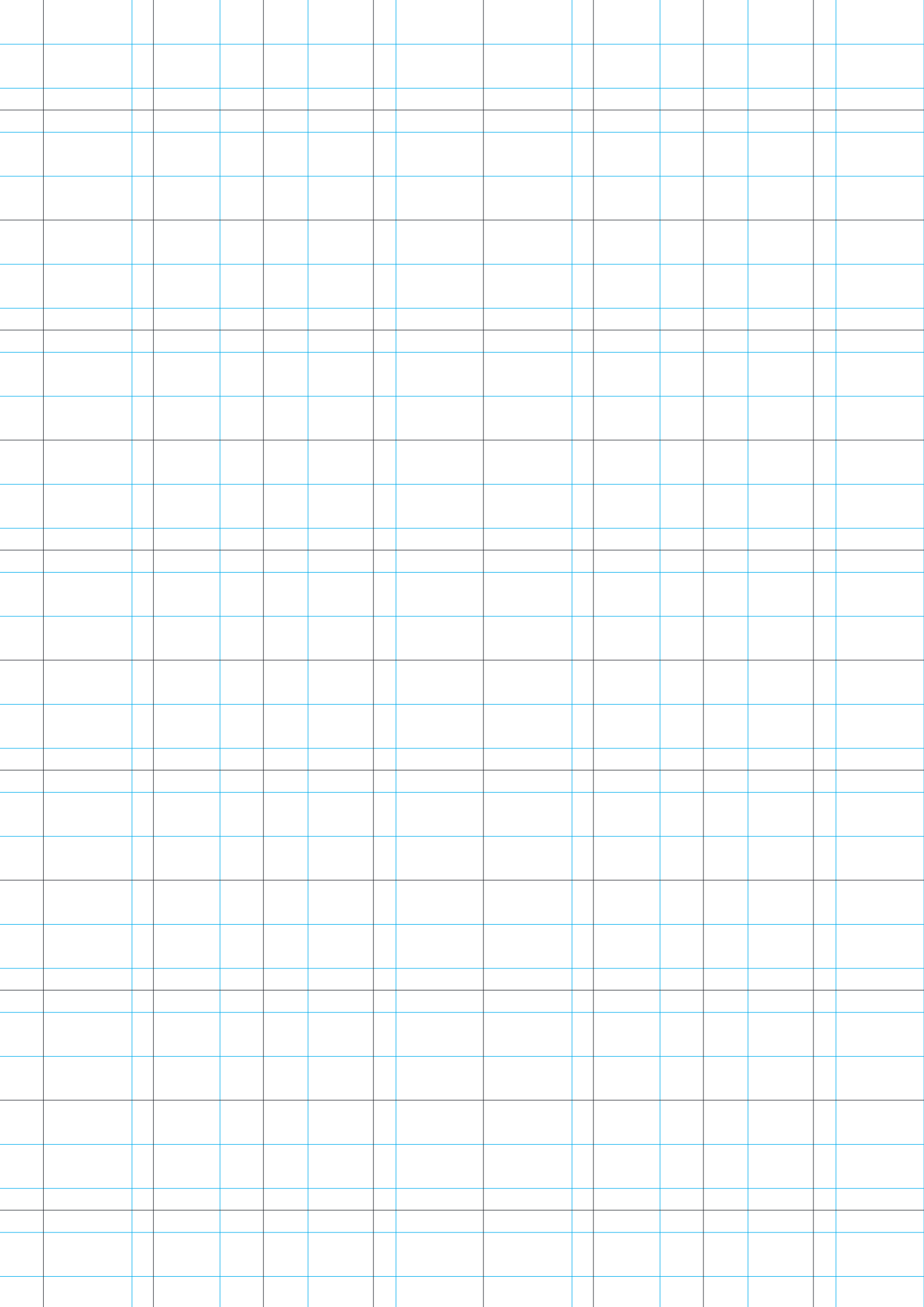
blijft de Nederlandse positie ook wat uitgaande mobiliteit betreft hiermee onveranderd onder het EU-gemiddelde, in de middenmoot. Belangrijkste bestemmingslanden in 2005-06 waren het Verenigd Koninkrijk en België, op afstand gevolgd door de VS en Duitsland. Het aantal door Nederland gefinancierde studenten dat zich in het buitenland inschreef steeg sinds vorig jaar met 1.000 studenten tot bijna 6.500 studenten (ruim 1% van de Nederlandse studentenpopulatie). Het aantal landen waar zij zich inschreven steeg van 54 tot 66. Verreweg het belangrijkste land blijft echter België (Vlaanderen), waar bijna 60% van deze studenten ging studeren. Ruim 750 hiervan schreven zich het afgelopen najaar in bij de Katholieke Universiteit Leuven. Het belang van de grenslanden lijkt met het voorgaande bevestigd.

In tegenstelling tot de overige hierboven genoemde hogeronderwijspercentages, die werden afgeleid van registraties van de nationaliteit, ontstond het gegeven van de 2,75 miljoen mobiele studenten uit een optelling van registraties van vooropleiding en/of permanente woonplaats. Hoewel deze laatste benadering – en dan vooral van mobiliteit op basis van het land waar de middelbare school werd afgemaakt – de voorkeur verdient, is in de overgang naar deze benadering een statistisch onduidelijke situatie ontstaan: het nationaliteitscriterium voldoet niet langer, maar de registraties op basis van met name vooropleiding zijn nog lang niet overal ingevoerd. Ook Nederland kan deze data nog niet goed leveren. De registratie van het al dan niet doorlopen hebben van een Nederlandse middelbare school is min of meer vrijblijvend en bij inschrijving wordt niet naar het land van vooropleiding gevraagd.

Wat uitgaande studiepuntmobiliteit betreft komt belangrijke informatie uit het jaarlijkse ROA-onderzoek onder afgestudeerden. Uit de meest recente gegevens, over afgestudeerden in 2006-07, blijkt dat na een korte periode van stabilisatie in het hbo sprake is van een groei tot een niveau dat eerder bij de afgestudeerden in 2001-02 werd gesignaleerd, terwijl in het wo juist sprake is van een verdere afname. Meer dan 50% van de afgestudeerden van de HAS Den Bosch, Wageningen Universiteit en de Universiteit Maastricht, gaven aan internationaal mobiel te zijn geweest gedurende de studie.

In deze monitor zijn opnieuw gegevens over programmamobiliteit opgenomen. Hieruit blijkt dat de uitgaande mobiliteit in het Erasmusprogramma weer iets is gestegen tot net onder de 6.000 studenten. De totale door de Nuffic beheerde uitgaande programmamobiliteit bedraagt 6.500 studenten. De inkomende Erasmusmobiliteit ligt 1.000 studenten hoger, rond de 7.000 studenten. De totale door de Nuffic beheerde inkomende programmamobiliteit betreft ongeveer 10.000 studenten.

Over het algemeen geven de cijfers van deze monitor een bevredigend beeld. Het aantal buitenlandse studenten aan de Nederlandse hogeronderwijsinstellingen groeit. Die groei is overigens vooral te danken aan studenten uit Duitsland. Wat uitgaande mobiliteit betreft is het beeld sinds de vorige rapportage verbeterd, zowel qua uitgaande diplomamobiliteit als studiepuntmobiliteit, waar in beide gevallen sprake is van een lichte stijging.

Deel I

Primair en
voortgezet
onderwijs

Primair en voortgezet onderwijs

Bron: Europees Platform – internationaliseren in onderwijs

Vorig jaar is erop gewezen dat binnen het primair en voortgezet onderwijs de internationalisering vanzelfsprekend een ander karakter heeft dan binnen het hoger onderwijs of het beroepsonderwijs. Het verblijf in het buitenland is immers per definitie van korte duur, meestal een week, hooguit twee weken.

De in dit hoofdstuk gepresenteerde cijfers beperken zich tot de activiteiten die plaatsvinden in het kader van subsidieprogramma's. Culturele reizen naar Italië of Berlijn en andere door de school georganiseerde buitenlandse schoolreizen vallen er dus buiten. Dat geldt ook voor uitwisselingsprogramma's die geheel door de school zelf (of door sponsors buiten de overheid) worden gefinancierd.

De programma's LLP en Bios

In 2008 zijn de subsidieprogramma's flink gewijzigd.

Het Europese Leven Lang Leren Programma (LLP) is in 2007 van start gegaan en in 2008 volledig doorgevoerd. Een wezenlijk verschil met de oude situatie is dat de subsidies nu voor twee jaar worden toegekend, waardoor scholen minder tijd kwijt zijn aan hun aanvragen. De toegekende bedragen hebben een lumpsumkarakter gekregen, gebonden aan een minimum aantal 'mobiliteiten' (bezoek aan het partnerland door leerkrachten of leerlingen). Voor scholen levert dit minder papierwerk op, maar een bezwaar voor deze monitor is dat de cijfers over de mobiliteit per jaar minder exact zijn geworden. Uitgegaan is van de zeker gerealiseerde mobiliteit, terwijl heel wat scholen het toegekende bedrag gebruiken om een groter aantal leerkrachten en leerlingen de gelegenheid te bieden een bezoek te brengen aan de partnerschool.

Hier botsen twee overheidsprincipes. Om de bureaucratie terug te dringen hoeven scholen minder gegevens aan te leveren, maar onder meer voor een exacte weergave van de mobiliteit zijn deze gegevens eigenlijk noodzakelijk.

De nationale programma's, hier gaat het om de door OCW beschikbaar gestelde middelen, zijn met de start van het programma Bios (Bevordering Internationale Oriëntatie en Samenwerking) in 2008 op een geheel nieuwe leest geschoeid. Hierin zijn de eerdere programma's (Plato, Pluvo, Buurlanden en Piton) samengebracht. Ook zijn de aanvraagprocedure en de verslaglegging aanzienlijk vereenvoudigd. Het gemak en de herkenbaarheid voor scholen stonden daarbij voorop.

Europese en Internationale Oriëntatie (EIO)

Het doel van de mobiliteitsprogramma's is de Europese en Internationale Oriëntatie te versterken op scholen, bij leerlingen en leerkrachten, om zo beter voorbereid te zijn op de internationale samenleving. Op het eerste gezicht lijkt de term EIO een pleonasme, maar dat is niet het geval. De term brengt tot uitdrukking dat Europese samenwerking van een andere orde is dan de internationale. Op Europees terrein is er een politieke structuur tot stand gekomen, waardoor andere lidstaten tot op zekere hoogte geen buitenland meer zijn.

Mobiliteit is een middel, geen doel op zich. Voor alle gesubsidieerde activiteiten geldt daarom dat er heldere leerdoelen gehanteerd moeten worden. In de praktijk betekent dit dat er

steeds een wisselwerking is met de activiteiten in de gewone lessen. Dit geldt voor alle scholen die een beroep doen op Bios of LLP.

Daarnaast zijn er scholen die veel verder gaan. Deze scholen geven vorm aan een internationale leerweg, met tal van daarop gerichte activiteiten in en buiten de lessen. Zo'n internationale leerweg kan in feite gekenschetst worden als een nieuw type onderwijs, binnen het bestaande systeem. Het gaat daarbij om het sterk groeiende tweetalige onderwijs (tto) binnen het voortgezet onderwijs, voornamelijk vwo. In 2008 volgden ruim 100 scholen deze internationale leerweg, één school met Nederlands-Duits, de overige scholen met Nederlands-Engels onderwijs. Daarnaast slaat het Elos-concept aan, waaraan in 2008 28 scholen deelnamen. Elos staat voor 'Europa als leeromgeving voor scholen' en is als concept en netwerk ontstaan uit het voormalige Comeniusprogramma van de Europese Unie. Net als op het tto krijgt EIO veel aandacht op deze Elos-scholen, met de nadruk op Europese samenwerking. Daarnaast worden extra eisen gesteld bij ten minste twee moderne vreemde talen.

Het belang van de activiteiten binnen de gewone lessen valt daarom niet te onderschatten als bijdrage aan de internationalisering binnen het primair en voortgezet onderwijs. Wel vormt de internationale mobiliteit het meest aansprekende onderdeel. Bovendien gaat het daarbij om de 'proof of the pudding'. Hier moeten de leerlingen immers tonen dat zij over de vereiste competenties beschikken om te kunnen functioneren binnen een internationale context, op het terrein van EIO en de vreemde talen.

Taalprogramma's

Verschillende vormen van extra aandacht voor talen binnen het primair en voortgezet onderwijs vallen onder de op internationalisering gerichte programma's van het Europees Platform. Zo kent het programma Bios twee op talen gerichte 'takken': *vroeg vreemdetalenonderwijs* (vvto) binnen het primair onderwijs, en het al genoemde *tweetalig onderwijs* (tto) binnen het voortgezet onderwijs.

Het totaal aantal scholen in het primair onderwijs dat internationaliseert is in 2008 iets afgenomen, maar het aantal scholen dat *intensief* internationaliseert door middel van *vroeg vreemdetalenonderwijs* is gegroeid tot 174 scholen in 2008,

tegenover 100 in 2007. Vvto wordt bijna vanzelfsprekend gekoppeld aan andere internationaliseringsactiviteiten, zoals contacten met een partnerschool in het buitenland. Naast het Engels, dat op vvto-scholen vaak al vanaf groep 1 wordt aangeboden, zijn er 17 scholen die Frans en/of Duits aanbieden binnen het programma LinQ.

De meeste scholen bieden gemiddeld 100 minuten per week aan. Het tot nu toe verrichte onderzoek bevestigt nog eens dat vvto niet ten koste gaat van de Nederlandse taalontwikkeling. Bij verder onderzoek zal hier steeds op worden gelet, op verschillende plaatsen vindt nog verder onderzoek plaats. Op veel vvto-scholen worden Anglia-examens afgenomen, die een rol kunnen vervullen in een doorlopende leerlijn naar het voortgezet onderwijs.

Het programma LinQ, waaraan bijna 40 scholen meedoen, besteedt speciale aandacht aan Frans en Duits. Naast de genoemde basisscholen gaat het verder om scholen voor voortgezet onderwijs. LinQ is eind 2008 een nieuwe fase ingegaan met als doel er nog meer scholen bij te betrekken. Er doen bovendien nog 8 scholen mee aan het proefproject 'Spaans op de basisschool' (2007-2011). Voor de inkomende mobiliteit hebben de programma's voor taalassistenten Frans en Duits en voor een opleidingstraject voor Duitse docenten tot docent in Nederland beperkte betekenis (het gaat om ruim 50 personen), maar de invloed van deze inzet van *native speakers* in het onderwijs gaat veel verder.

Docentenmobiliteit

Binnen het primair en voortgezet onderwijs is de docentenmobiliteit kortstondig van aard, meestal ongeveer een week. Het grootste deel van de mobiliteit vindt, heel begrijpelijk, plaats in het kielzog van de leerlingenactiviteiten. Net als vorig jaar is daarom speciaal aandacht gevraagd voor de mobiliteit in het kader van nascholing. Deze is wel een weerspiegeling van de voorkeuren van de docenten zelf.

Leeftijd en schooltype

De meeste basisscholen vinden leerlingenuitwisseling met jonge kinderen niet realistisch, al bestaan er uitzonderingen op die regel. Enige tientallen scholen hebben jaarlijks een leerlingenuitwisseling met Vlaanderen, Duitsland of Engeland. Naast de leeftijd speelt ook de regelgeving een belemmerende rol. De paspoortwet maakt het voor een school onmogelijk met kinderen zonder identiteitsbewijs de grens te passeren. Vooral in de grensstreek vormt dit een rem op contacten tussen scholen aan weerszijden van die grens.

Voortgezet onderwijs

Binnen het voortgezet onderwijs komt uitwisseling pas vanaf de derde klas op een redelijke schaal van de grond, terwijl meestal gekozen wordt voor de bovenbouwklassen. Dat verklaart deels dat binnen het vmbo leerlingenuitwisselingen minder voorkomen. Eigenlijk komt hier alleen de derde klas in aanmerking. Ruim de helft van de scholen voor voortgezet onderwijs organiseert jaarlijks leerlingenuitwisseling, voor één of meer groepen.

Indicatoren primair en voortgezet onderwijs

Primair onderwijs

In 2008 telt het primair onderwijs 6.913 scholen en ruim 1,5 miljoen leerlingen. Daarbinnen hebben in 2008 2.321 leerlingen deelgenomen aan een meerdaagse uitwisseling met het buitenland, binnen het (nationale) programma Bios. Dat is ten opzichte van 2007 een stijging met bijna 25%. 923 docenten hebben deelgenomen aan een vorm van inhoudelijke nascholing in het buitenland van ongeveer een week, een lichte stijging ten opzichte van 2007. Daarnaast vond docentenmobiliteit plaats binnen de schoolpartnerschappen (door de nieuwe systematiek binnen LLP valt het exacte aantal niet te achterhalen), terwijl 275 leerkrachten optraden als begeleiders van leerlingen binnen Bios (ook een lichte stijging). Deze aantallen zijn, afgezet tegen het aantal basisscholen van bijna 7.000 heel bescheiden, zoals eerder is aangegeven. Als indicator wordt het percentage po-scholen gebruikt dat betrokken is bij één (of meer) van de programma's. In 2008 kwam dat percentage op 6,4% (424 scholen). Vorig jaar bedroeg dat percentage nog 7,3%, zodat er sprake lijkt van een daling.

Als we naar de andere cijfers kijken, dan is er juist sprake van een behoorlijke stijging. Het aantal leerlingen dat deelgenomen heeft aan een uitwisseling is namelijk flink gegroeid, en het aantal vvo-scholen steeg met 70%. De mobiliteit van docenten is iets toegenomen. Deze hogere cijfers zijn kennelijk gerealiseerd op een iets kleiner aantal scholen.

Voortgezet onderwijs

In het voortgezet onderwijs gaat het om 532 scholen met ongeveer 950.000 leerlingen.

Leerlingen

In 2008 namen 21.823 leerlingen deel aan een meerdaagse uitwisseling met het buitenland, ofwel krap 2,4% van alle leerlingen (vrijwel gelijk aan vorig jaar). Uitgaande van een gemiddelde schoolcarrière van vijf jaar, lijkt het verantwoord te stellen dat ongeveer 10 tot 12% van de leerlingen een keer deelneemt aan een uitwisseling.

Docenten

1.465 docenten, ofwel 1,78% van alle docenten, namen deel aan een inhoudelijk nascholingsprogramma in het buitenland.

Dit betekent een verwaarloosbare daling in vergelijking met 2006-07. Daarnaast brachten bijna 4.000 docenten een bezoek aan het buitenland in het kader van een schoolproject (in de context van een multilateraal project in het Comenius-programma, als voorbereidend bezoek, of ter begeleiding van leerlingen).

De indicator in grafiek I-01 geeft dus wel een goed beeld van het aantal docenten dat nascholing in het buitenland volgt (1.465), maar niet van de totale mobiliteit van docenten (5.296).

Buitenlandse partnerschappen

Van de 532 scholen voor voortgezet onderwijs heeft 59,5%, een of meer actieve partners in het buitenland in het kader van onderwijskundige samenwerking met mobiliteit. Dit is een geringe stijging ten opzichte van 2007 (58,4%). Binnen Bios gaat dat altijd gepaard met leerlingenuitwisseling, binnen LLP alleen bij bilaterale samenwerking. Het grootste onderdeel van Comenius bestaat echter uit de multilaterale partnerschappen (deelname van scholen uit ten minste drie landen). Hierbinnen vindt onderwijskundige samenwerking plaats via ICT-contacten in combinatie met bezoeken van docenten over en weer (mobiliteit). Scholen kunnen ervoor kiezen om bij deze bezoeken ook leerlingen mee te nemen. Vooral binnen het voortgezet onderwijs gebeurt dit veel, maar het is onmogelijk zicht te krijgen op de exacte cijfers. Dit probleem is al eerder genoemd. De impact van deze multilaterale partnerschappen draagt veel verder dan uit de mobiliteit valt af te leiden. Het aantal partners per school varieert sterk, van 2 tot 15. Bij de scholen die samenwerken binnen Elos, hebben deze partnerschappen weer een gemeenschappelijk netwerk gevormd met ongeveer 200 deelnemende scholen in een groot aantal landen.

Als we kijken naar het totaal aantal vo-scholen dat gebruik heeft gemaakt van een van de subsidieprogramma's (de indicator voor het primair onderwijs), dan gaat het om 73,9% van alle scholen. Scholen die alleen een beurs voor nascholing hebben aangevraagd maken het verschil uit tussen 59,5% en 73,9%.

OCW-streefwaarden primair en voortgezet onderwijs

Voor 2010 werden de volgende streefwaarden vastgesteld:

Grafiek I-01 OCW-streefwaarden primair en voortgezet onderwijs

OCW-streefwaarden primair en voortgezet onderwijs

Bron: Europees Platform, 2009

Primair en voortgezet onderwijs	basis- waarde	laatste waarde	OCW-streef- waarde
	2005-06	2006-07 2007-08	2010
Percentage po-scholen met een internationale activiteit, met steun van het Europees Platform	5,8%	7,3% 6,4%	8,0%
Percentage vo-scholen met een buitenlandse partnerinstelling waarmee onderwijsprojecten worden uitgevoerd	57,9%	58,4% 59,5%	60,0%
Percentage vo-scholen met een meerdaagse uitwisseling met het buitenland in het kader van onderwijskundige samenwerking	2,3%	2,4% 2,4%	2,5%
Percentage vo-docenten met een meerdaags studiebezoek, in het kader van nascholing, aan het buitenland, exclusief leerlingenbegeleiding	1,6%	1,8% 1,8%	1,8%
Percentage vo-scholen met een tweetalige opleiding	16,4%	18,1% 19,0%	20,0%

Trends: Uitgaande mobiliteit

In het primair en voortgezet onderwijs vindt de mobiliteit van docenten en leerlingen voor het grootste deel plaats binnen het nationale programma Bios dat door het ministerie van OCW wordt bekostigd. Hiervoor is een bedrag van ongeveer 3 miljoen euro op jaarbasis beschikbaar. Het gaat om het eerste jaar van een nieuwe subsidieperiode.

Binnen de – budgettaire iets grotere – Europese programma's staan de internationale schoolpartnerschappen centraal met een belangrijke rol voor ICT, naast de nodige mobiliteit. Deze zijn vanaf 2007 gebundeld binnen het Europese Leven Lang Leren Programma (LLP).

Door de veranderde eisen aan scholen (die alleen de minimale mobiliteit hoeven aan te geven) liggen de werkelijke cijfers hoger dan de hier gepresenteerde. Daarom is het verstandig voorzichtig te zijn met conclusies.

Primair onderwijs: groei op minder scholen

Binnen het primair onderwijs is sprake van een duidelijke stijging in de mobiliteit. Het aantal docenten is gestegen met ruim 10%, het aantal leerlingen met ruim 25%. Bovendien is het aantal scholen met vroeg vreemdetalenonderwijs gestegen met 70%. Deze scholen hebben in belangrijke mate bijgedragen aan de gesignaleerde groei. Desondanks is het percentage scholen dat gebruikmaakt van de subsidieprogramma's gedaald met bijna een vol procentpunt. Het primair onderwijs heeft steeds de nodige schommelingen laten zien, daarom kunnen we alleen met enig voorbehoud concluderen dat er een tweedeling is van scholen die zich intensiever gaan bezighouden met internationalisering en scholen die er juist van afzien. De totale aantallen zijn ook te klein voor een dergelijke conclusie.

Voortgezet onderwijs: stabilisatie, geen verzadiging

In het voortgezet onderwijs is in 2008 sprake geweest van stabilisatie, op vrijwel alle punten. Dat betekent geenszins dat er sprake is van verzadiging. Scholen moesten wennen aan de nieuwe condities van Bios die pas in een vrij laat stadium bekend werden. Als gevolg van het principe 'wie het eerst komt, het eerst maalt', visten relatief veel aanvragers achter het net. De beschikbare middelen werken stabilisatie in de hand. Feitelijk zijn er geen middelen voor groei, de toegekende

bedragen bij Bios liggen steeds onder de normbedragen van het programma. Het percentage scholen dat gebruik zou hebben willen maken van de programma's is onmiskenbaar hoger dan de nu gerealiseerde 73,9%.

[Grafiek I-02](#) Mobiliteit per programma in 2007 en 2008, uitgesplitst naar leerlingen en docenten

[Grafiek I-03](#) Aantal leerlingen in het buitenland, 2004-2008

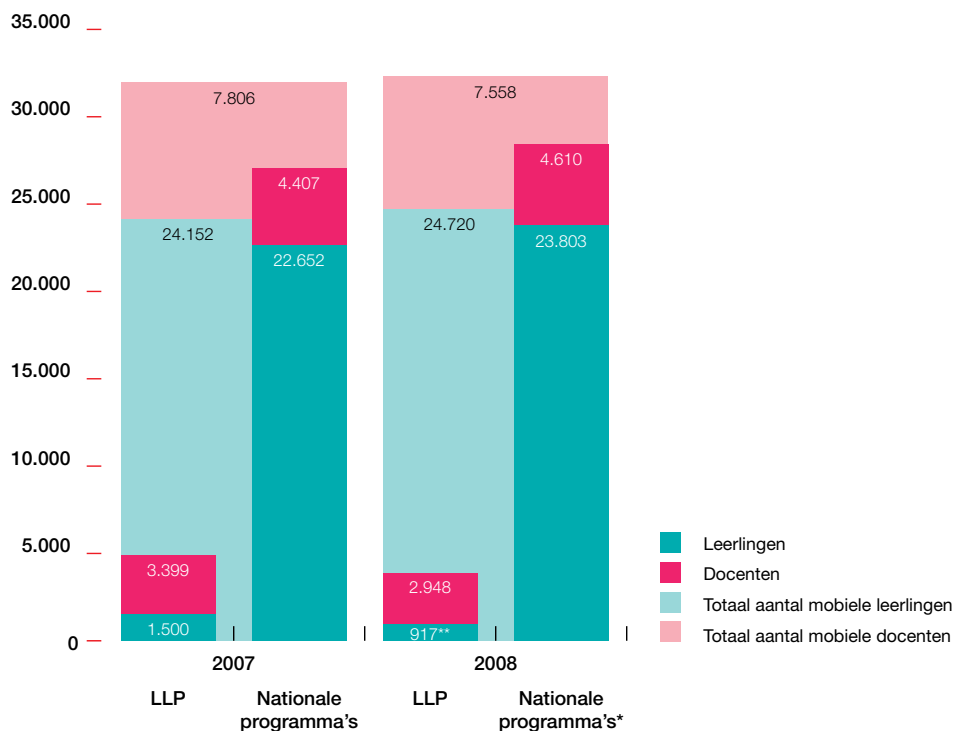
[Grafiek I-04](#) Aantal docenten naar het buitenland, 2004-2008

De toename van het aantal leerlingen wordt grotendeels bepaald door de groei binnen het primair onderwijs. Bij het voortgezet onderwijs lijkt het om stabilisatie te gaan. Toch staat dat niet vast. Binnen Bios is sprake van een stijging, binnen LLP van een daling. Die daling heeft zich waarschijnlijk helemaal niet voorgedaan, maar uitgegaan is van het harde cijfer van de 'minimale mobiliteit'. Zeker is dat heel wat scholen met meer leerlingen op stap zijn gegaan, maar die vallen buiten de statistieken. Het zou onjuist zijn vergaande conclusies te trekken uit of verfijnde bewerkingen toe te passen op cijfers waarbij een kanttekening moet worden geplaatst.

Grafiek I-02

Mobiliteit per programma in 2007 en 2008, uitgesplitst naar leerlingen en docenten

Bron: Europees Platform, 2009

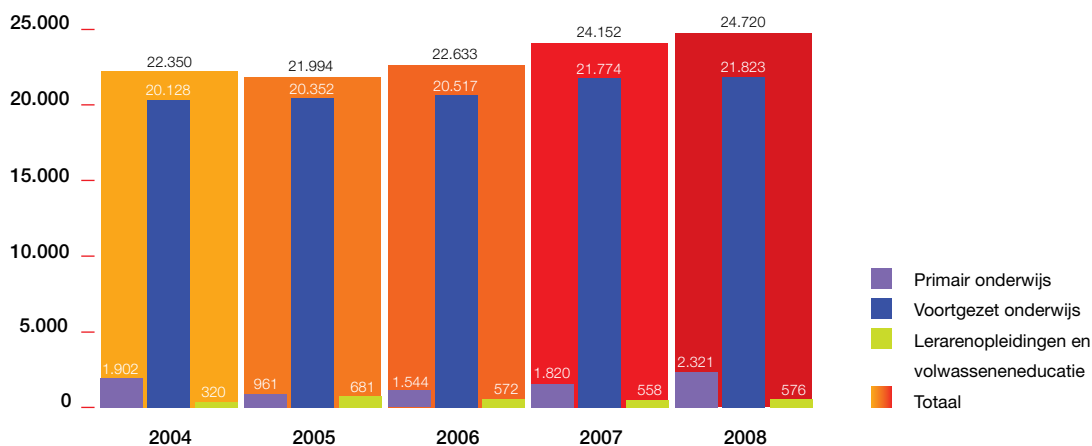
* In 2008 inclusief Bios.

** Het werkelijke aantal kan het dubbele zijn, vanwege lumpsumkarakter en tweejarige projecten.

Grafiek I-03

Aantal leerlingen in het buitenland, 2004-2008

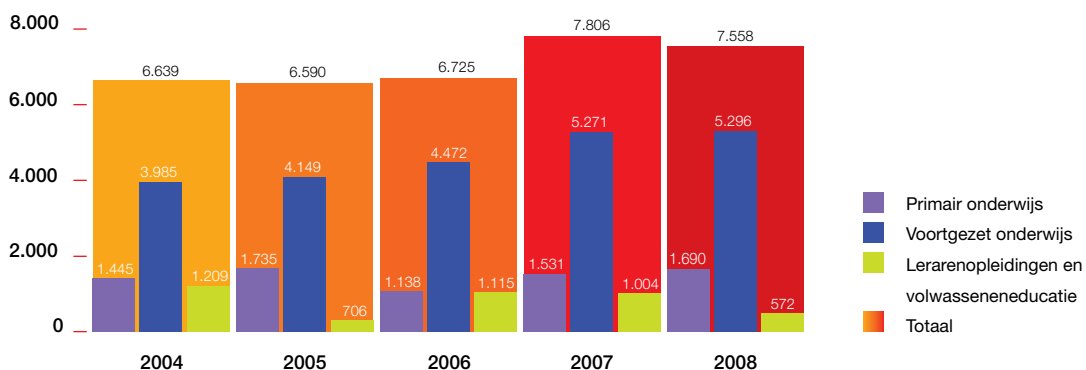
Bron: Europees Platform, 2009

Grafiek I-04

Aantal docenten naar het buitenland, 2004-2008

Bron: Europees Platform, 2009

Bij docenten heeft de groei binnen het primair onderwijs een meer bescheiden karakter. Ook bij het voortgezet onderwijs is stabilisatie de juiste term. De daling bij lerarenopleidingen, volwasseneneducatie en overig – die geheel verantwoordelijk is voor de daling van het totaal – lijkt dramatisch, maar ook hier geldt het eerder gestelde met betrekking tot de cijfers bij LLP. De daling binnen dit programma overtreft de totale daling, waarschijnlijk alleen omdat uitgegaan moest worden van de minimale mobiliteit. Ook kan de nieuwe opzet van de centrale acties (die nu geheel onder Brussel vallen) nog een rol hebben gespeeld wat betreft de lerarenopleidingen.

Grafiek I-05 Uitgaande mobiliteit van leerlingen en docenten, naar schooltype, in 2006, 2007 en 2008, in procenten van de totalen van 29.358, 31.958 en 32.278

Zoals te verwachten valt, is de verandering ten opzichte van vorig jaar minimaal. Het aandeel van het primair onderwijs vertoont een zekere stijging, zoals ook uit de eerdere cijfers tevoorschijn komt. De deelname van het vmbo heeft zich gestabiliseerd.

Bestemming

Frappant is dat Duitsland zijn al lang leidende positie bij de leerlingenuitwisselingen versterkt heeft, terwijl de trend de laatste jaren de andere kant leek op te gaan. Dit wordt verklaard door het gemak waarmee uitwisseling tot stand kan komen en de lage kosten die ermee gepaard gaan. Daarbij zal stellig ook een rol spelen dat de subsidiebedragen binnen Bios laag liggen door de grote vraag. Die bedragen zijn nog wel toereikend bij een uitwisseling met Duitsland of België, maar bij duurdere bestemmingen moet er veel geld bij via leerlingenbijdragen.

Grafiek I-06 Mobiliteit van leerlingen en docenten uitgesplitst naar land van bestemming, 2005-2008

Anderzijds is hier en daar sprake van stuivertje wisselen tussen verschillende landen. Italië, dat zich vorig jaar nog stevig genesteld leek te hebben op een tweede plaats, moet die plaats nu weer afstaan aan Frankrijk. Het is verleidelijk om dit toe te schrijven aan de beperktheid van de subsidiebedragen, omdat een uitwisseling met Frankrijk goedkoper is. De kans is echter groot dat ook toevallige omstandigheden een rol spelen, al is de daling van het aantal leerlingen aanzienlijk. Opvallend

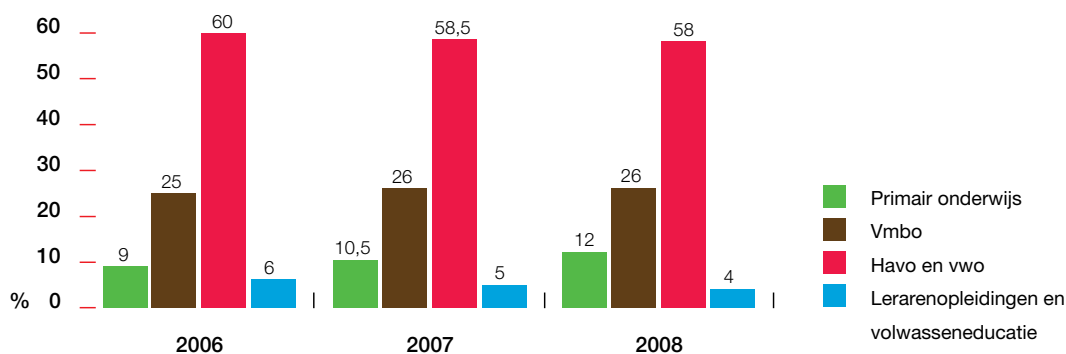
is dat er wel meer docenten naar Italië gaan dan naar Frankrijk. De reden daarvan is dat Italië meer in trek is voor nascholing, al is ook hier sprake van een forse daling (zie grafiek I-6).

Wat leerlingenuitwisseling betreft heeft België zich gestabiliseerd op de vierde plaats, dankzij de populariteit van Vlaanderen bij het primair onderwijs.

Grafiek I-05

Uitgaande mobiliteit van leerlingen en docenten, naar schooltype, in 2006, 2007 en 2008, in procenten van de totalen van 29.358, 31.958 en 32.278*

Bron: Europees Platform, 2009

* Indicatieve, afgeronde percentages. Soms is sprake van gemengde groepen leerlingen; docenten kunnen binnen diverse schooltypes werkzaam zijn.

Grafiek I-06

Mobiliteit van leerlingen en docenten uitgesplitst naar land van bestemming, 2005-2008

Bron: Europees Platform, 2009

LAND	2005		2006		2007		2008	
	Leerlingen	Docenten	Leerlingen	Docenten	Leerlingen	Docenten	Leerlingen	Docenten
Duitsland	7.016	1.068	7.199	961	7.374	997	9.078	1.246
Italië	2.414	376	2.502	516	2.527	571	2.047	619
Frankrijk	2.279	331	1.716	233	1.786	302	2.070	390
België	1.796	303	1.813	271	1.627	314	1.692	292
Polen	1.287	163	1.348	181	1.451	185	1.131	189
Ver. Koninkrijk	912	716	836	626	1.090	751	1.102	749
Finland/Noorw./Zweden	814	438	693	339	988	549	591	624
Spanje	837	213	1.326	220	977	297	1.254	387
Denemarken	1.410	235	1.243	208	938	146	957	240
Tsjechië/Slowakije	681	138	987	123	435	48	1.300	224
Turkije	92	120	228	137	372	251	197	232
Hongarije	160	32	350	85	329	96	398	82
Overig EU					1.202	534	928	313
Amerika						196	63	332
Marokko		86		153		157	43	136
Overig/onbekend	2.296	2.371	2.392	2.672	3.056	2.412	2.256	2.307
TOTAAL	21.994	6.590	22.633	6.725	24.152	7.806	24.720	7.558

De Scandinavische landen zijn flink gedaald bij de leerlingen-uitwisseling. Voor nascholing blijven ze wel in trek. Dit versterkt het vermoeden dat scholen minder snel kiezen voor een dure bestemming bij leerlingenuitwisseling, temeer omdat het goedkopere Denemarken (wat de reiskosten betreft) zich wel gehandhaafd heeft.

De spectaculaire groei van Tsjechië (destijds samengenomen met Slowakije vanwege de beperkte aantallen, maar het leeuwendeel ging ook toen naar Tsjechië) past nog in dit beeld. Denemarken en Tsjechië zijn nog per bus bereikbaar en die blijft het goedkoopste vervoersmiddel. Voor een beperkt aantal leerlingen kunnen soms goedkope vluchten worden geboekt, maar het voordeel van de bus is dat er ook transport ter plekke beschikbaar is.

Voor de teruggang van Turkije zijn communicatieproblemen een waarschijnlijker verklaring. Verschillende uitwisselingen zijn na een paar jaar stukgelopen door afnemend enthousiasme van beide kanten.

In het beeld van groei van de goedkopere bestemmingen past het herstel van Spanje niet. Dit land vertoont over de jaren forse schommelingen.

Verre bestemmingen buiten Europa blijven – op een enkele uitzondering na – voorbehouden aan docenten en schoolleiders. Van de 332 docenten (en schoolleiders) die naar Noord- en Zuid-Amerika zijn gegaan, gingen er 170 naar de Verenigde Staten, 88 naar Aruba en de Nederlandse Antillen binnen het programma Kans, 5 naar Canada en 69 naar Suriname, onder wie ook een aantal docenten in opleiding. Suriname werd ook bezocht door 40 vmbo-scholieren, die daar een uitdagend programma volgden. Daarbij ging het niet om een uitwisseling, omdat een tegenbezoek door de Surinaamse leerlingen onhaalbaar was. Bij een gedegen onderwijskundig programma met de partnerschool stelt Bios die wederkerigheid ook niet verplicht voor vmbo-klassen.

Interessant blijft na te gaan hoe de landenkeuze uitvalt als docenten zelf een keuze maken voor hun nascholing. Dan ziet de volgorde er heel anders uit.

Grafiek I-07 Landenkeuze bij nascholing van docenten, los van leerlingen-activiteiten, in 2007 en 2008

Ten opzichte van vorig jaar zijn er weinig schokkende veranderingen. Bij nascholing blijft het Verenigd Koninkrijk de favoriete bestemming, onder meer vanwege tal van taalcursussen die met name interessant zijn voor docenten die lesgeven in het tweetalig onderwijs. Opvallend is dat Zweden zijn positie nog versterkt heeft, terwijl Denemarken een forse groei laat zien als land met interessante nascholingsmogelijkheden. Dat geldt ook voor de Verenigde Staten.

Opvallend blijft verder de sterke positie van Marokko en Turkije. Docenten bezoeken deze landen om de begeleiding van leerlingen die daaruit afkomstig zijn te optimaliseren om zo hun schoolresultaten te verbeteren.

Trends: Inkomende mobiliteit

Over de inkomende mobiliteit binnen het primair en voortgezet onderwijs bestaan geen betrouwbare cijfers. De leerlingen-uitwisseling is steeds wederzijds, zodat het aantal leerlingen dat Nederland bezoekt in principe ongeveer gelijk is aan het aantal uitgaande leerlingen.

Bij de docentmobiliteit gaat het voor een deel om wederkerigheid, voornamelijk binnen de Comenius-schoolpartnerschappen, maar ook daar niet voor 100 procent. Voor een deel gaat het om eenzijdige bezoeken in het kader van nascholing in het buitenland.

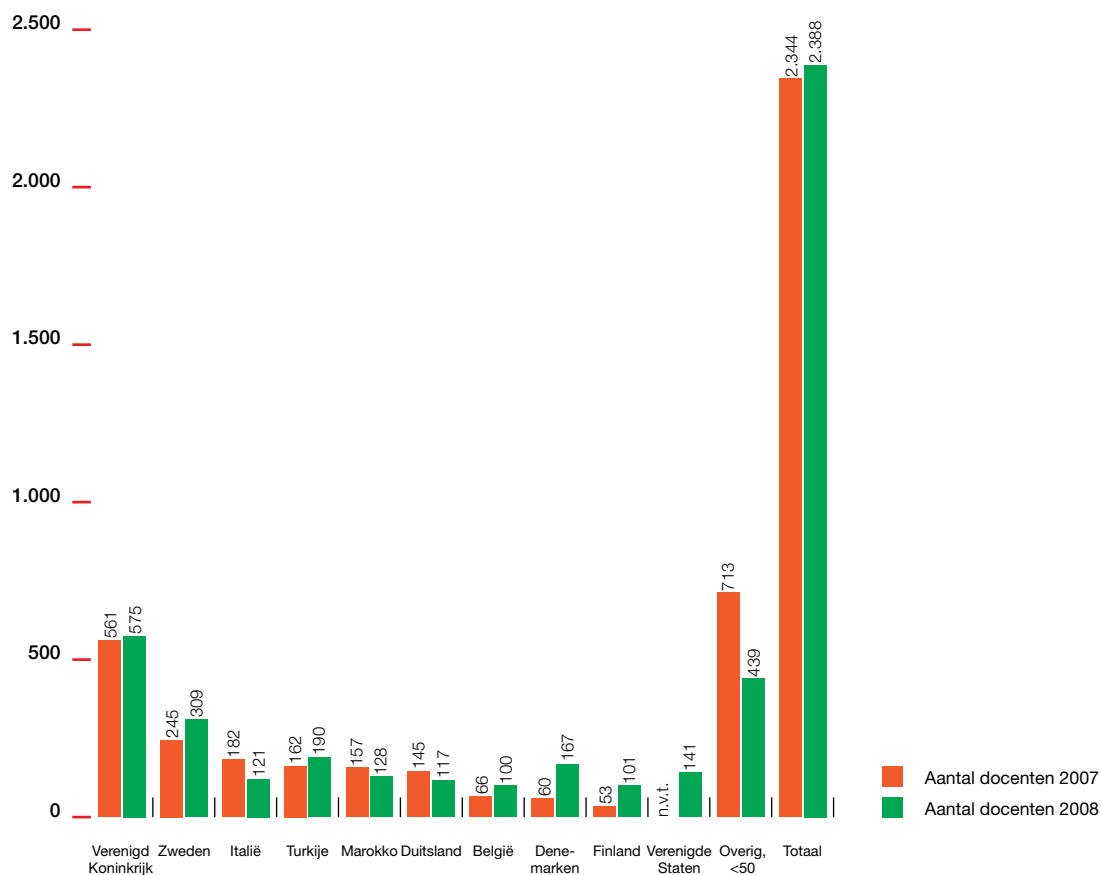
Bovendien zijn er speciale programma's (nationaal en Europees) om buitenlandse delegaties in Nederland te ontvangen.

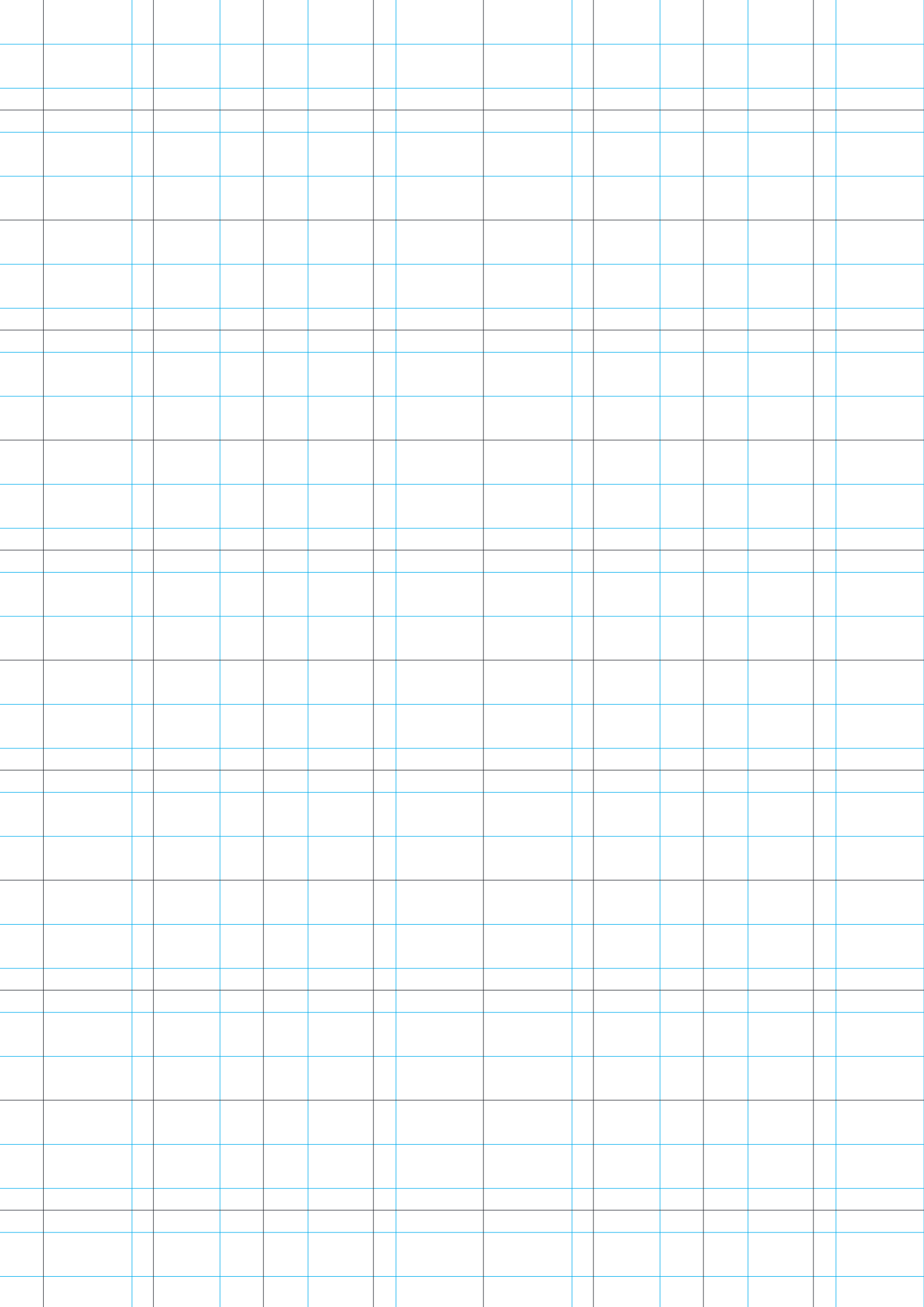
Dit jaar bezochten in dit kader, net als vorig jaar, ongeveer 400 onderwijzers uit het buitenland Nederland. In het kader van taalassistentenprogramma's brachten ruim 50 studenten of leerkrachten een schooljaar in Nederland door.

Grafiek I-07

Landenkeuze bij nascholing van docenten,
los van leerlingenactiviteiten, in 2007 en 2008

Bron: Europees Platform, 2009

Deel II

**Beroeps-
onderwijs**

en

**volwassenen-
educatie**

Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie

Bron: CINOP

Het met bve aangeduide onderwijsveld omvat alle (opleidings)instellingen voor het beroepsonderwijs en de volwasseneneducatie. Binnen dit veld is in 2007 een nulmeting uitgevoerd in het kader van het Programma Internationalisering Beroepsonderwijs om zicht te krijgen op de internationale mobiliteit buiten de programma's. Daaruit bleek dat een grote groep instellingen gebruikmaakt van eigen middelen voor internationale mobiliteit van leerlingen en docenten. Deze uitwisselingen vallen niet onder een vast registratiesysteem. Daarom gaat deze rapportage over de mobiliteit die loopt via de programma's Leonardo da Vinci en BAND (Bilateraal Austausch Programma Nederland-Duitsland).¹

¹ De aantallen genoemd voor deelnemers in 2007 en 2008, zowel voor Leonardo da Vinci als voor BAND, zijn gebaseerd op schattingen en gecorrigeerd op basis van de verhouding aanvraag/realisatie in voorgaande jaren.

Indicatoren beroepsonderwijs en volwasseneneducatie

Leerlingen 2008

In het schooljaar 2007-08 telt het mbo 505.313 studenten (bron: CFI/ministerie van OCW, 2007). Van deze groep studenten hebben in 2008 2.741 leerlingen een bezoek gebracht aan het buitenland in het kader van programmamobiliteit binnen Leonardo da Vinci of BAND. Voor het totaal aantal mbo-studenten betekent dit een percentage van 0,54%.

Docenten 2008

Voor het schooljaar 2007-08 is er sprake van in totaal 28.005 docenten (bron: CFI/ ministerie van OCW, 2007). Dit komt overeen met 22.467 fte's. Van deze groep docenten hebben in 2008 871 docenten een bezoek gebracht aan het buitenland in het kader van programmamobiliteit binnen Leonardo da Vinci en BAND. Dit betekent een percentage van 3,1% van het totaal aantal mbo-docenten.

Partnerschappen in het buitenland 2008

Van de 45 ROC's en 12 AOC's in Nederland heeft 44% een of meer actieve partners in het buitenland in het kader van programmamobiliteit in 2008. In totaal hebben de Nederlandse ROC's en AOC's 452 actieve partners in het buitenland. Het aantal partners per onderwijsinstelling varieert van 1 tot 40. Gemiddeld heeft een Nederlandse onderwijsinstelling 6 partners in het buitenland.

OCW-streefwaarden beroepsonderwijs en volwasseneneducatie

Voor 2010 werden de volgende streefwaarden vastgesteld:

Grafiek II-01 OCW-streefwaarden beroepsonderwijs en volwasseneneducatie
(zie pagina 27)

Trends: Uitgaande mobiliteit

Het programma Leonardo da Vinci, ingesteld door de Europese Commissie, richt zich op het bevorderen van innovatie, op het bevorderen van de disseminatie van de ervaringen in het beroepsonderwijs, en op de internationalisering van dit onderwijs. Voor dit programma was in 2008 € 3.891.760 beschikbaar voor leerlingen, € 934.129 voor docenten en € 485.805 voor jonge werkenden.² Met name voor de leerlingen is er sprake van een grote verhoging, met ruim een derde van het totale budget van 2007.

Het Bilateraal Austausch Programma Nederland-Duitsland (BAND) is ingesteld door het ministerie van OCW in samenwerking met het Duitse ministerie van Onderwijs. Dit programma heeft als doel instellingen in het beroepsonderwijs een impuls te geven om bilaterale uitwisseling als vast onderdeel van de beroepsopleiding te ontwikkelen en om internationale samenwerking een structurele basis te geven.

De doelstellingen van de uitwisselingsprojecten zijn:

- > verbetering van vakinhoudelijke vaardigheden, sleutelkwalificaties en talenkennis;
- > bijdragen aan internationale samenwerking binnen het beroepsonderwijs;
- > stimuleren van tolerantie en openheid.

Het ministerie van OCW kende in 2008 aan dit programma een budget van € 150.000 toe. Het ministerie van LNV heeft dit aangevuld met € 39.750. In totaal was er voor de deelnemers aan de door CINOP beheerde mobiliteitsprogramma's een bedrag van € 5.501.444 beschikbaar.

[Grafiek II-02 Beschikbare budgetten binnen Leonardo da Vinci, 2004-2008](#)

Voor het BAND-programma bleven de beschikbare middelen gelijk. Voor het Leonardo da Vinci-programma namen de budgetten voor internationale mobiliteit voor het tweede jaar achtereen fors toe.

² De officiële term voor jonge werkenden binnen Leonardo da Vinci is 'people on the labour market'. Hiermee wordt de populatie van mensen bedoeld die beschikbaar is voor de arbeidsmarkt.

Grafiek II-01

**OCW-streefwaarden beroepsonderwijs en
volwasseneneducatie**

Bron: CINOP, 2009

	Diplomamobiliteit		
	basis- waarde	laatste waarde	OCW-streef- waarde
	2006	2008	2010
Percentage mbo-studenten dat voor minimaal 2 weken naar het buitenland vertrekt voor studie of stage, van de totale Nederlandse studentenpopulatie	0,44%	0,54%	0,65%
Percentage Nederlandse docenten in de mbo-sector dat voor minimaal 1 week naar het buitenland vertrekt, van de totale Nederlandse docentenpopulatie	3,47%	3,11%	3,5%
Aantal actieve partners (bedrijven, onderwijsinstellingen) in het buitenland	*	452	550
Percentage van de Nederlandse onderwijsinstellingen (ROC en AOC tezamen) met een actieve buitenlandse partner	*	53%	58%

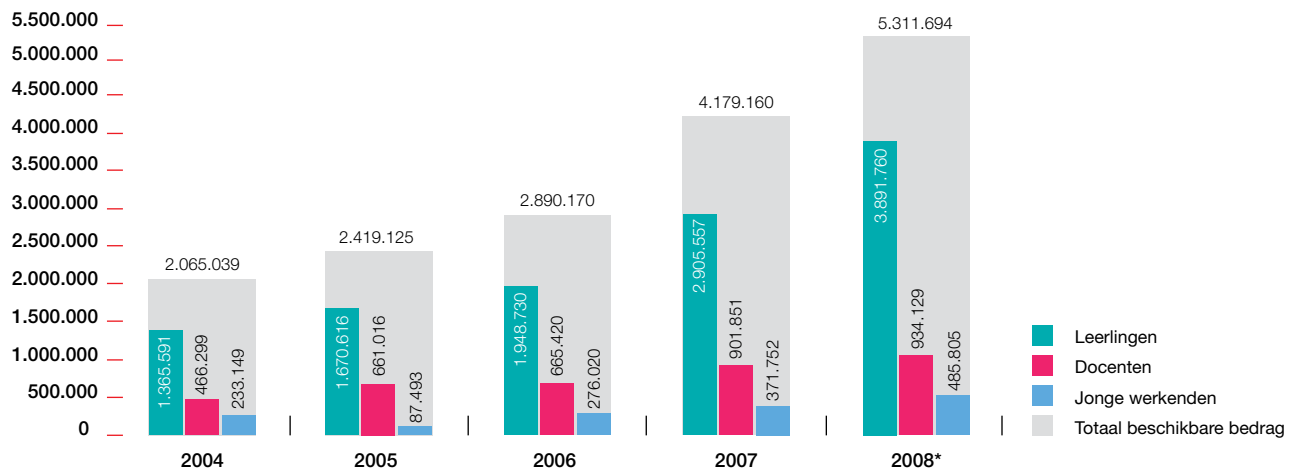
Noot: Indicatoren internationalisering mbo in het kader van mobiliteitsprogramma's Leonardo da Vinci en BAND.

* Niet eerder onderzocht.

Grafiek II-02

**Beschikbare budgetten binnen Leonardo da Vinci,
2004-2008**

Bron: CINOP, 2009

* Voorlopig beschikbare bedragen i.v.m. restbedragen.

Deelname aan mobiliteitsprogramma's

De twee mobiliteitsprogramma's voor het bve-veld zijn Leonardo da Vinci en BAND.

Grafiek II-03 Aantal deelnemers Leonardo da Vinci en BAND, in 2008

In totaal waren er in 2008 3.636 deelnemers aan de twee mobiliteitsprogramma's. Leonardo da Vinci heeft een veel grotere omvang dan BAND.

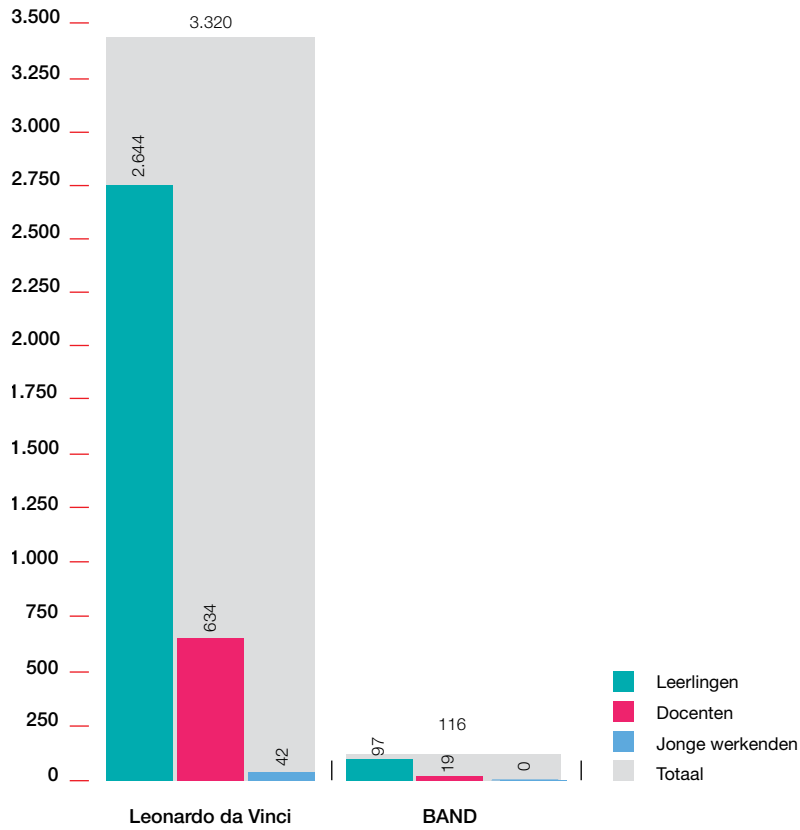
Grafiek II-04 Proportionele deelname aan bve-mobiliteitsprogramma's, 2004-2008

In 2008 namen 2.741 leerlingen binnen een programma deel aan internationale mobiliteit. Het gaat echter nog steeds om een klein percentage van het totaal aantal leerlingen in het bve-veld (0,54% van 503.313). In vergelijking met andere landen zit Nederland in de middenmoot.

Grafiek II-03

Aantal deelnemers Leonardo da Vinci en BAND, in 2008

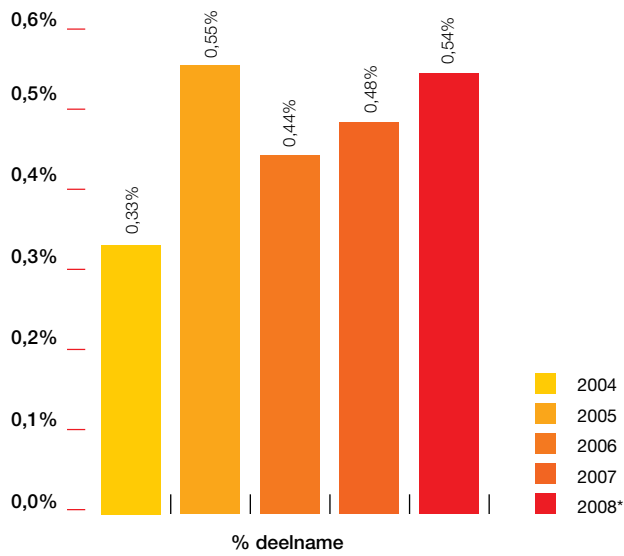
Bron: CINOP, 2009

Grafiek II-04

Proportionele deelname aan bewe-
mobiliteitsprogramma's, 2004-2008

Bron: CINOP, 2009

* Aantallen 2008 berusten op schattingen.

Leonardo da Vinciprogramma

Aantal projecten

In 2008 zijn in totaal 59 projecten toegekend in het kader van Leonardo da Vinci, waarvan 33 projecten voor leerlingen, 18 voor docenten en 8 voor jonge werkenden. Voor de leerlingen wordt een onderscheid gemaakt tussen 20 innovatieve en 13 kleine projecten. Vijf maal werd een project aangevraagd door een samenwerkingsverband (consortium). Ten opzichte van 2007 is het aantal projecten relatief stabiel, met uitzondering van de projecten voor jonge werkenden, waar sprake was van een groei van 37%.

Op 2006 na, waarin een lichte daling van het aantal projecten te constateren is, is er over de afgelopen vijf jaar sprake van een stijgende lijn. Het aantal projecten is in 2008 met 44% gestegen ten opzichte van 2004. De grootste stijging over deze periode is te danken aan de toename van het aantal projecten voor leerlingen en jonge werkenden. Het aantal projecten voor docenten geeft een fluctuerend beeld over de afgelopen vijf jaar.

Grafiek II-05 Aantal projecten Leonardo da Vinci, 2004-2008

Aantal deelnemers

Naast de gegevens over het aantal projecten zijn ook gegevens bekend over het aantal deelnemers voor de drie doelgroepen: leerlingen, docenten en jonge werkenden.

Grafiek II-06 Aantal deelnemers Leonardo da Vinci, 2004-2008

Leerlingen

Aantallen

Wat het aantal leerlingen betreft, zet de trend die in 2003 is ingezet door. Het aantal leerlingen dat deelneemt aan de projecten neemt nog steeds toe. Voor 2008 is er sprake van een toename van 18% ten opzichte van 2007. Ten opzichte van 2004 is er zelfs sprake van een toename van 125%.

Zowel het aantal leerlingprojecten als het gemiddeld aantal leerlingen is toegenomen. Daarmee is de daling in aantal leerlingen per project in 2007 tenietgedaan.

De trend dat meerdere onderwijsinstellingen gezamenlijk één project aanvragen zet ook in 2008 door. Ook arbeidsorganisaties en samenwerkingsverbanden van onderwijsinstellingen dienen

aanvragen in. Dit betreft 19% van het totaal aantal toegekende aanvragen, een stijging van 5% ten opzichte van 2007.

Grafiek II-08 Gemiddeld aantal leerlingen, docenten en jonge werkenden per project, 2004-2008

Gemiddeld ligt het subsidiebedrag in 2008 per leerling rond de € 1.470. Dit bedrag ligt 13% hoger dan het gemiddelde bedrag per leerling in 2007.

Er zit een ruime variatie in de verblijfsduur van leerlingen in het buitenland. Het zwaartepunt ligt tussen de 3 en 12 weken, waarbij 4 tot 5 weken het meest voorkomt.

Bestemmingslanden

Sinds 2006 wordt binnen Leonardo da Vinci gebruikgemaakt van een ander registratiesysteem, dat tevens gekoppeld is aan Europass. Op basis van deze registratie is te zien dat, zoals het afgelopen jaar, ook in 2008 veel leerlingen naar de ons omringende landen, Verenigd Koninkrijk, Duitsland, België en Frankrijk zijn gegaan. Redenen hiervoor zijn dat het dicht bij huis is, de taal bekend is (met name Engels en Duits) en de cultuurverschillen relatief klein zijn. Spanje, na het Verenigd Koninkrijk tweede op de lijst van bestemmingslanden, vormt hierop de uitzondering.

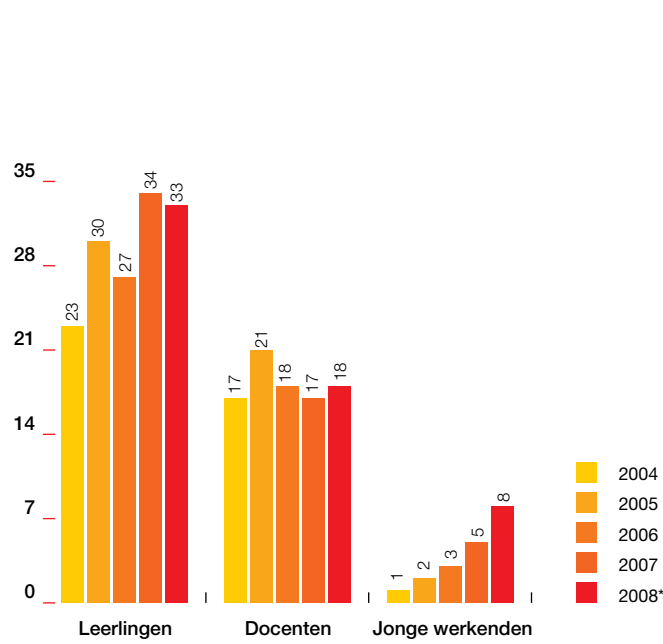
Opvallend is de grote stijging van het aantal leerlingen naar Turkije (272%). Turkije doet pas vanaf 2005 mee aan het Leonardo da Vinci programma. Voor deze stijging worden twee mogelijke verklaringen gegeven. Allereerst het relatief grote aantal leerlingen in het beroepsonderwijs dat van Turkse afkomst is. Daarnaast zijn er in 2008 op instellingsniveau veel nieuwe contacten gelegd dankzij twee handelsmissies, waarbij een delegatie van de ministeries van OCW en Economische Zaken, diverse bedrijven en instellingen, een bezoek aan Turkije brachten. Deze contacten resulteerden, samen met parallele projecten van het Colo, in een toename van het aantal erkende leerbedrijven en stageplaatsen in Turkije.

Grafiek II-07 Aantal leerlingen per bestemmingsland binnen Leonardo da Vinci (en BAND, m.b.t. Duitsland) 2008

Grafiek II-05

Aantal projecten Leonardo da Vinci, 2004-2008

Bron: CINOP, 2009

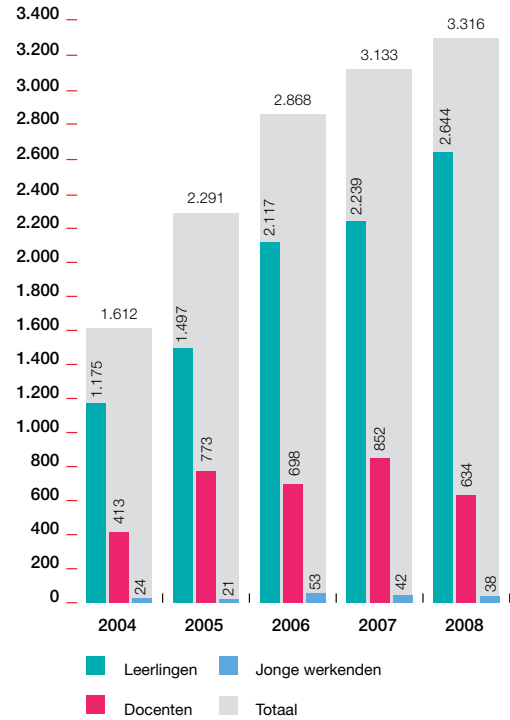

* Inschatting

Grafiek II-06

Aantal deelnemers Leonardo da Vinci, 2004-2008

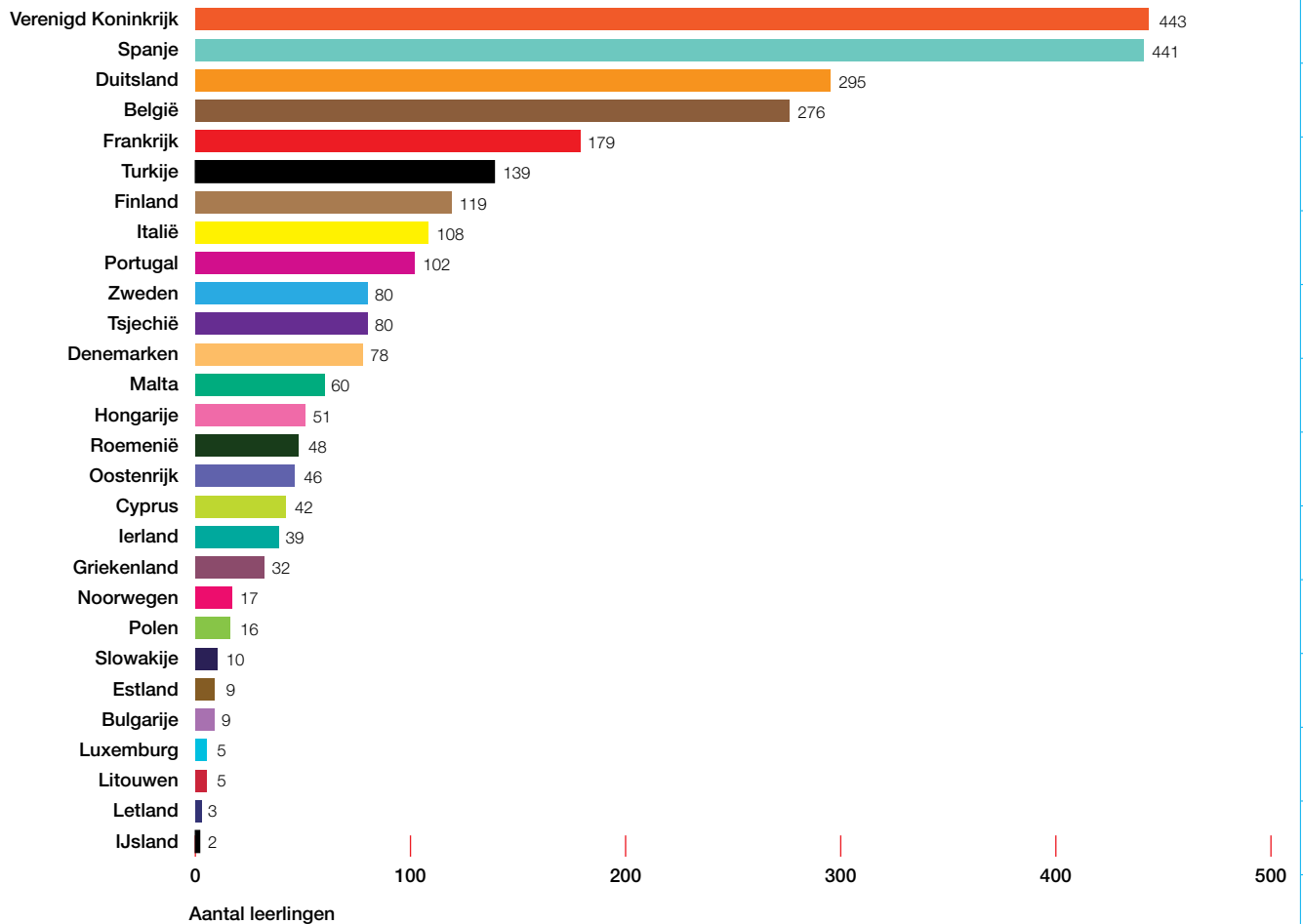
Bron: CINOP, 2009

Grafiek II-07

Aantal leerlingen per bestemmingsland binnen Leonardo da Vinci (en BAND, m.b.t. Duitsland), 2008

Bron: CINOP, 2009

Docenten

Aantallen

Zoals eerder opgemerkt, fluctueert het aantal projecten voor docenten in de afgelopen vijf jaar. Het aantal docenten dat in het kader van Leonardo da Vinci naar het buitenland ging is na een toename in 2007 weer teruggezakt naar het niveau van het jaar ervoor. In 2007 waren het er 852, in 2008 waren het er 634, een daling van 26%. Dit betekent dat ook per project het aantal deelnemende docenten gemiddeld is afgenomen.

Binnen het beleid van het Leonardo da Vinci-programma vormen de docenten een prioriteit. Subsidies zijn toegenomen en er zijn succesvolle ervaringen opgedaan in de afgelopen jaren. Sinds 2001 is het voor docenten mogelijk om voor één week naar het buitenland te gaan. Vroeger was het alleen mogelijk dit voor een periode van minimaal twee weken te doen. Scholen kunnen nu makkelijker inspringen op de afwezigheid van een docent en oplossingen vinden voor lessenuitval of voor taken die hierdoor blijven liggen. Het merendeel van de bezoeken duurt nu één tot twee weken.

Grafiek II-08 Gemiddeld aantal leerlingen, docenten en jonge werkenden per project, 2004-2008

Gemiddeld ligt het subsidiebedrag per docent in 2008 op € 1.473. Dit bedrag ligt 36% hoger dan het gemiddelde bedrag per docent in 2007.

Bestemmingslanden

De beschikbare gegevens voor 2008 laten zien dat Turkije en Malta het meest populair zijn, gevolgd door buurlanden als het Verenigd Koninkrijk en Duitsland.

Een mogelijke verklaring voor de voorkeur voor Turkije en Malta is dat deze landen zeer actief zijn met het zoeken naar partners binnen Leonardo da Vinci-projecten. In 2004 heeft een Turkse delegatie van scholen en bedrijven Nederland bezocht, waarbij veel contacten zijn gelegd. In 2007 heeft een Nederlandse delegatie van scholen, met docenten, coördinatoren internationaal en CvB-leden, een tegenbezoek gebracht. Daarnaast is studentenmobiliteit met Turkije al enkele jaren een aandachtspunt bij het ministerie van OCW.

Het Verenigd Koninkrijk vormt al jaren een constante factor voor docenten binnen Leonardoprojecten. Een verklaring is waarschijnlijk de goede reputatie van dit land op het gebied van beroepsonderwijs en het feit dat er amper sprake is van een taalbarrière.

Verder schommelt het percentage projecten per land elk jaar. Landen die in het ene jaar veelvuldig bezocht worden door docenten, worden het daarop volgende jaar veel minder bezocht, of andersom.

Grafiek II-09 Aantal docenten per bestemmingsland binnen Leonardo da Vinci (en BAND, m.b.t. Duitsland) 2008

Jonge werkenden

Aantallen

Het aantal jonge werkenden dat deelneemt aan het Leonardo da Vinci-programma is in 2008 licht gedaald ten opzichte van 2007, maar het aantal projecten is wel toegenomen. In 2008 deden gemiddeld 5 deelnemers aan de 38 projecten mee.

Grafiek II-08 Gemiddeld aantal leerlingen, docenten en jonge werkenden per project, 2004-2008

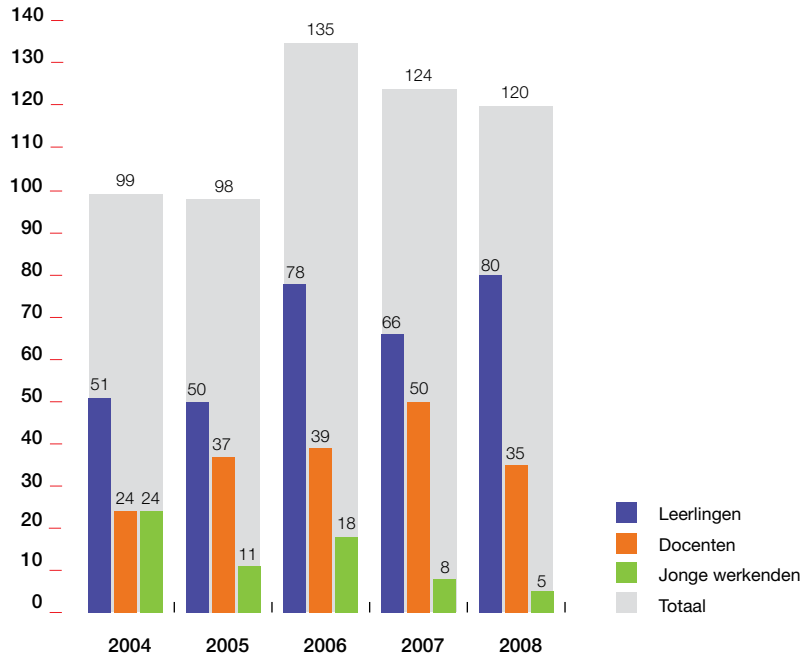
Bestemmingslanden

Er zijn voor 2008 nauwelijks gegevens bekend over de landen waar jonge werkenden naartoe zijn gegaan in het kader van het Leonardo da Vinci-programma. Uit de op dit moment beschikbare informatie blijkt dat Duitsland en Frankrijk de meest bezochte landen zijn.

Grafiek II-08

Gemiddeld aantal leerlingen, docenten en jonge werkkenden per project, 2004-2008

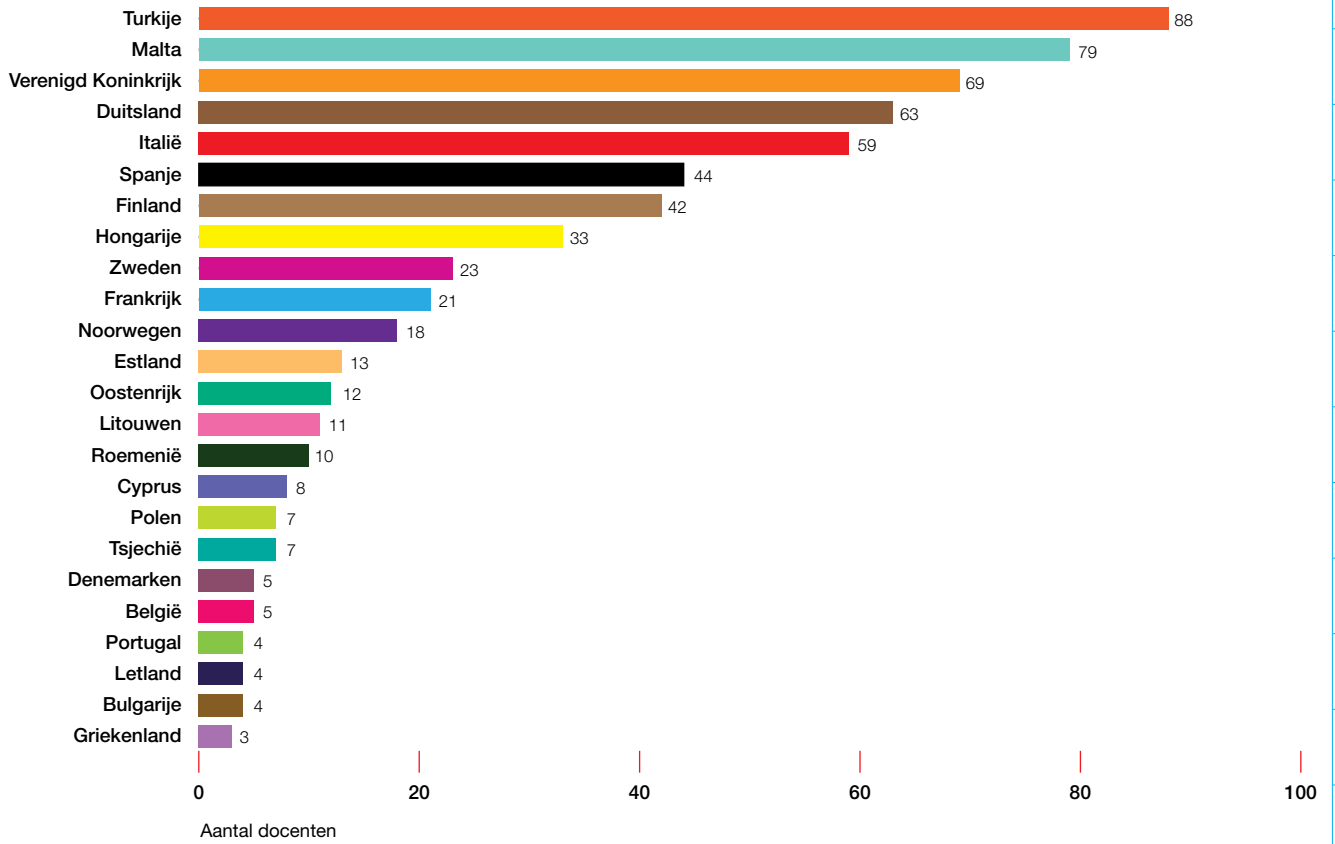
Bron: CINOP, 2009

Grafiek II-09

Aantal docenten per bestemmingsland binnen Leonardo da Vinci (en BAND, m.b.t. Duitsland), 2008

Bron: CINOP, 2009

BAND-programma

Aantal projecten

In 2008 hebben de ministeries van OCW en van LNV 16 projecten goedgekeurd voor leerlingenuitwisselingen. Daarmee is het totaal aantal uitwisselingen ten opzichte van 2007 gelijk gebleven. Het gemiddeld aantal (Nederlandse) leerlingen per project is afgenomen met 19%.

Beide ministeries hebben twee projecten goedgekeurd voor voorbereidende bezoeken in het kader van leerlingenuitwisselingen of ter oriëntatie van nieuwe partnerschappen. Daarnaast betrof het eenmaal een gastdocentschap.

Ten opzichte van 2007 is er sprake van een gelijk aantal projecten. In 2008 zijn tien ROC's en drie AOC's bij het BAND-project aangesloten. In 2008 zijn er geen voorbeeldprojecten (Müsterprojecten) aangevraagd. Binnen deze langer lopende projecten worden opleidingen bilateraal inhoudelijk op elkaar afgestemd.

Grafiek II-10 Aantal projecten per soort activiteit in BAND, 2004-2008

Aantal deelnemers: leerlingen en docenten

Het aantal leerlingen dat in 2008 in het kader van BAND naar Duitsland ging is met 19% afgenomen ten opzichte van 2007. Een eerste oorzaak is dat een project met zes leerlingen niet doorging vanwege een huisvestingsprobleem in Duitsland. Een tweede mogelijke oorzaak is dat deelname aan Leonardo da Vinci (binnen het nieuwe Leven Lang Leren Programma) financieel aantrekkelijker is geworden ten opzichte van BAND. In 2009 is hier een beleidsmatig gevolg aan gegeven waarbij de BAND-subsidies per project zijn verhoogd.

Een andere mogelijke verklaring voor de daling is de opzet van beide programma's. In het BAND-programma is, in tegenstelling tot het Leonardo da Vinci-programma, mobiliteit wederkerig. Dit betekent dat voor elk project waarbij leerlingen naar Duitsland gaan, de verplichting bestaat om Duitse leerlingen in Nederland een stage aan te bieden. Het Leonardoprogramma heeft deze verplichting niet.

Ten slotte is in het BAND-programma de aanvraag aan Nederlandse zijde moeilijker dan aan Duitse. In Duitsland is namelijk sprake van een duaal leer-werksysteem, waarbij deelnemers uit bedrijven komen. Het zoeken van geschikte bedrijven in Duitsland als partner in een project blijkt voor de Nederlandse instellingen in de praktijk lastig te zijn.

Grafiek II-11 Aantal leerlingen en docenten in BAND-projecten, 2004-2008

Sectoren binnen programmamobiliteit

Verdeling sectoren over de programma's

Binnen zowel Leonardo da Vinci als BAND wordt geregistreerd binnen welke sector stage gelopen wordt. In 2008 was deze registratie voor jonge werkenden te onvolledig om conclusies aan te verbinden.

Leonardo da Vinci

In het Leonardo da Vinci-programma ging de grootste groep leerlingen in 2008 stage lopen in de sector Dienstverlening, Gezondheidszorg, Welzijn en Onderwijs (DGO). Opmerkelijk is dat voor leerlingen de sector Economie sinds 2007 in opmars is. Voor Landbouw en Techniek geldt een lage deelname. Ook voor de doelgroep docenten is, net als in voorgaande jaren, de sector DGO veruit het populairst.

Grafiek II-12 Percentage leerlingen en docenten per sector in Leonardo da Vinci, BAND en in het algemeen, 2008

BAND

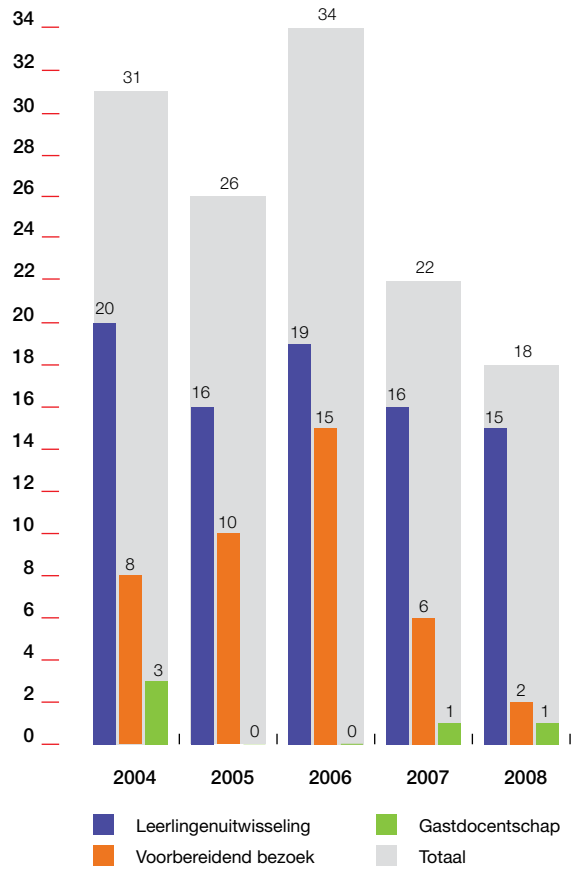
BAND geeft een tegenovergesteld beeld van de situatie in het Leonardo da Vinci-programma. DGO is binnen dit programma namelijk de sector met de minste leerlingen.

In het BAND-programma heeft een verschuiving plaatsgevonden tussen de sectoren Techniek en Economie. Voor het eerst is de sector Economie de grootste. Techniek is nu de op één na grootste sector. De kleinste sector, Landbouw, is in omvang relatief stabiel. Een mogelijke verklaring voor deze verschuiving is dat dit jaar een nieuw groot project voor de opleiding tot secretaresse werd geïnitieerd. Wellicht is er ook minder interesse vanuit de technische hoek.

Wat betreft docentenmobiliteit ging het vooral om docenten uit de sectoren Economie en Techniek die naar Duitsland gingen voor een voorbereidend bezoek of gastdocentschap.

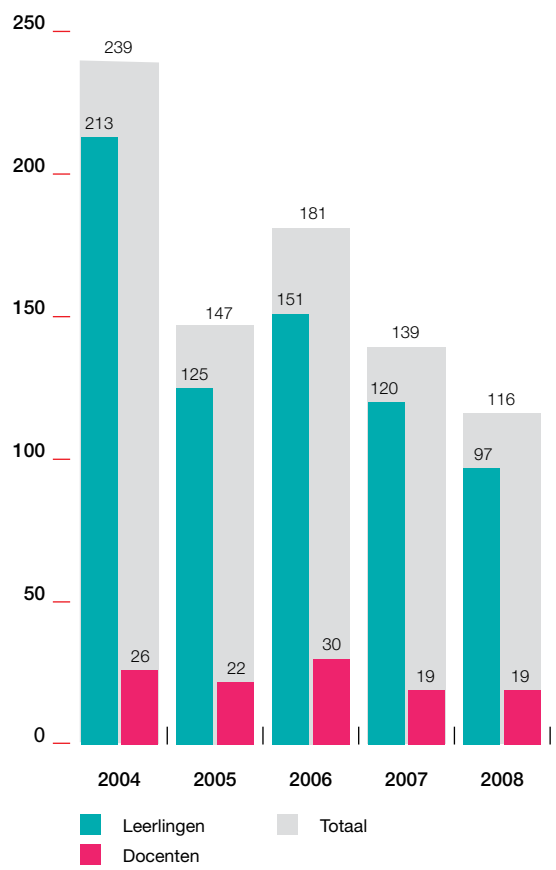
Grafiek II-10

Aantal projecten per soort activiteit in BAND, 2004-2008
Bron: CINOP, 2009

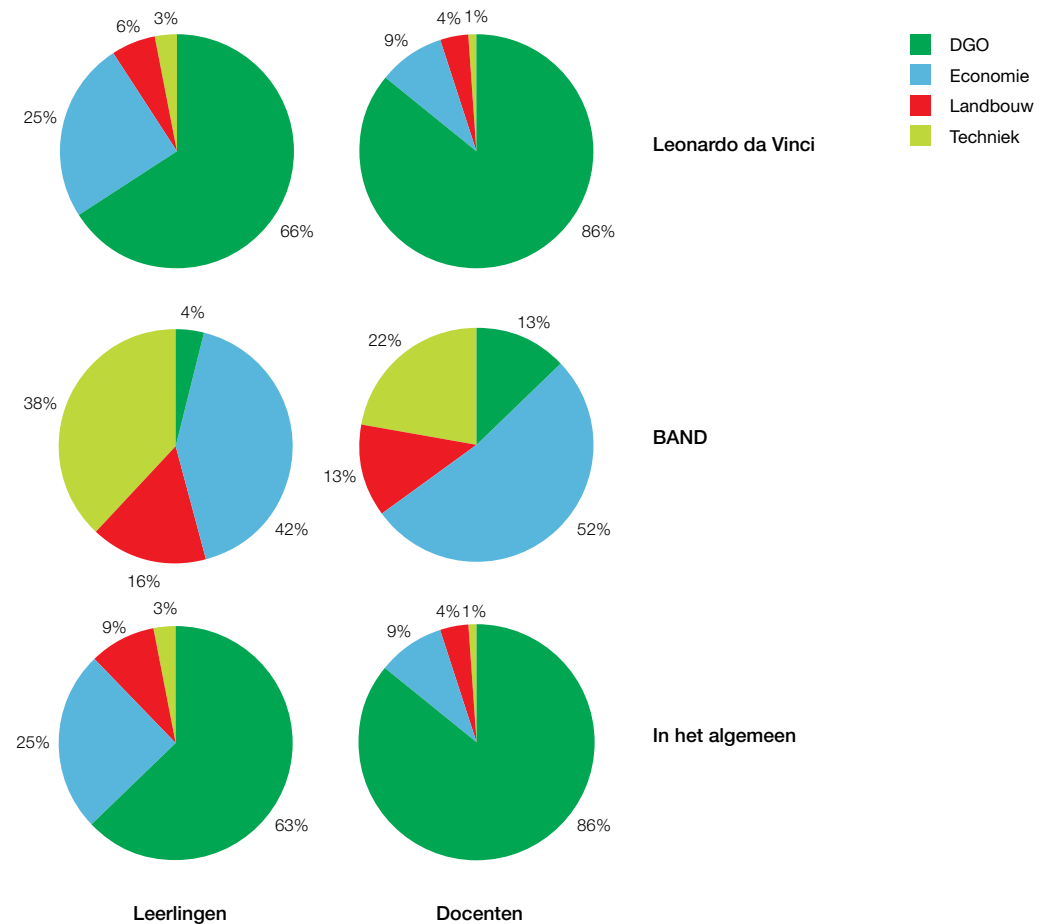
Grafiek II-11

Aantal leerlingen en docenten in BAND-projecten, 2004-2008
Bron: CINOP, 2009

Grafiek II-12

Percentage leerlingen en docenten per sector in Leonardo da Vinci, BAND, en in het algemeen, 2008
Bron: CINOP, 2009

Trends: Inkomende mobiliteit

Bestemmingslanden leerlingen binnen sectoren

In dit hoofdstuk staan voor de leerlingen de bestemmingslanden beschreven per sector. Van ongeveer de helft van de leerlingen (1.278 van de 2.644) was in maart 2009 bekend binnen welke sector zij deelnemer zijn.

Sector Dienstverlening, Gezondheidszorg en Onderwijs

Binnen de sector Dienstverlening, Gezondheidszorg en Onderwijs (DGO) zijn België (19%) en het Verenigd Koninkrijk (18%) de meest bezochte landen voor een verblijf in het kader van de beroepsopleiding. Als derde volgt Frankrijk (14%). Spanje, Finland, Turkije, Duitsland en Zweden hebben ongeveer een gelijk aandeel als bestemmingsland, namelijk 6%.

Grafiek II-13 Top 8 bestemmingen voor leerlingen in de sector DGO, 2008

Sector Economie

Een kwart van de deelnemers die in het buitenland werkervaring opdoen binnen deze sector gaat naar Spanje (25%). Daarnaast ligt de voorkeur bij het Verenigd Koninkrijk (21%) en Portugal (19%). Duitsland volgt als vierde (10%). België en Ierland ontvangen beide 5%.

Grafiek II-14 Top 6 bestemmingen voor leerlingen in de sector Economie, 2008

Agrarische sector

Binnen de Agrarische sector zijn Finland (26%) en het Verenigd Koninkrijk (25%) de landen die veruit het meest bezocht worden. Daarnaast hebben België en Denemarken ongeveer een gelijk aandeel binnen deze sector (7%).

Grafiek II-15 Top 4 bestemmingslanden voor leerlingen in de Agrarische sector, 2008

Sector Techniek

Naast de sector Economie is ook voor de sector Techniek Spanje het meest bezochte land. De andere twee landen waar binnen de sector Techniek veel deelnemers naartoe gaan voor werkervaring zijn het Verenigd Koninkrijk (21%) en Turkije (12%).

Grafiek II-16 Top 3 bestemmingslanden voor leerlingen in de sector Techniek, 2008

Inkomende mobiliteit in het bve-veld wordt alleen gemonitord in het kader van het BAND-programma en is gebaseerd op wederzijdse mobiliteit. Voor elk project zijn er één Duitse partner en één Nederlandse partner en het gaat dan om ongeveer evenveel inkomende als uitgaande leerlingen en docenten.

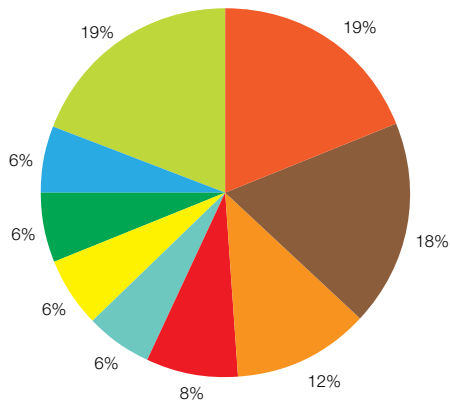
Voor Leonardo da Vinci programma's wordt inkomende mobiliteit niet centraal geregistreerd. Er zijn wel plannen om in de toekomst een gezamenlijke database voor heel Europa op te stellen.

In de studie 'Impact of the Leonardo da Vinci participants' uitgevoerd door WSF in 2007, komt naar voren dat 2% van het totale aantal deelnemers uit de 33 deelnemende landen naar Nederland gaat voor een verblijf in het kader van een Leonardo da Vinci project.

Grafiek II-13

Top 8 bestemmingen voor leerlingen in de sector DGO, 2008

Bron: CINOP, 2009

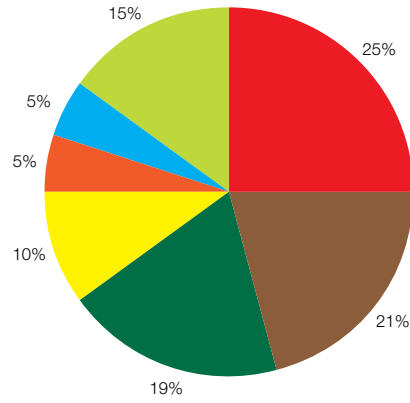
Percentage van totaal

Grafiek II-14

Top 6 bestemmingen voor leerlingen in de sector Economie, 2008

Bron: CINOP, 2009

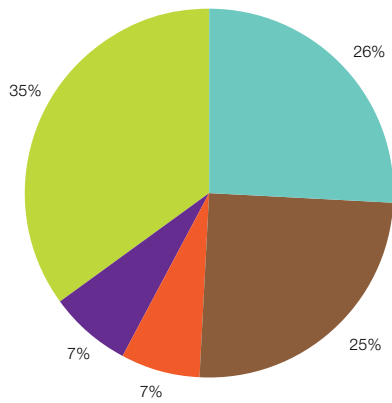
Percentage van totaal

Grafiek II-15

Top 4 bestemmingslanden voor leerlingen in de Agrarische sector, 2008

Bron: CINOP, 2009

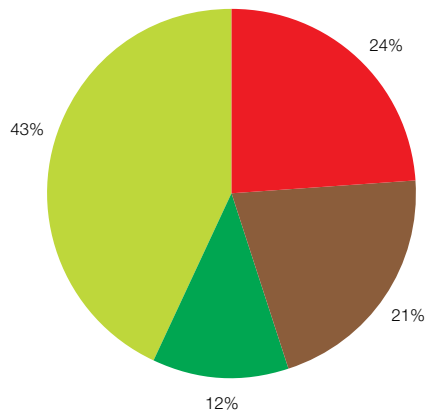
Percentage van totaal

Grafiek II-16

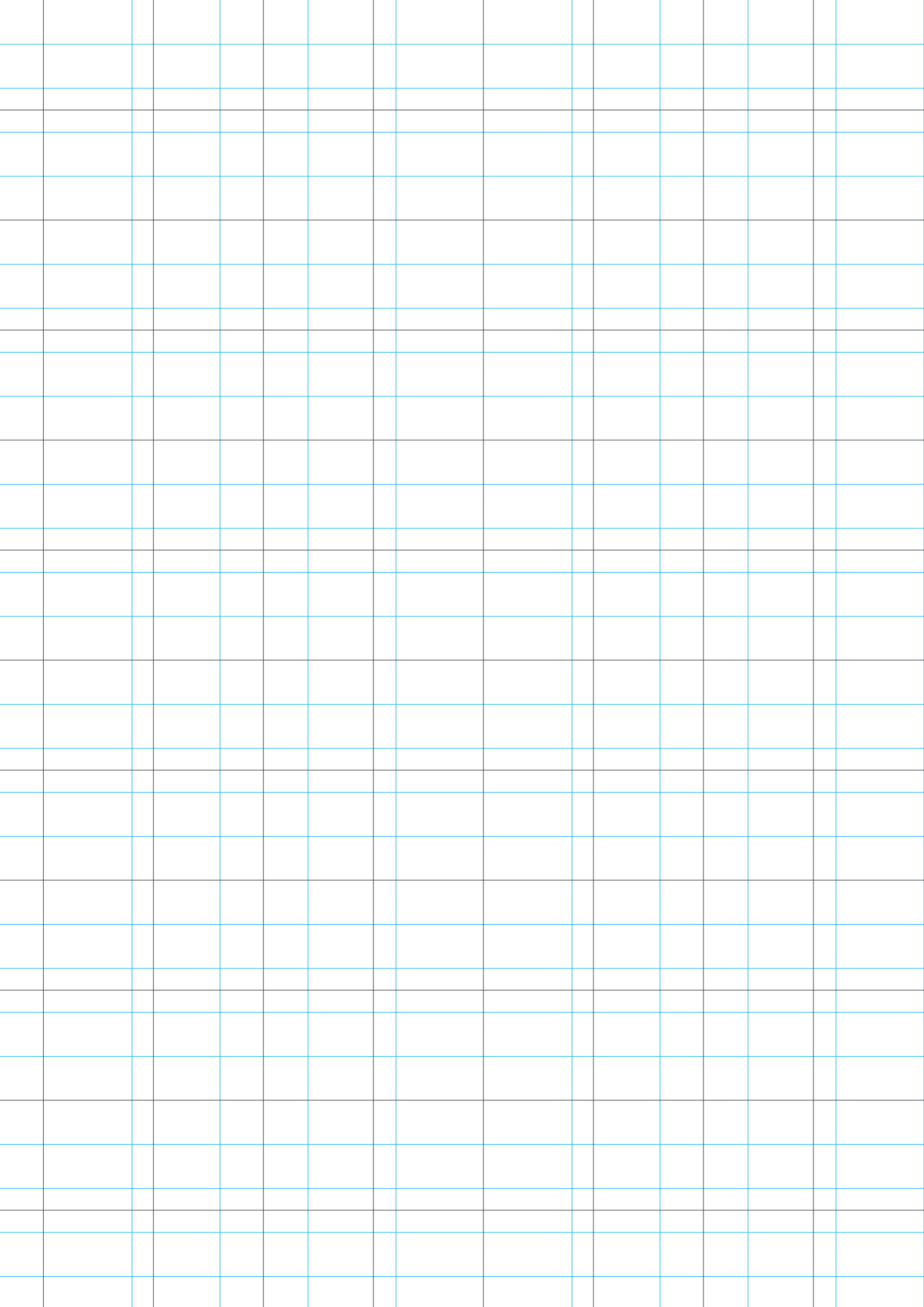
Top 3 bestemmingslanden voor leerlingen in de sector Techniek, 2008

Bron: CINOP, 2009

Percentage van totaal

Deel III

Hoger

onderwijs

Hoger onderwijs

Bron: Nuffic

Dit hoofdstuk bevat een overzicht van de studentenmobiliteit in het hoger onderwijs. De structuur van het hoofdstuk is als volgt: na algemene indicatoren hoger onderwijs wordt eerst een inschatting gegeven van de totale uitgaande en inkomende mobiliteit. In het hoger onderwijs is sprake van drie soorten mobiliteit. Bij diplomamobiliteit richt de student zich op het voltooien van een studie in het buitenland en op het behalen van een diploma, of graad. Bij studiepuntmobiliteit gaat het erom in het kader van de studie thuis studiepunten te behalen in het buitenland. Dit gebeurt meestal door het volgen van een studiedeel of door het doen van een stage. De overheid, de Europese Commissie, de Verenigde Naties, buitenlandse overheden, hogeronderwijsinstellingen en tal van particuliere organisaties hebben programma's gestart om internationale mobiliteit van studenten en staf te stimuleren en te ondersteunen. De resulterende mobiliteit wordt ook wel programmamobiliteit genoemd.

Indicatoren hoger onderwijs

Het slot van deel III van deze monitor gaat over mobiliteit binnen de door de Nuffic beheerde programma's. Het Erasmus-programma is vanwege zijn Europabrede bereik en de goede databeschikbaarheid ook in het ruimere kader van de studiepuntmobiliteit relevant. Omdat geen andere data beschikbaar zijn over inkomende studiepuntmobiliteit zal daarom in het hoofdstuk Studiepuntmobiliteit verwezen worden naar inkomende Erasmusmobiliteit. Hoewel mogelijk niet representatief voor alle inkomende studiepuntmobiliteit, geeft het toch een indruk van de ontwikkelingen ten aanzien van belangrijke herkomstlanden.

In de hoofdstukken over diploma- en studiepuntmobiliteit wordt eerst stilgestaan bij mobiliteitsvormspecifieke indicatoren en OCW-streefwaarden. Bij de trendbeschrijving wordt vervolgens steeds onderscheid gemaakt tussen uitgaande en inkomende mobiliteit, en wordt een aantal aspecten hiervan uitgelicht.

Het Nederlandse hoger onderwijs kent drie typen onderwijsinstellingen: bekostigde, aangewezen en particuliere instellingen.

Bekostigde instellingen krijgen hun geld van het ministerie van OCW. In 2008 waren er 41 instellingen voor hoger beroeps-onderwijs (hbo) met 382.878 studenten, 13 instellingen voor wetenschappelijk onderwijs (wo) met 219.018 studenten, en de Open Universiteit.

Met uitzondering van de Open Universiteit gaat dit deel van de monitor vooral over mobiliteit in het bekostigd hoger onderwijs. Het betreft het reguliere hoger onderwijs, en vanwege de bekostiging, in algemene zin, worden hiervan de meeste gegevens centraal geregistreerd en regelmatig geactualiseerd. Voor indicatoren diplomamobiliteit en indicatoren studiepuntmobiliteit wordt verwezen naar de respectievelijke hoofdstukken.

Mobiliteit, opgeteld

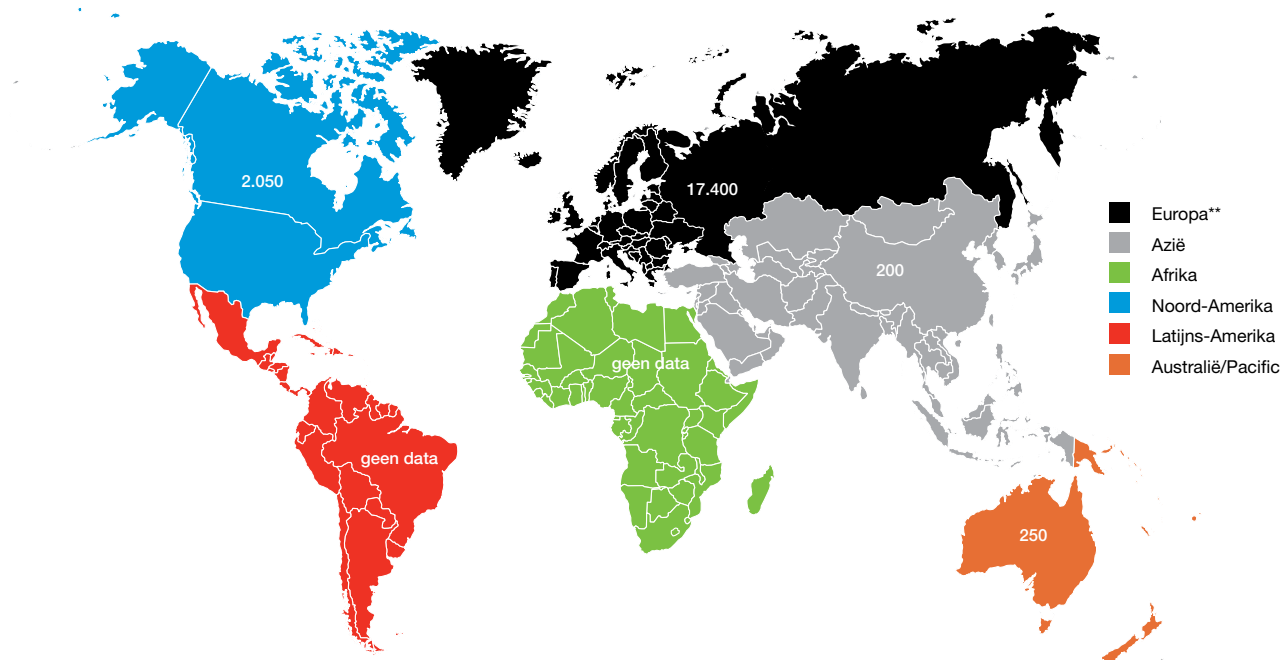
Vaak wordt gevraagd naar totale aantallen Nederlandse studenten in het buitenland en buitenlandse studenten in Nederland. Uit verschillende bronnen is hiervan een globale inschatting te maken. Ook is het mogelijk om deze aantallen als percentage van het totaal aantal in Nederland ingeschreven studenten weer te geven. Maar helaas is het door het gebruik van verschillende bronnen en door gebrek aan op eenzelfde manier vergaarde informatie in het buitenland, niet mogelijk om deze cijfers en percentages internationaal te vergelijken. Deze internationale vergelijkingen zijn alleen te doen bij centraal geregistreerde diplomamobiliteit, bij EU-programmamobiliteit en bij internationaal opgezette ad-hoconderzoeken, zoals het REFLEX-onderzoek van het ROA, waar vorig jaar naar werd verwezen, of de EUROSTUDENT-onderzoeken waarvan het derde in 2008 werd afgerond en het vierde werd begonnen. Streefwaarden zijn dan ook alleen relevant op het niveau van diploma- en studiepuntmobiliteit.

Met de net aangegeven beperkingen volgt hierna eerst de inschatting van de totale uitgaande en van de totale inkomende mobiliteit.

Kaart III-01

Nederlandse studenten in het buitenland, 2005-06*

Bron: OESO, Nuffic, 2009

* Exclusief overige studiepuntmobiliteit (23.850), afgerond op 50-tallen.

** Statistisch

³ Zie ook het hoofdstuk Trends: Uitgaande mobiliteit (blz. 78).

⁴ Van deze groep is ook meer informatie beschikbaar over met name sociaaleconomische achtergronden in de jaarlijkse Studentemonitor (OCW, ResearchNed).

Uitgaande mobiliteit

Nederlandse studenten in het buitenland

Hoeveel Nederlandse studenten zijn er momenteel voor een diploma of voor studiepunten in het buitenland? Uit gegevens van de OESO en uit het jaarlijkse ROA-onderzoek onder afgestudeerden blijkt dat het in 2005-06 om wellicht 43.750 studenten ging: ruim 14.150 Nederlanders die zich voor een diploma inschreven bij een buitenlandse hogeronderwijsinstelling en 29.600 studiepuntmobiele studenten.³ Van deze laatste groep is meer detail beschikbaar als zij gebruikmaakten van een EU- of overheidsbeurs.⁴ 5.750 van de 29.600 namen deel aan de toenmalige Europese Erasmus- en Leonardo da Vinci-programma's. Samen met de 14.150 diplomamobiele studenten vormen zij een groep van 19.900 studenten waarover meer bekend is en waarnaar de volgende grafieken verwijzen. Van de 19.900 verbleven 17.400 in Europa (16.750 in de EU27) en 2.500 daarbuiten. Van de 17.400 waren 11.800 ingeschreven bij een hogeronderwijsinstelling in een ander Europees land (11.250 in de EU27). Studenten buiten het centraal geregistreerde onderwijs zijn niet meegeteld.

[Kaart III-01](#) Nederlandse studenten in het buitenland, 2005-06

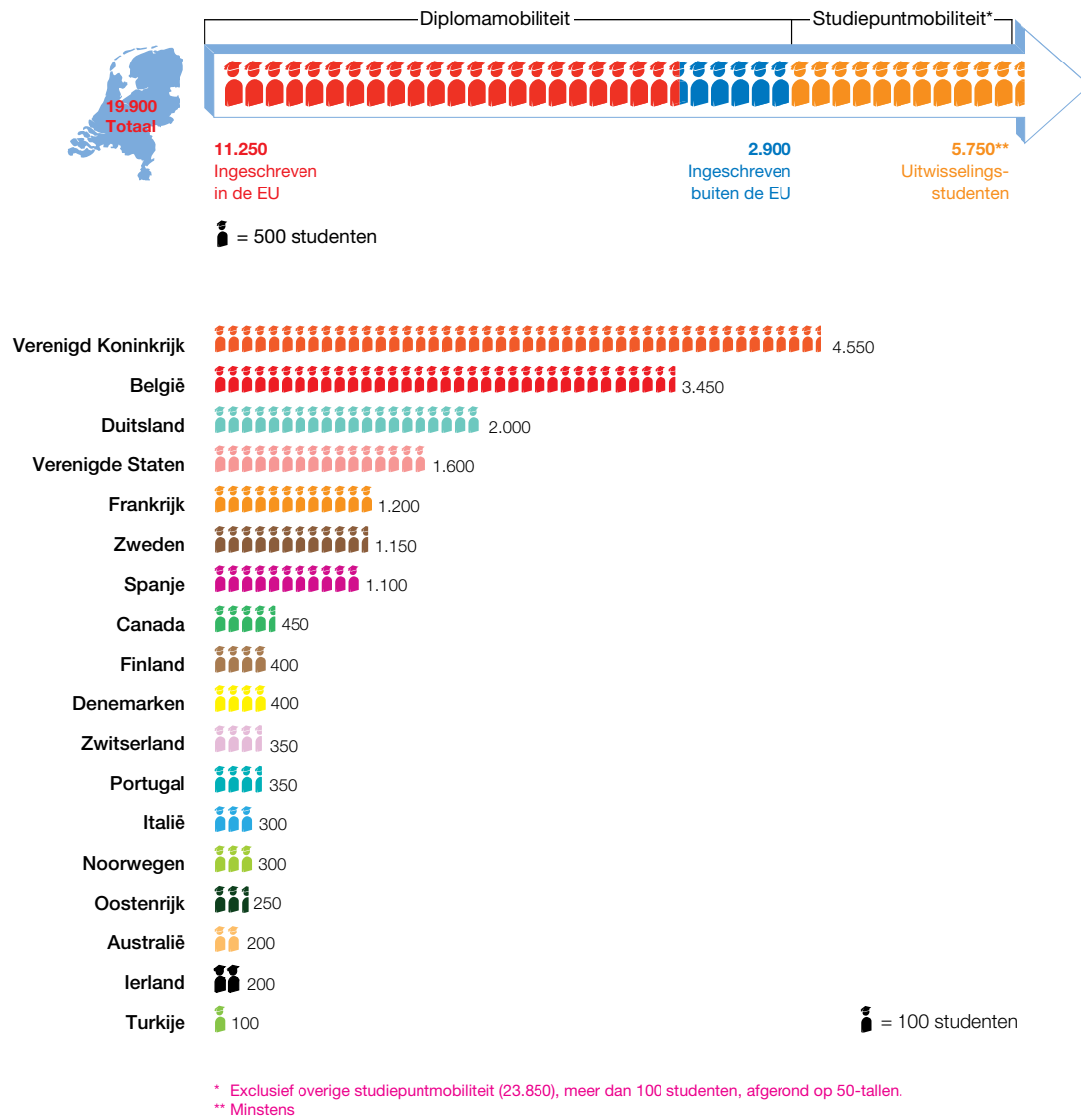
[Grafiek III-01](#) Nederlandse studenten in het buitenland, per land, 2005-06

[Grafiek III-02](#) Nederlandse studenten in het buitenland, 2002-2006

Grafiek III-01

Nederlandse studenten in het buitenland, per land, 2005-06*

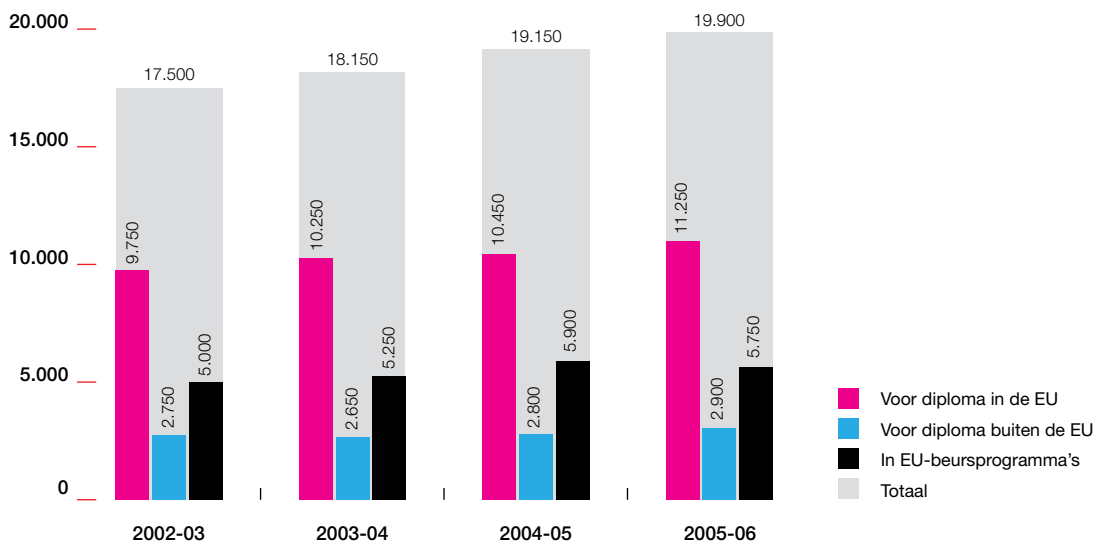
Bron: OESO, Nuffic 2009

Grafiek III-02

Nederlandse studenten in het buitenland, 2002-2006*

Bron: OESO, Nuffic 2009

* Exclusief overige studiepuntmobiliteit (23.850 in 2005-06), afgerond op 50-tallen.

Inkomende mobiliteit

Buitenlandse studenten in Nederland

Ook het aantal buitenlandse studenten dat voor een hoger-onderwijsdiploma of voor studiepunten in Nederland is, valt alleen in te schatten op basis van zeer uiteenlopende gegevensbronnen. Wanneer we ervan uitgaan dat de inkomende stroom van studiepuntmobiele studenten ongeveer 85% bedraagt van de uitgaande groep – gebaseerd op een aloud gegeven dat de Nederlandse uitgaande studiepuntmobiliteit iets boven het gemiddelde van omringende landen ligt (er zijn helaas geen nieuwere cijfers beschikbaar) – dan bedraagt de hele groep mogelijk 76.000 studenten. Het gaat hierbij dan om bijna 51.000 buitenlandse studenten die voor een diploma in Nederland verblijven en om ruim 25.000 inkomende studiepuntmobiele studenten.

Van de eerste groep (51.000) weten we alleen meer als zij ingeschreven zijn in het bekostigd hoger onderwijs, of wanneer zij, van buiten de EU en EFTA komend, een verblijfsvergunning voor studie krijgen. Het gaat hierbij om bijna 48.250 studenten (zie grafiek III-03).

Van de laatste groep (25.000) weten we alleen meer als zij aan het Europese Erasmusprogramma deelnemen, of wanneer zij, van ver komend, een verblijfsvergunning voor stage krijgen. Dit betreft 7.250 studenten.

Het totale aantal buitenlandse studenten waarover meer bekend is komt hiermee op bijna 55.500 (48.250 plus 7.250). Vergeleken met dezelfde groep in de studie jaren 2007-08 (51.750) en 2006-07 (47.500) is sprake van een stijging van inkomende mobiliteit.

Kaart III-02 Buitenlandse studenten in Nederland, 2008-09

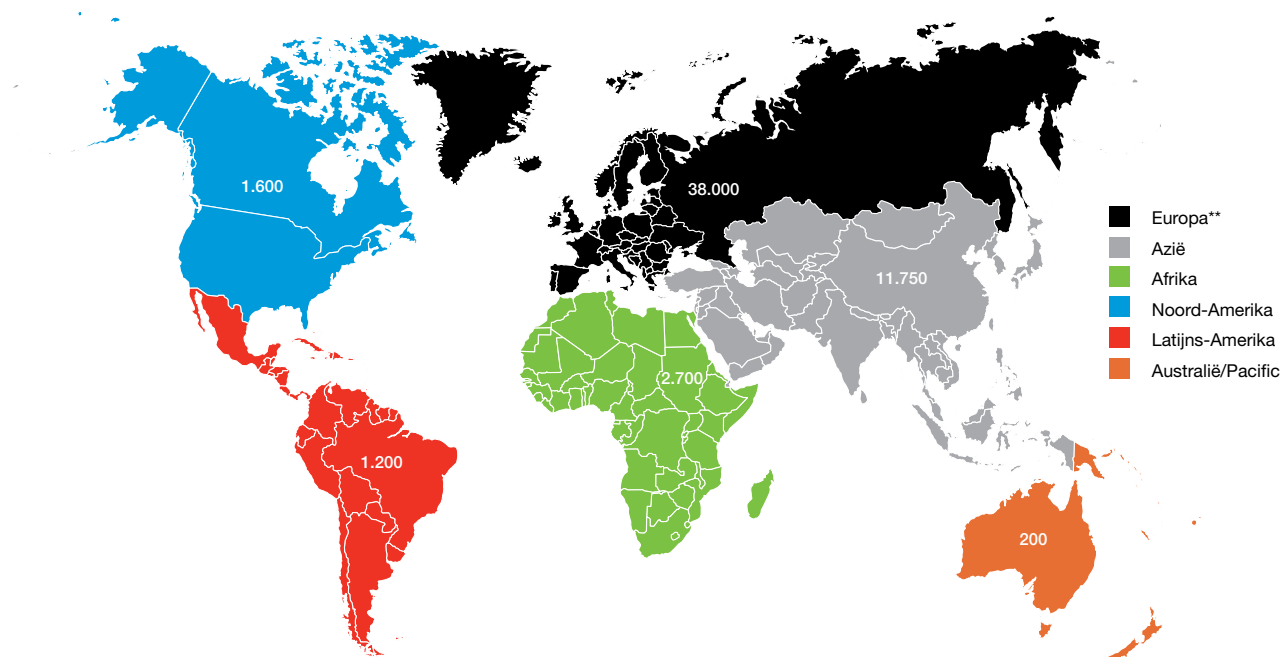
Grafiek III-03 Buitenlandse studenten in Nederland, 2008-09

Grafiek III-04 Buitenlandse studenten in Nederland, 2006-2009

Kaart III-02

Buitenlandse studenten in Nederland, 2008-09*

Bron: CFI, IND, Nuffic, 2009

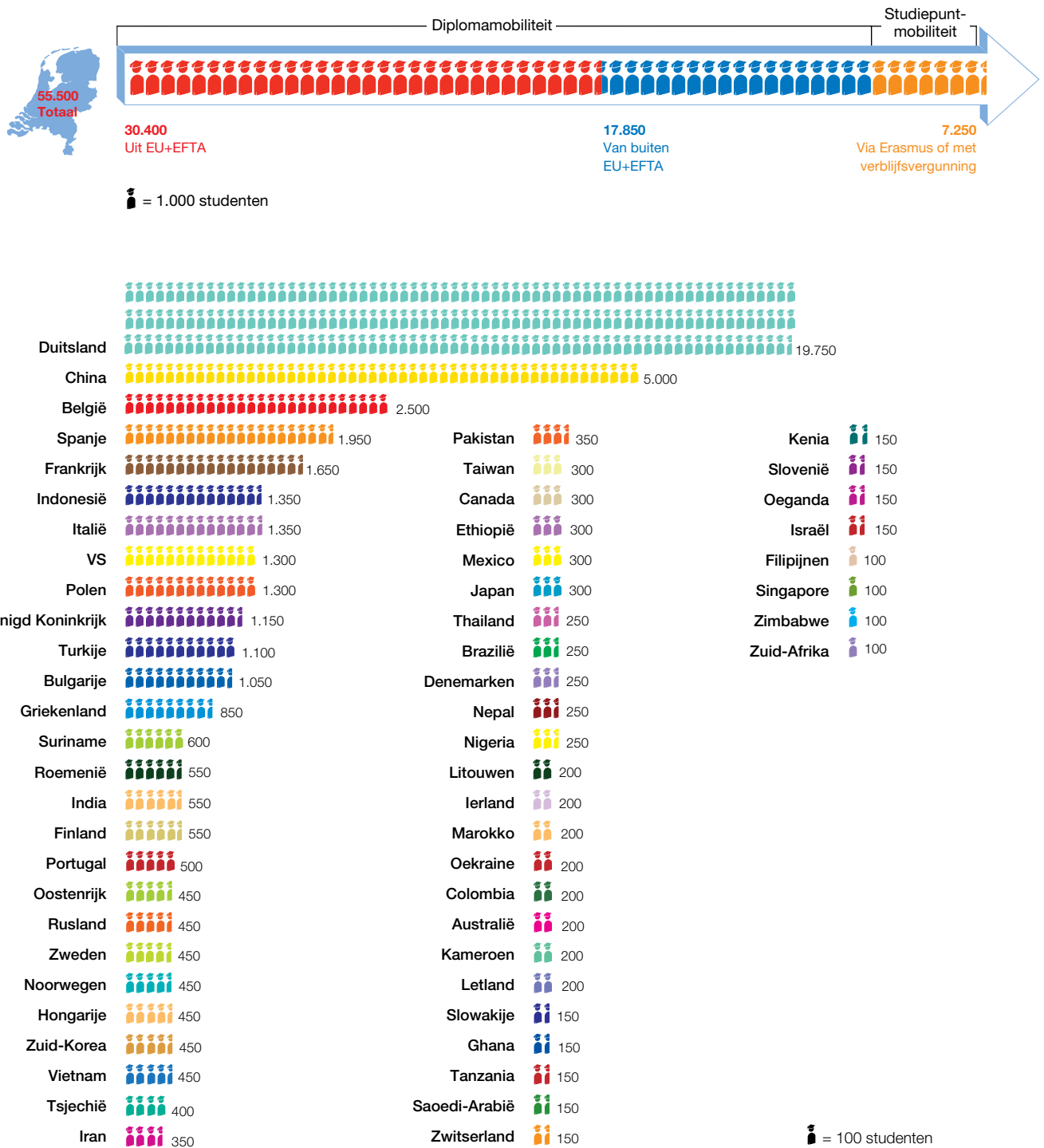
* Exclusief overige diploma- en studiepuntmobiele studenten (2.600 en 17.900), afgerond op 50-tallen.

** Statistisch

Grafiek III-03

Buitenlandse studenten in Nederland, 2008-09*

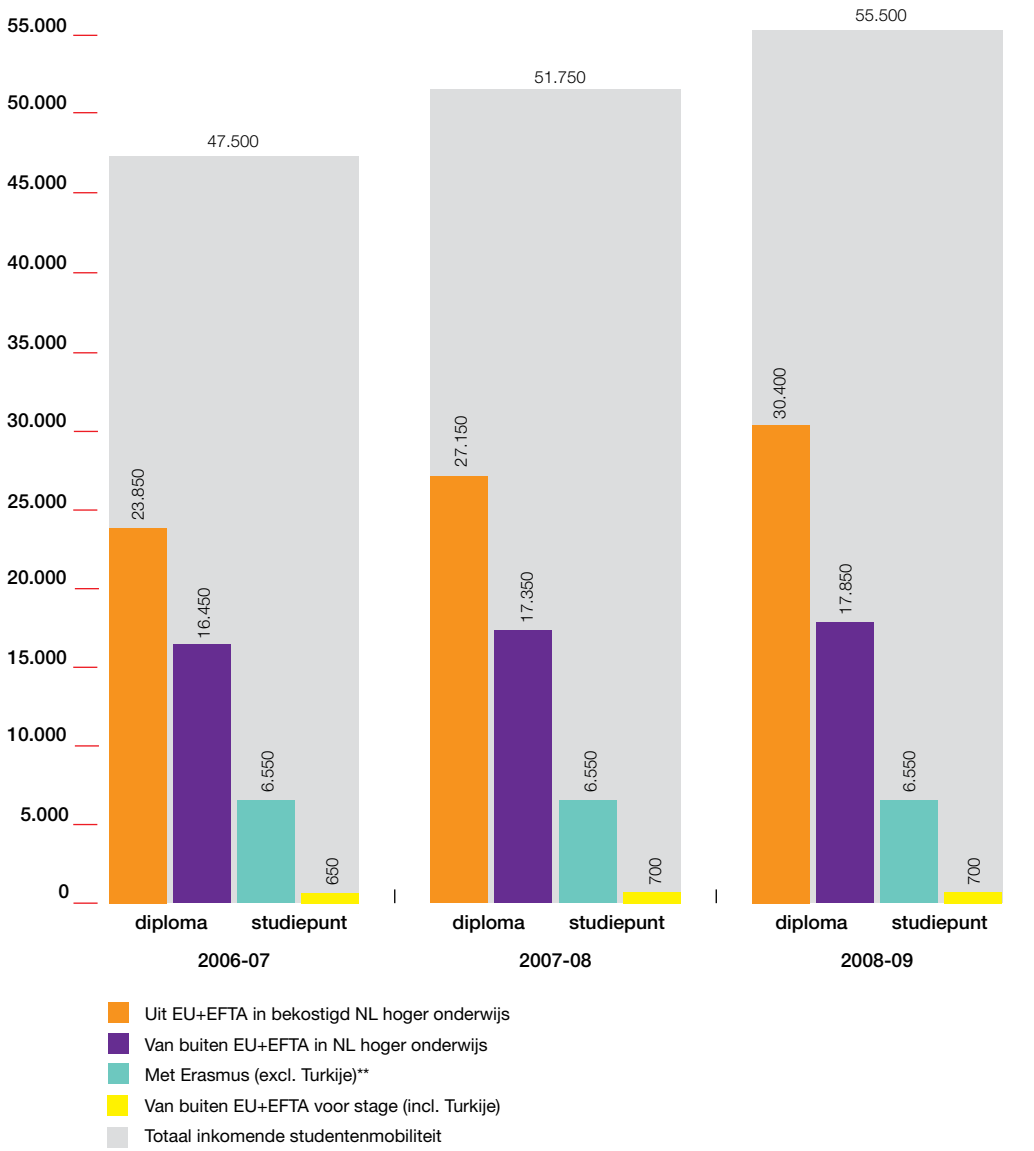
Bron: CFI, IND, Nuffic, 2009

* Exclusief overige diploma- en studiepuntmobiele studenten (2.600 en 17.900) meer dan 100, afgerond op 50-tallen.

Buitenlandse studenten in Nederland, 2006-2009*

Bron: CFI, IND, Nuffic, 2009

* Exclusief overige diploma- en studiepointmobile studenten (2.600 en 17.900), afgerond op 50-tallen.

** Erasmus-2006-07-data.

Diplomamobiliteit⁵

Indicatoren diplomamobiliteit

Europa in de wereld

Ruim 48% van het totaal van 2,75 miljoen geregistreerde mobiele studenten in 2005-06 kwam naar de EU(27), ging weg uit de EU of was tussen EU-landen mobiel. De EU was hiermee wat studentenmobiliteit betreft verreweg de belangrijkste regio in de wereld, gevolgd door Oost-Azië en de Pacific, en Noord-Amerika. In vergelijking met 2004-05 is vooral de mobiliteit tussen EU-landen toegenomen, in aantal met wel 78.000 studenten, evenals de mobiliteit vanuit de EU.

Daarentegen nam de toestroom van studenten naar de EU af, van 27,8% naar 24,8% van de respectievelijke totalen, een afname van 56.000 studenten.

Wereldwijd gingen tussen de twee genoemde jaren meer studenten naar Azië: namelijk ruim 50.000 meer. Er ging ook een fractie meer studenten naar Noord-Amerika, maar omdat dit aantal veel kleiner was dan de toename van de wereldwijde mobiliteit was er relatief toch een afname tussen 2004-05 en 2005-06.

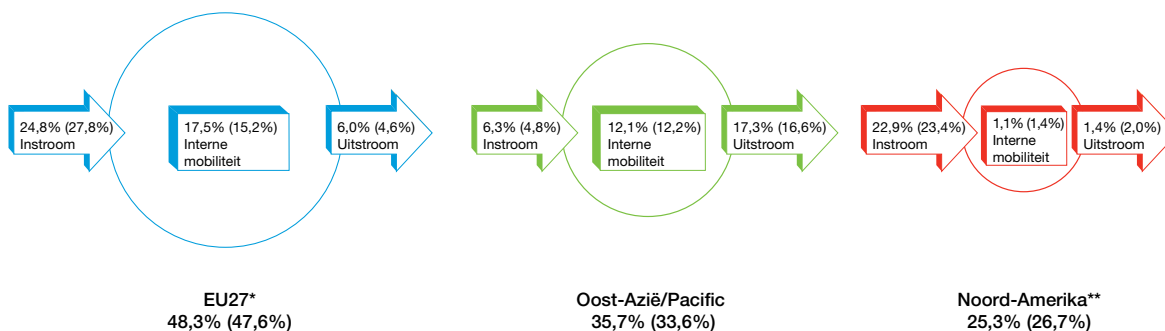
Hoewel het niet zeker is dat de aanzienlijke inter-Europese mobiliteitstoename (en die naar buiten de EU) het gevolg is van de invoering van de Bolognamaatregelen, ligt een verband hiermee wel voor de hand. De afgenomen toestroom naar de EU wijst er echter ook op dat de maatregelen toen in ieder geval nog niet een grotere aantrekkingskracht van het Europese hoger onderwijs tot gevolg hadden. Dit ondersteunt de relevantie van het Erasmus Mundusprogramma ter vergroting van deze aantrekkingskracht, dat toen net van start was gegaan.

Grafiek III-05 De drie belangrijkste regio's, in 2005-06 (en 2004-05)

Grafiek III-05

De drie belangrijkste regio's, in 2005-06 (en 2004-05)

Bron: UNESCO, Nuffic, 2009 (schatting van werkelijke mobiliteit)

* Feitelijk stroomde in 2005-06 24,8% van de 2,7 miljoen mobiele studenten de EU binnen, verliet 6,0% de EU en was 17,3% mobiel in de EU zelf: totaal 48,3% (47,6%: waarde 2004-05).

** Verenigde Staten en Canada.

⁵ Voor het algemene beeld in de wereld wordt naar UNESCO-data verwezen, die betrekking hebben op mobiliteit, afgeleid van land van vooropleiding of van permanente woonachtigheid van de student. Hoewel dit een beter criterium is dan de nationaliteit van de student, worden de benodigde data nog niet overal voldoende consistent verzameld. Daarom wordt in deze publicatie bij landenvergelijkingen nog steeds uitgegaan van (OESO-)gegevens gebaseerd op de nationaliteit van de student. In beide gevallen gaat het om cijfers die centraal worden verzameld. Hoewel deze betrekking hebben op het grootste deel, tenminste een significant deel, van de studentenpopulaties, kan dit per land licht variëren. Ook houden niet alle landen zich altijd strikt aan de vastgestelde criteria. Organisaties als UNESCO, OESO en Eurostat stellen zich als doel om de informatie zo consistent mogelijk weer te geven, opdat vergelijking tussen landen mogelijk is.

Nederland in Europa

Zowel wat betreft buitenlandse studenten in Nederland als Nederlandse studenten in het buitenland, scoorde Nederland in 2005-06 onder het gemiddelde van 21 EU-landen.

Het EU(21)-gemiddelde voor instroom bedroeg in dat jaar 7,6%, en voor uitstroom 2,8%. Een vergelijking met enkele buurlanden is gegeven in grafiek III-6. Net genoemde percentages zijn percentages van de eigen hogeronderwijspopulatie, of, wat de EU(21) betreft, van de totale hogeronderwijspopulatie in de betrokken 21 landen.

Bemoedigend is dat het Nederlandse aandeel van de totale instroom naar die 21 landen – een maatstaf voor de Nederlandse populariteit in relatie tot de overige 20 landen – toenam van 2,0% in 2002-03 tot 2,7%, in 2005-06. Het Nederlandse aandeel van de uitstroom uit de 21 landen bleef redelijk constant op 2,9% van het totaal.

Hoewel een grote instroom in principe veelal wenselijk is, kan een grote uitstroom niet alleen wijzen op een internationaal geïnteresseerde studentenpopulatie – wenselijk op zich – maar ook op (gepercipieerde) beperkingen in het eigen hoger onderwijs.

Grafiek III-06 Diplomamobiliteit naar en uit verschillende landen, in relatie tot de totale studentenpopulatie, per land, 2005-06

OCW-streefwaarden hoger onderwijs, diplomamobiliteit

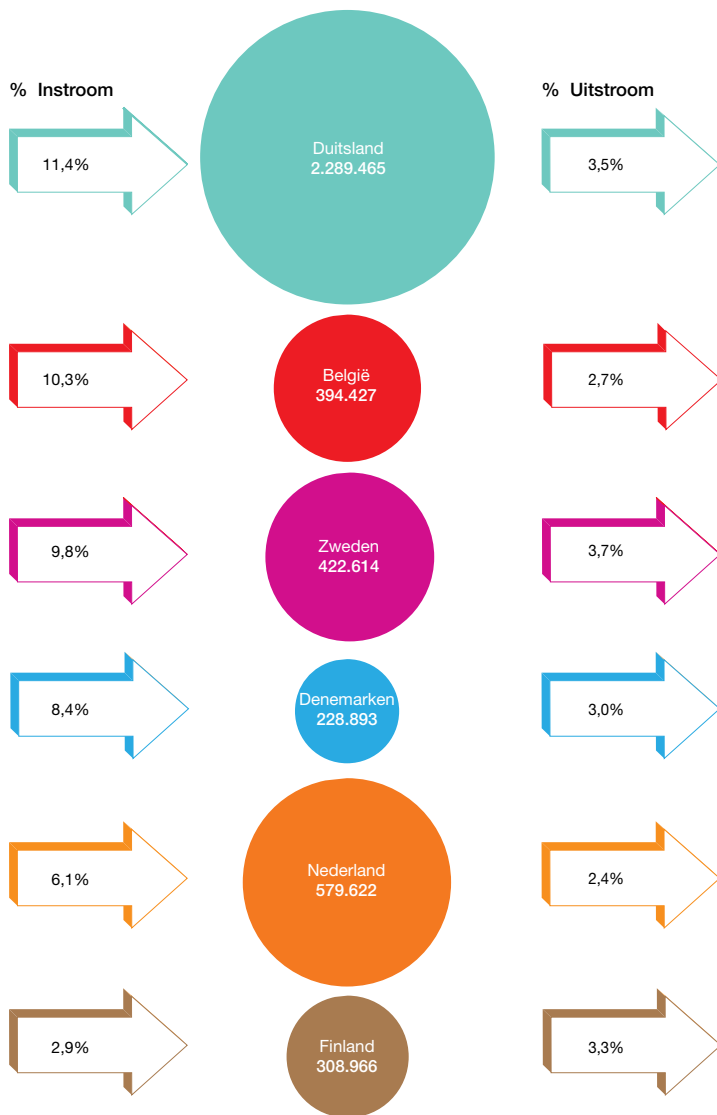
Voor 2010 werden de volgende streefwaarden vastgesteld (berekend op basis van nationaliteit van de student):

Grafiek III-07 OCW-streefwaarden hoger onderwijs, diplomamobiliteit

Grafiek III-06

Diplomamobiliteit naar en uit verschillende landen, in relatie tot de totale studentenpopulatie, per land, 2005-06

Bron: OESO, Nuffic, 2009

Grafiek III-07

OCW-streefwaarden hoger onderwijs, diplomamobiliteit

Bron: OESO, 2008, CFI, 2009

Diplomamobiliteit	basis-waarde	laatste waarde	OCW-streef-waarde
	2004-05	2008-09	2010
ho-studenten uit het buitenland in Nederland (instroom)			
percentage van de totale Nederlandse ho-studentenpopulatie	5,2% ¹	7,4% ¹	7,4%
percentage EU-gemiddelde (hoger onderwijs)	7,2% ²	Nog geen data	
wo-studenten uit het buitenland in Nederland (instroom)			
percentage van de totale Nederlandse wo-studentenpopulatie	5,3% ¹	9,0% ¹	9,0%
percentage EU-gemiddelde (wo) onbekend ⁴			
hbo-studenten uit het buitenland in Nederland (instroom)			
percentage van de totale Nederlandse hbo-studentenpopulatie	5,2% ¹	6,5% ¹	6,8%
percentage EU-gemiddelde (hbo) onbekend ⁴			
ho-studenten uit Nederland in het buitenland (uitstroom)⁴			
percentage van de totale Nederlandse studentenpopulatie	2,3% ²	2,4% ³	6,0%
percentage EU-gemiddelde (hoger onderwijs)	2,7% ²	2,8% ³	

¹ Bron: CFI 2009

² Bron: OESO EU21

³ Bron: OESO EU21 (2005-06-data)

⁴ Geen internationale data over hbo en wo bekend (internationaal geen eenduidig onderscheid tussen hbo en wo).

Top 10 instellingen (instroom)

In termen van aantallen buitenlandse studenten versterkte de Universiteit Maastricht haar positie op de eerste plaats. De Hogeschool van Arnhem en Nijmegen verdrong de TU Delft van de vierde plaats. Kennelijk heeft de TU Delft het in 2008 door brand verloren gebouw van haar grootste faculteit toch goed verwerkt: zowel het totale aantal studenten als het aantal buitenlandse studenten groeide, met respectievelijk 7% en 15%. Stenden Hogeschool, op 1 januari 2008 ontstaan uit de samenvoeging van de Christelijke Hogeschool Nederland en de Hogeschool Drenthe, neemt direct de zesde plaats in, gevolgd door de Universiteit van Amsterdam, de Hogeschool Zuyd en de Erasmus Universiteit Rotterdam. Op de tiende plaats staat de tweede nieuwkomer in het rijtje: de Hanze-hogeschool Groningen. De Hogeschool INHolland en de Hogeschool van Amsterdam verdwenen uit de top 10. Benadrukt wordt dat het hier gaat om studenten in het bekostigd onderwijs. Naast deze groep is er bij de instellingen veelal ook nog sprake van niet-bekostigde diplomamobiele studenten en van niet-centraal geregistreerde studiepoint-mobiele studenten. De buitenlandse studentenpopulatie is dus meestal hoger, soms zelfs aanzienlijk hoger dan hier wordt aangegeven. Meer complete registratie is nodig voor weergave van de totale populatie.

Grafiek III-08 Top 10 instellingen: aantallen buitenlandse studenten, 2008-09

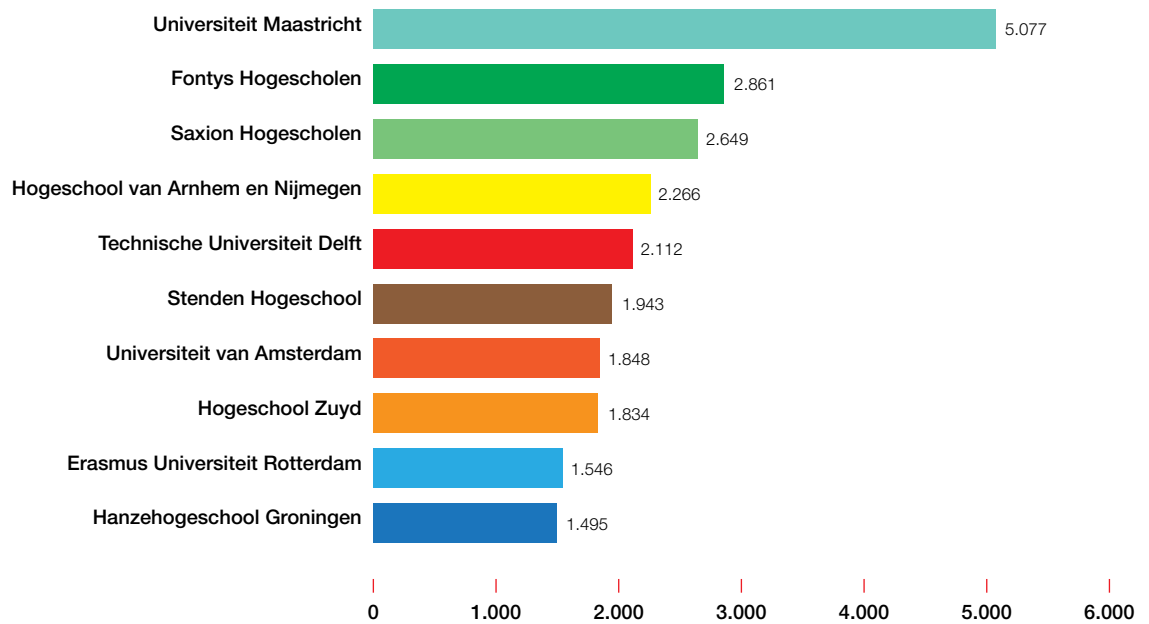
In de top 10 van instellingen met de meeste buitenlandse studenten in relatie tot hun totale studentenpopulatie zagen de meeste instellingen een lichte daling in het percentage buitenlandse studenten. Dit gold niet voor de Gerrit Rietveld Academie waar het percentage zelfs steeg van 33,6% tot 42,7%. Daarmee bereikte de Academie de tweede plaats, achter Codarts, op de eerste. Een andere stijger was de Universiteit Maastricht waar het percentage de 40% nadert. De laatste instelling met een hoger percentage was de Hotelschool Den Haag, die daarmee de tiende plaats bereikte, in plaats van de Hogeschool Helicon die uit de lijst verdween.

Grafiek III-09 Top 10 instellingen: percentages buitenlandse studenten, van de totale studentenpopulatie per instelling, 2008-09

Grafiek III-08

Top 10 instellingen: aantallen buitenlandse studenten, 2008-09

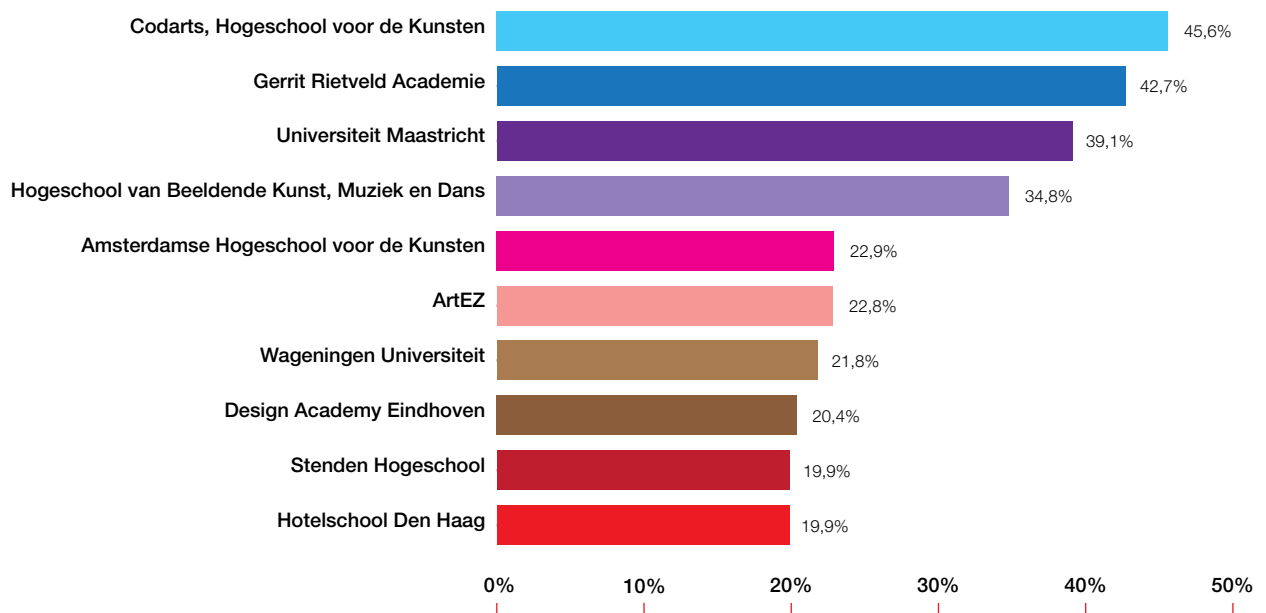
Bron: CFI, 2009

Grafiek III-09

Top 10 instellingen: percentages buitenlandse studenten, van de totale studentenpopulatie per instelling, 2008-09

Bron: CFI, 2009

Trends: Uitgaande mobiliteit

Na een afname rond het jaar 2000 vertoont het aantal Nederlandse studenten dat in het buitenland is ingeschreven in absolute aantallen in 2005-06 weer een stijging. Hoewel er nog geen sprake is van een duidelijke opwaartse trend werd dit jaar voor het eerst een percentage van ruim 2,4% bereikt. De populariteit van een gehele studie in het buitenland nam daarmee iets toe. Het effect van de vrijgave van studiefinanciering, sinds 2007, is nog niet in deze stijging meegenomen. Zoals aangegeven ligt het Nederlandse aandeel in de totale uitstroom van 21 EU-landen redelijk constant op 2,9%.

Grafiek III-10 Nederlandse studenten in het buitenland voor een diploma, 2001-2006

Bestemmingslanden

Wanneer Nederlanders zich voor een complete studie in het buitenland inschrijven (diplomamobiliteit), is hun gastland in bijna 80% van de gevallen een ander EU-land. De meeste Nederlandse studenten zijn te vinden in het Verenigd Koninkrijk, gevolgd door België en Duitsland.

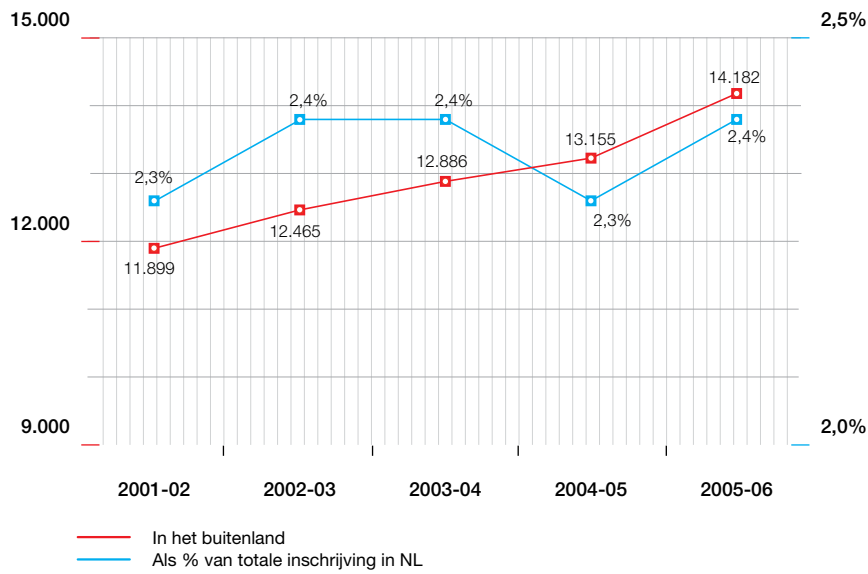
Het Verenigd Koninkrijk, dat in 2003-04 België naar een tweede plaats verdrong, verwelkomde in 2005-06 zelfs 500 Nederlandse studenten meer dan het jaar ervoor. Het aantal Nederlandse studenten in Duitsland daalt sinds 2002-03, en tussen 2004-05 en 2005-06 zodanig dat de Verenigde Staten de derde plaats van ons buurland overnam.

Grafiek III-11 Bestemmingslanden, 2001-2006

Grafiek III-10

Nederlandse studenten in het buitenland voor een diploma, 2001-2006

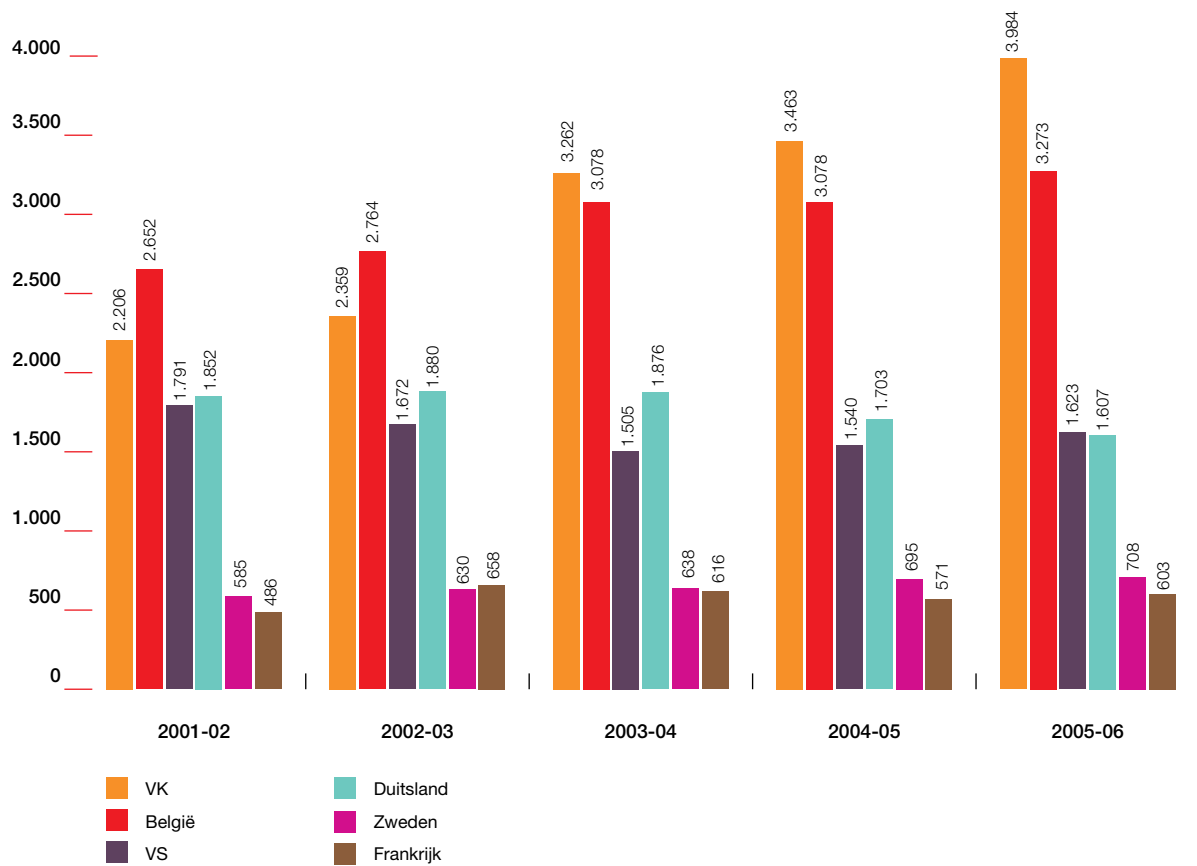
Bron: OESO, 2009

Grafiek III-11

Bestemmingslanden, 2001-2006

Bron: OESO, 2009

Vergeleken met andere landen

In vergelijking met andere EU-landen is ten aanzien van uitgaande mobiliteit de positie van Nederland min of meer gelijk gebleven in de afgelopen jaren. De feitelijke daling van de 13de plaats op de lijst van 19 EU-landen (2003-04) naar de 14de positie op de lijst van 21 EU-landen (2004-05) was het gevolg van nieuwkomer Estland, dat toen op de 6de plaats binnenkwam. Ook in 2005-06 staat Nederland op de 14de plaats. Estland steeg in 2005-06 zelfs naar de vierde plaats, die eerder werd ingenomen door Griekenland. Duitsland steeg ook op de lijst en wel van de 11de naar de 9de plaats. Nederland scoort met 2,4% ook in 2005-06 lager dan het EU-gemiddelde. Het EU-gemiddelde steeg van krap 2,7% in 2004-05, naar ruim 2,8% in 2005-06. Zoals aangegeven kan een hoge score ten aanzien van uitgaande mobiliteit ook wijzen op tekortkomingen in het eigen onderwijsaanbod. Landen met een hoge score zijn hier ook niet per se blij mee. Zie voor een vergelijking met een aantal relevante EU-landen grafiek III-6.

Meeneembare studiefinanciering

Hoewel al jaren sprake was van meeneembare studiefinanciering voor een beperkt aantal vakgebieden en/of een beperkt aantal gastlanden, is dit sinds september 2007 een algemene mogelijkheid geworden. De enige beperking is dat de buitenlandse opleiding van voldoende kwaliteit moet zijn. Zoals uit de grafieken III-12 en III-13 blijkt, is sinds de algemene meeneembaarheid van kracht werd vooralsnog vooral het aantal landen waar men heengaat enorm gestegen, tot 66 in 2008-09. Bijna 90% van de studenten gaat echter nog steeds naar België, het Verenigd Koninkrijk, de Verenigde Staten, de Nederlandse Antillen en Duitsland. Vooral de Verenigde Staten zagen een toename van het aantal door Nederland gefinancierde studenten (+77%!), maar ook in het Verenigd Koninkrijk nam het aantal met 44% toe. Het aantal gefinancierde studenten in Duitsland steeg met 13% en in België, nog altijd goed voor bijna 60% van alle in het buitenland gefinancierde studenten, met 8%. Sinds 2004-05 is daarentegen het aantal studenten met Nederlandse studiefinanciering op de Antillen meer dan gehalveerd.

Wat groei in aantallen uitgedrukt betreft komt België, met dit jaar 277 studenten extra, op de tweede plaats, na het Verenigd Koninkrijk, met 351 studenten extra. 33% van het totaal aantal gefinancierde studenten gaat naar vier Vlaamse instellingen: de Katholieke Universiteit Leuven (773), de Universiteit van Antwerpen (544), de Universiteit van Gent (535) en de Hogeschool van Antwerpen (271). In andere landen is sprake van grote spreiding van studenten.

[Grafiek III-12 Aantallen studenten gefinancierd in het buitenland, 2004-2009](#)

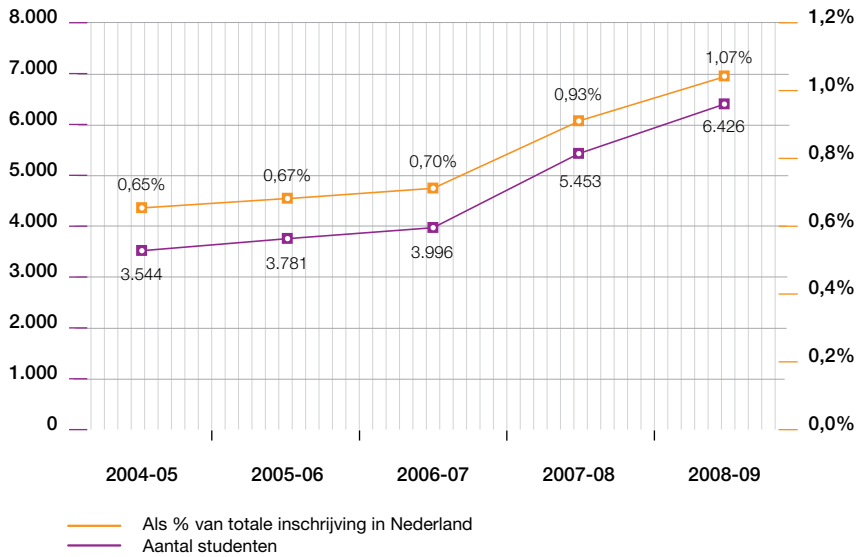
[Grafiek III-13 Aantal landen waar men met Nederlandse financiering studeert, 2004-2009](#)

[Grafiek III-14 Belangrijkste gastlanden, 2004-2009](#)

Grafiek III-12

Aantallen studenten gefinancierd in het buitenland, 2004-2009

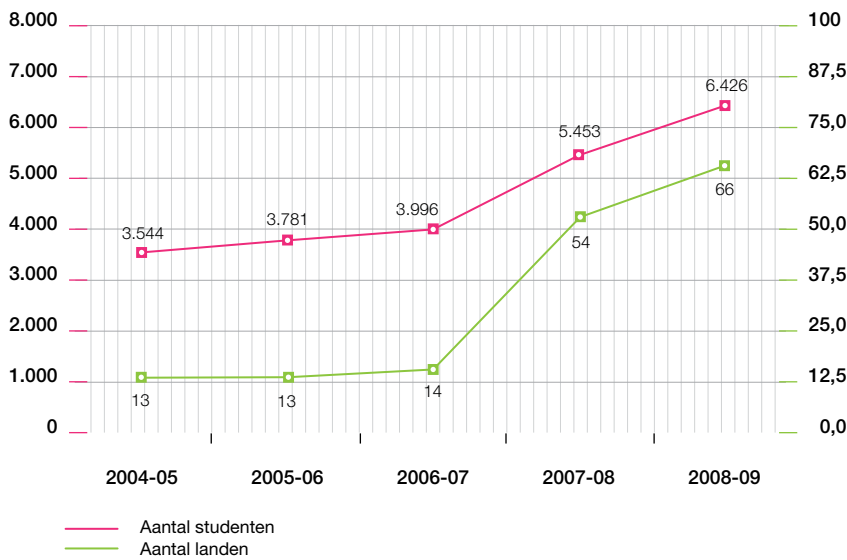
Bron: IB-Groep, CFI, 2009, meetmoment: jaarlijks op 1 maart

Grafiek III-13

Aantal landen waar men met Nederlandse financiering studeert, 2004-2009

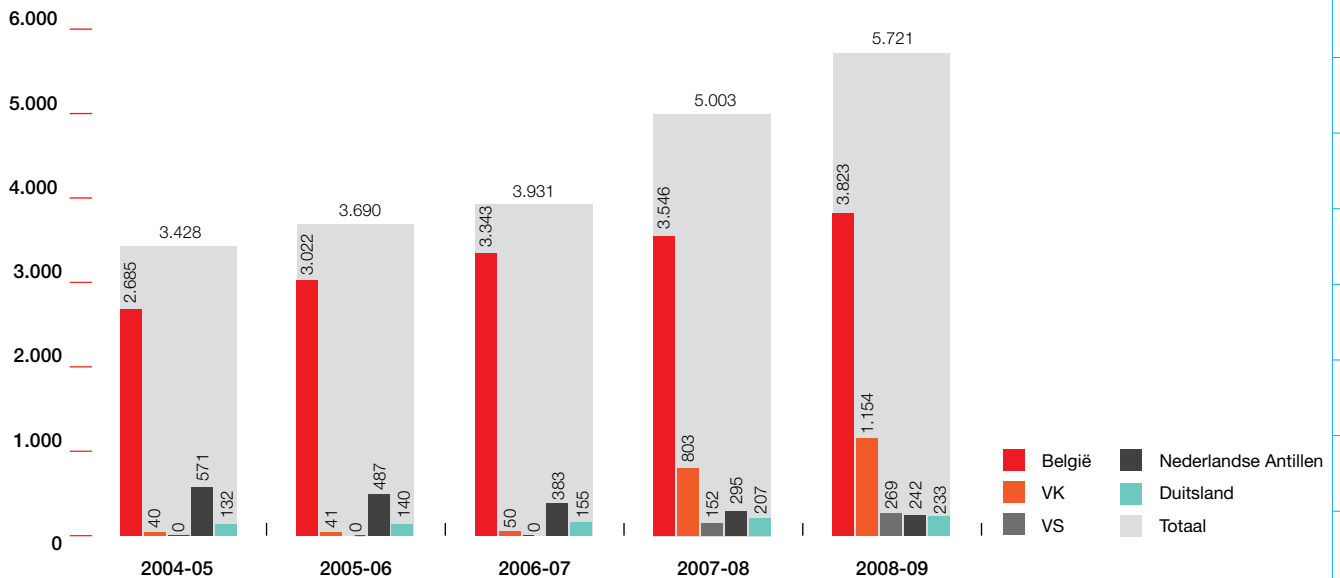
Bron: IB-Groep, 2009, meetmoment: jaarlijks op 1 maart

Grafiek III-14

Belangrijkste gastlanden, 2004-2009

Bron: IB-Groep, 2009, meetmoment: jaarlijks op 1 maart

Trends: Inkomende mobiliteit

Het aantal buitenlandse studenten dat in het Nederlandse bekostigde hoger onderwijs is geregistreerd, groeit gestaag door. Ruim de helft van deze groei komt voor rekening van Duitse studenten. Sinds 2005-06 is de groei van het aantal buitenlandse studenten in het hbo duidelijk afgenomen. Ruim 6% van de hbo-studentenpopulatie heeft sinds het genoemde jaar een buitenlandse nationaliteit. In het wo ging de groei van het aantal buitenlandse studenten wel gestaag verder, en bedraagt dit aantal nu 9% van de totale wo-populatie. Momenteel volgt 56% van de buitenlandse studenten in het bekostigde hoger onderwijs een hbo-opleiding, 44% een wo-opleiding.

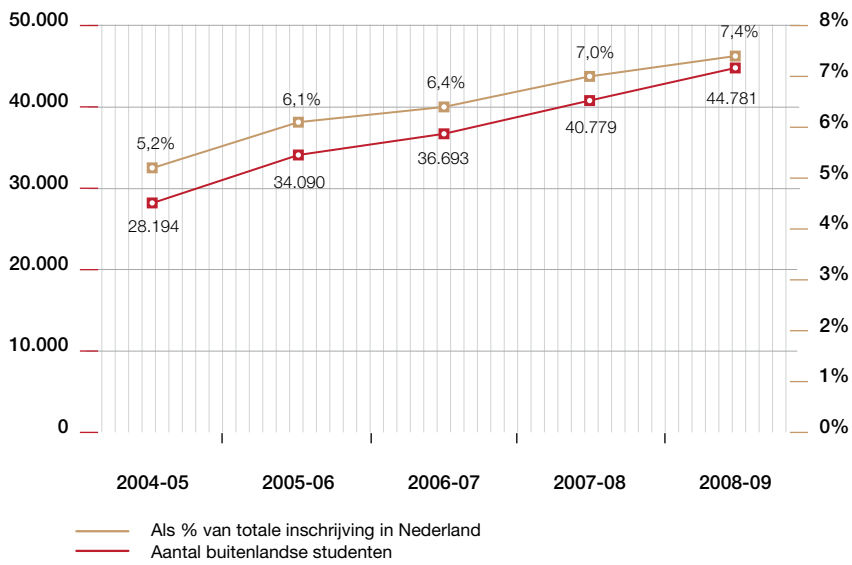
Grafiek III-15 Buitenlandse studenten in het bekostigd Nederlands hoger onderwijs, 2004-2009

Grafiek III-16 Buitenlandse studenten in het bekostigd wo en hbo, in aantallen en als percentage van de respectievelijke totale studentenpopulaties, 2004-2009

Grafiek III-15

Buitenlandse studenten in het bekostigd Nederlands hoger onderwijs, 2004-2009

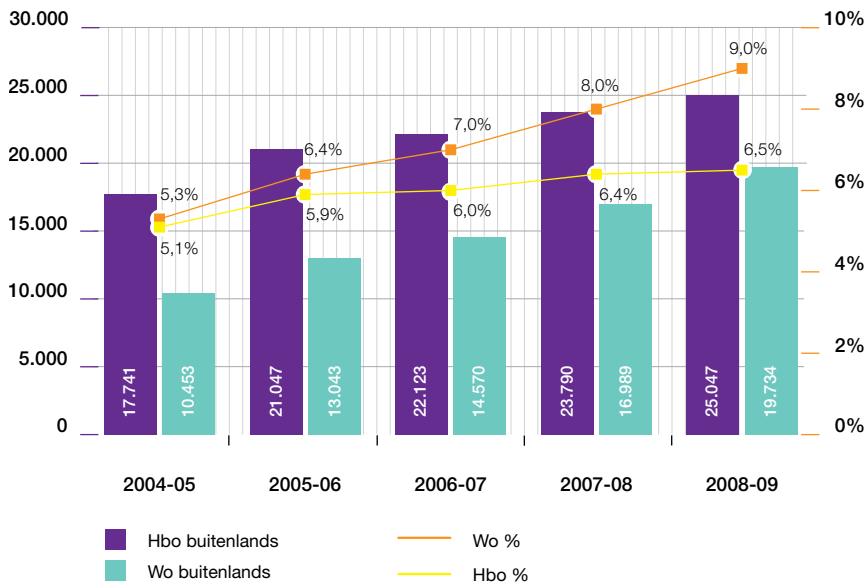
Bron: CFI, 2009 (herziene cijfers)

Grafiek III-16

Buitenlandse studenten in het bekostigd wo en hbo, in aantallen en als percentage van de respectievelijke totale studentenpopulaties, 2004-2009

Bron: CFI, 2009 (herziene cijfers)

Herkomstlanden

Van de studenten die regulier zijn ingeschreven in het bekostigde hoger onderwijs, is Duitsland met afstand het belangrijkste herkomstland. Een groot deel van de waargenomen groei komt zoals aangegeven ook voor rekening van Duitse studenten. Ruim 42% van de buitenlandse studenten komt nu uit Duitsland. Volgens het rapport *Wissenschaft weltoffen* staat Nederland, met bijna 16% van de uitgaande Duitse diplomabiliteit, hiermee ook op de eerste plaats als gastland van Duitse studenten.⁶ Na drie jaren van daling vertoont het aantal Chinese studenten in het bekostigde hoger onderwijs weer een lichte stijging.

[Grafiek III-17 Herkomstlanden diplomabiliteit, top 3, 2004-2009](#)

[Grafiek III-18 Herkomstlanden diplomabiliteit, top 4 t/m 8, 2004-2009](#)

De voorsprong van Indonesië, nog steeds op de vierde plaats, werd verder ingelopen door Bulgarije, dat na jaren van stevige groei zelfs op de vijfde plaats binnenkwam, voor Turkije en Marokko. Polen bleef redelijk constant maar ging daarmee toch van de vijfde naar de zevende plaats, terwijl Suriname, op zich ook redelijk stabiel met ongeveer 800 studenten, zelfs uit de top 8 verdween. Suriname kwam op de elfde plaats, na Frankrijk, Spanje en het Verenigd Koninkrijk, alle drie nu met meer dan 800 studenten in het Nederlandse bekostigde hoger onderwijs.

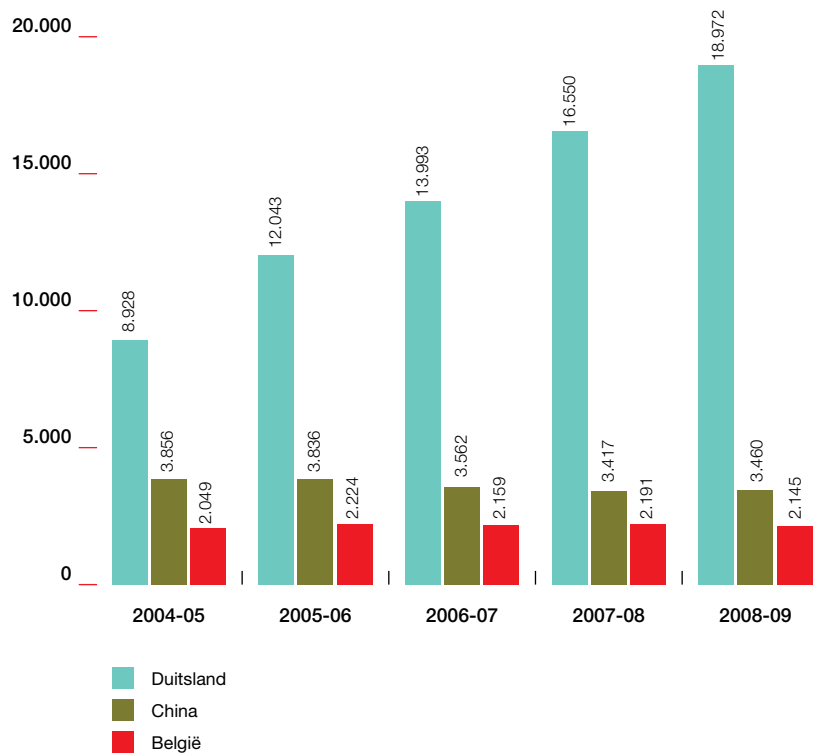
De grootste toename van binnen de EU komt uit Cyprus en Roemenie, met een toename van meer dan 50%, Slowakije, Bulgarije en Litouwen met toenames van tegen de 40% en Malta, Letland, Luxemburg, Slovenië en Ierland met toenames van tussen de 20 en 30%. Duitsland, Zweden, Finland Portugal en Griekenland kenden ten opzichte van vorig jaar een groei van tussen de 10 en 20%. De grootste afname betrof studenten uit Denemarken: -11%. In totaal vormt de groep studenten uit de nieuwe EU-landen nu ruim 11% van het totaal van de buitenlandse studenten uit de EU in Nederland.

⁶ DAAD, HIS, WBV (2008), *Wissenschaft weltoffen, Daten und Fakten zur Internationalität von Studium und Forschung in Deutschland*.

Grafiek III-17

Herkomstlanden diplomabiliteit, top 3, 2004-2009

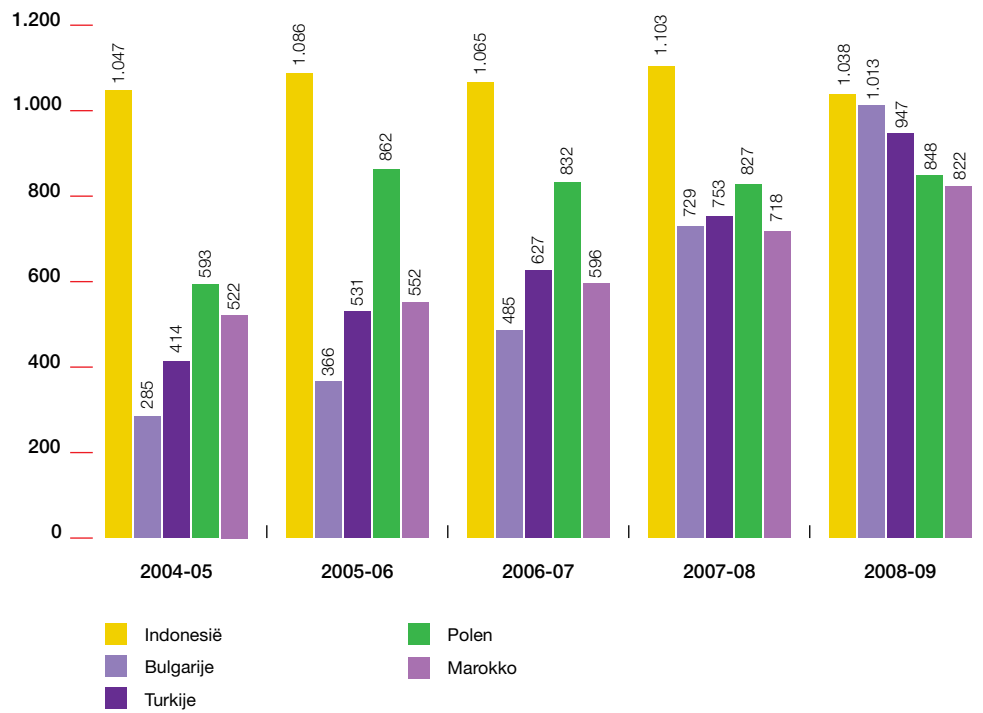
Bron: CFI, 2009 (herziene cijfers)

Grafiek III-18

Herkomstlanden diplomabiliteit, top 4 t/m 8, 2004-2009

Bron: CFI, 2009 (herziene cijfers)

Vakgebieden

In het bekostigde wo zijn, als naar de aantallen gekeken wordt, vooral de CROHO-onderdelen Economie en Gedrag & Maatschappij populair, terwijl in alle CROHO-onderdelen een stijging te zien is. Wanneer gekeken wordt naar het percentage buitenlandse studenten op de totale onderdeelpopulatie, een indicator van mate van internationale oriëntatie, ontstaat een heel ander beeld. Dan springt vooral Landbouw eruit, op enige afstand gevolgd door Economie, Techniek, Gedrag & Maatschappij en Natuur. Ook relatief is bij de meeste onderdelen in het wo sprake van een stijging; internationalisering zit in de lift. De uitzondering is Landbouw, waar sprake is van een stabilisering.

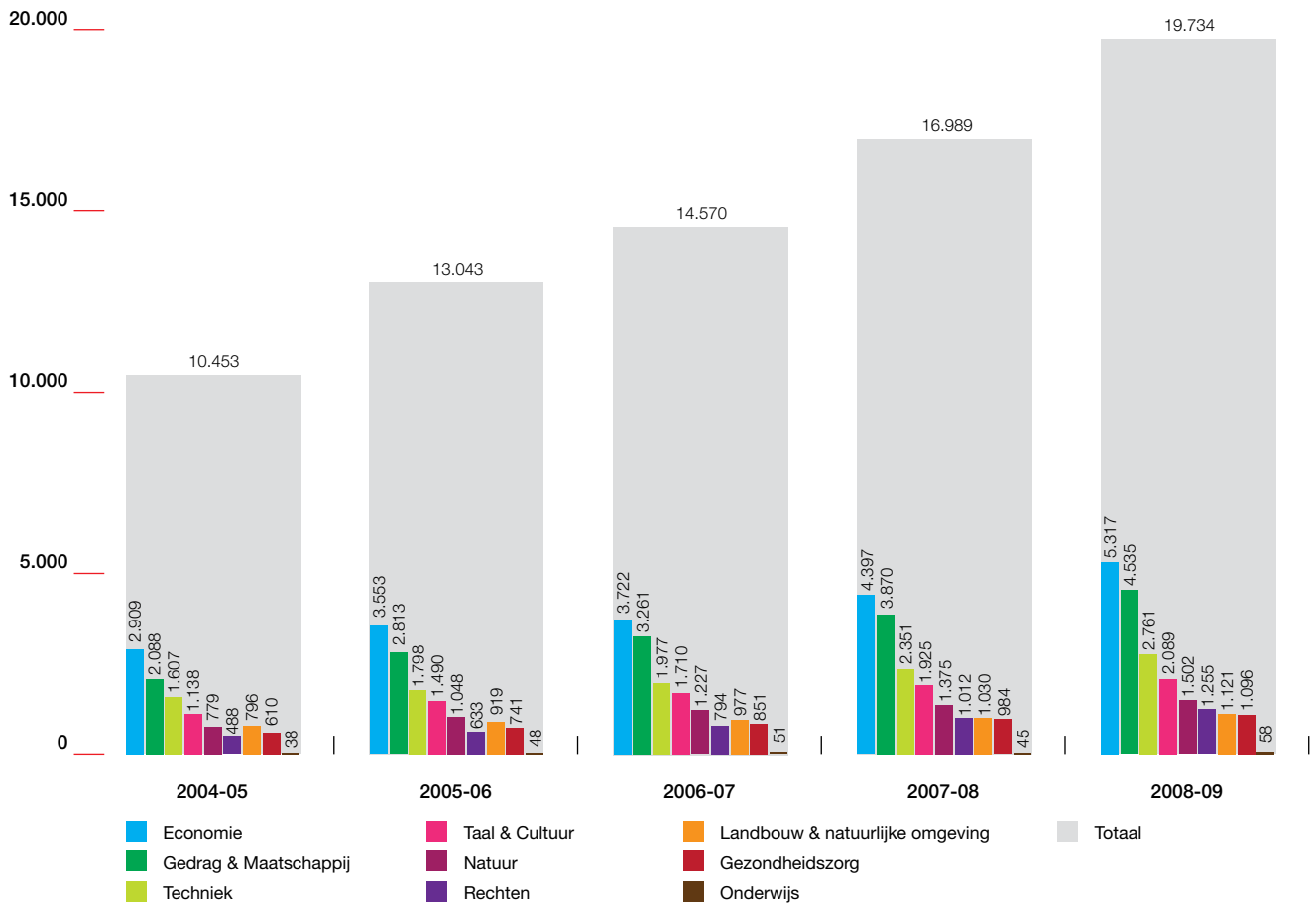
Grafiek III-19 Buitenlandse studenten in het bekostigde wo, per CROHO-onderdeel, 2004-2009

Grafiek III-20 Buitenlandse studenten in het bekostigde wo, per CROHO-onderdeel, als percentage van de totale onderdeelpopulatie, 2004-2009

Grafiek III-19

Grafiek III-19 Buitenlandse studenten in het bekostigde wo, per CROHO-onderdeel, 2004-2009

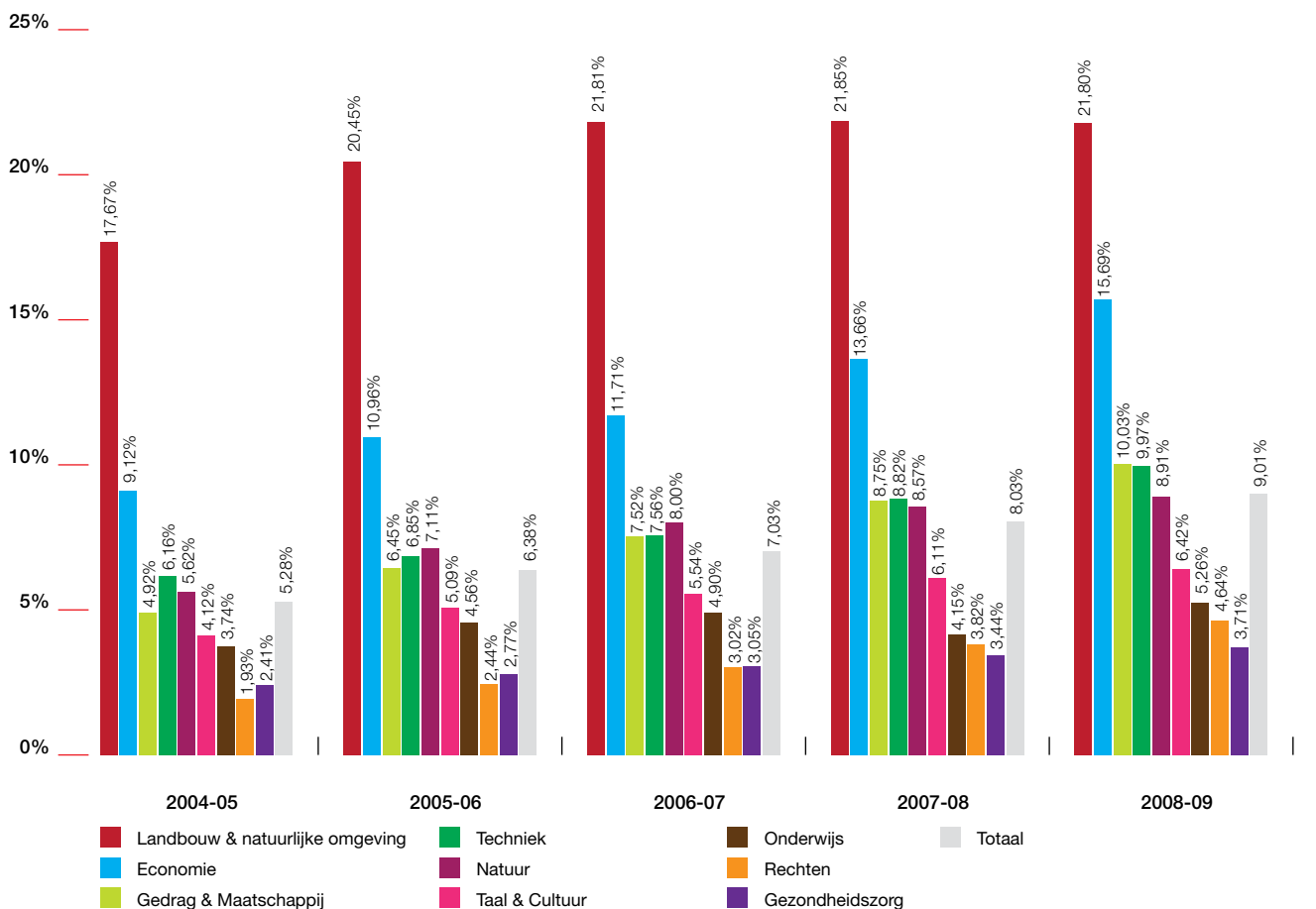
Bron: CFI, 2009 (herziene cijfers)

Grafiek III-20

Buitenlandse studenten in het bekostigde wo, als percentage van de totale onderdeelpopulatie, 2004-2009

Bron: CFI, 2009 (herziene cijfers)

In het bekostigde hbo gaat het, wat aantallen betreft, om het groeiende onderdeel Economie. In het onderdeel Taal & Cultuur studeren dit jaar minder buitenlandse studenten dan vorig jaar. Dit is ook het geval voor het onderdeel Landbouw, maar de afname is hier – zeker vergeleken bij de afgelopen paar jaar – heel gering. Wellicht dat sprake is van een stabilisering. Wanneer we kijken naar het percentage buitenlandse studenten op de totale onderdeelpopulatie, dan blijkt dat – zij het iets minder dan vorig jaar – vooral het onderdeel Taal & Cultuur internationaal goed scoort (de kunstacademies), op afstand gevolgd door Landbouw, Economie en Gezondheidszorg. Naast Taal & Cultuur is er ook bij Landbouw niet alleen absoluut maar ook relatief sprake van een afname. Een geringe relatieve afname zien we dit jaar ook bij het onderdeel Techniek.

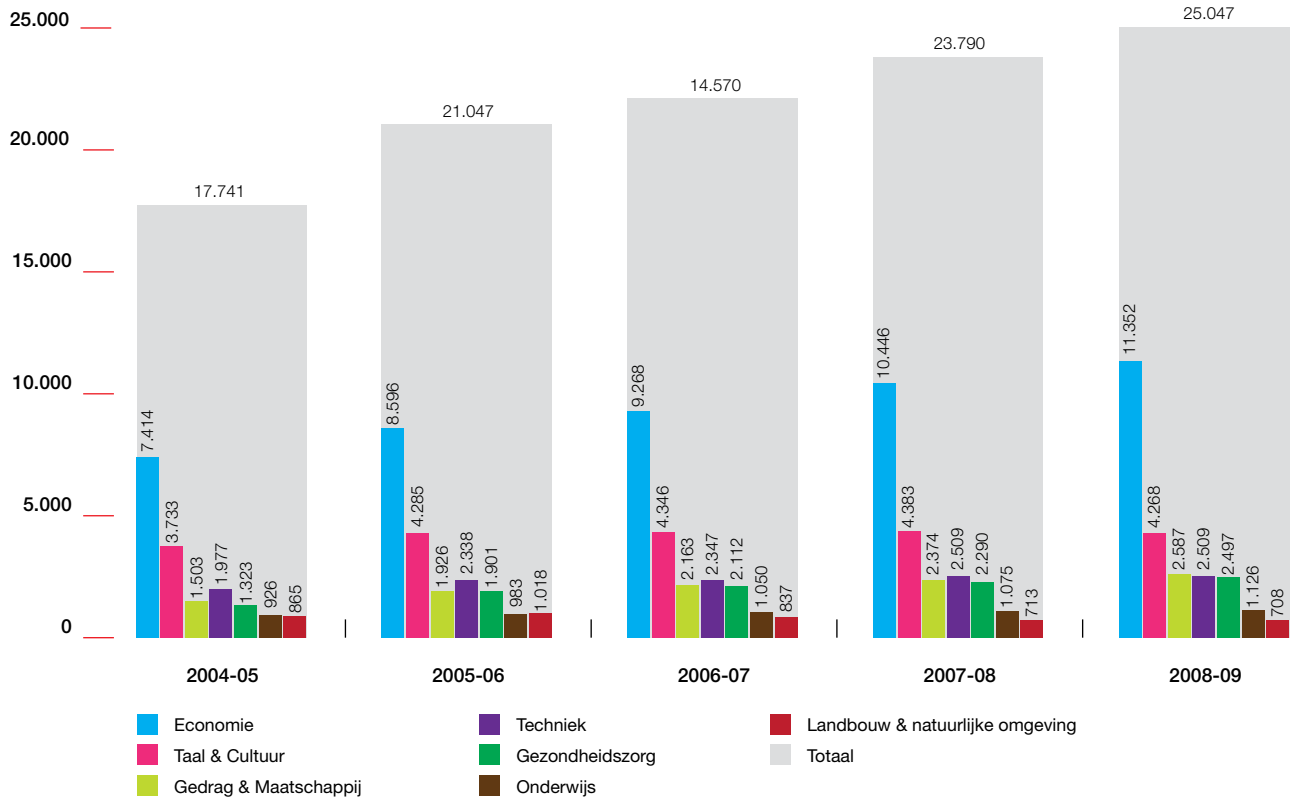
Grafiek III-21 Buitenlandse studenten in het bekostigde hbo, per CROHO-onderdeel, 2004-2009

Grafiek III-22 Buitenlandse studenten in het bekostigde hbo, per CROHO-onderdeel, als percentage van de totale onderdeelpopulatie, 2004-2009

Grafiek III-21

Buitenlandse studenten in het bekostigde hbo, per CROHO-onderdeel, 2004-2009

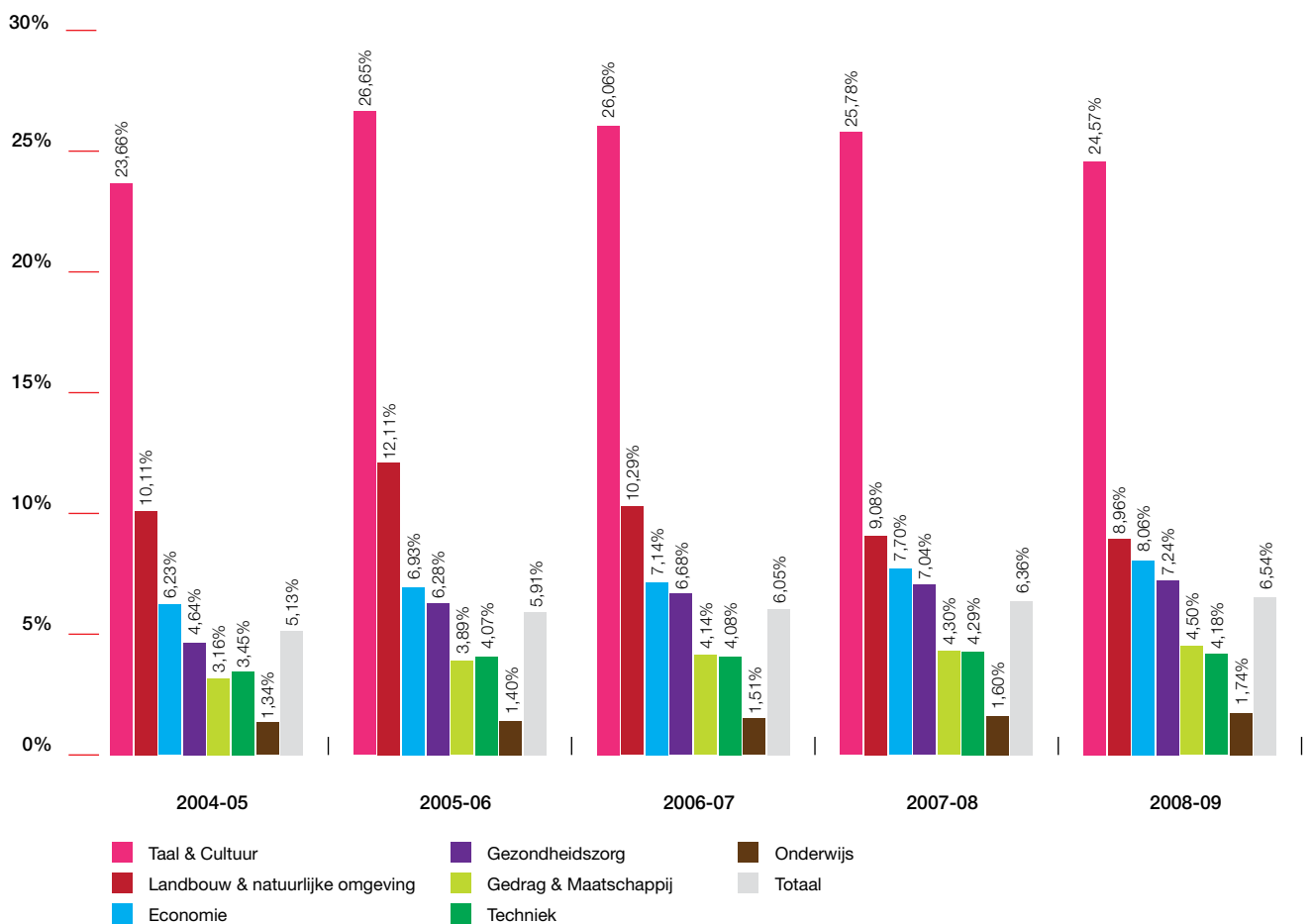
Bron: CFI, 2009 (herziene cijfers)

Grafiek III-22

Buitenlandse studenten in het bekostigde hbo, per CROHO-onderdeel, als percentage van de totale onderdeelpopulatie, 2004-2009

Bron: CFI, 2009 (herziene cijfers)

Instellingen

De historische ontwikkeling van aantallen buitenlandse studenten bij de, wat aantallen betreft, top 10-instellingen, is weergegeven in grafiek III-23. Benadrukt wordt dat het hier gaat om studenten in het bekostigde onderwijs. Naast deze groep is er bij de instellingen veelal ook nog sprake van niet-centraal geregistreerde diploma- en studiepuntmobiele studenten. De buitenlandse studentenpopulatie is dus meestal hoger, soms zelfs aanzienlijk hoger dan hier wordt aangegeven.

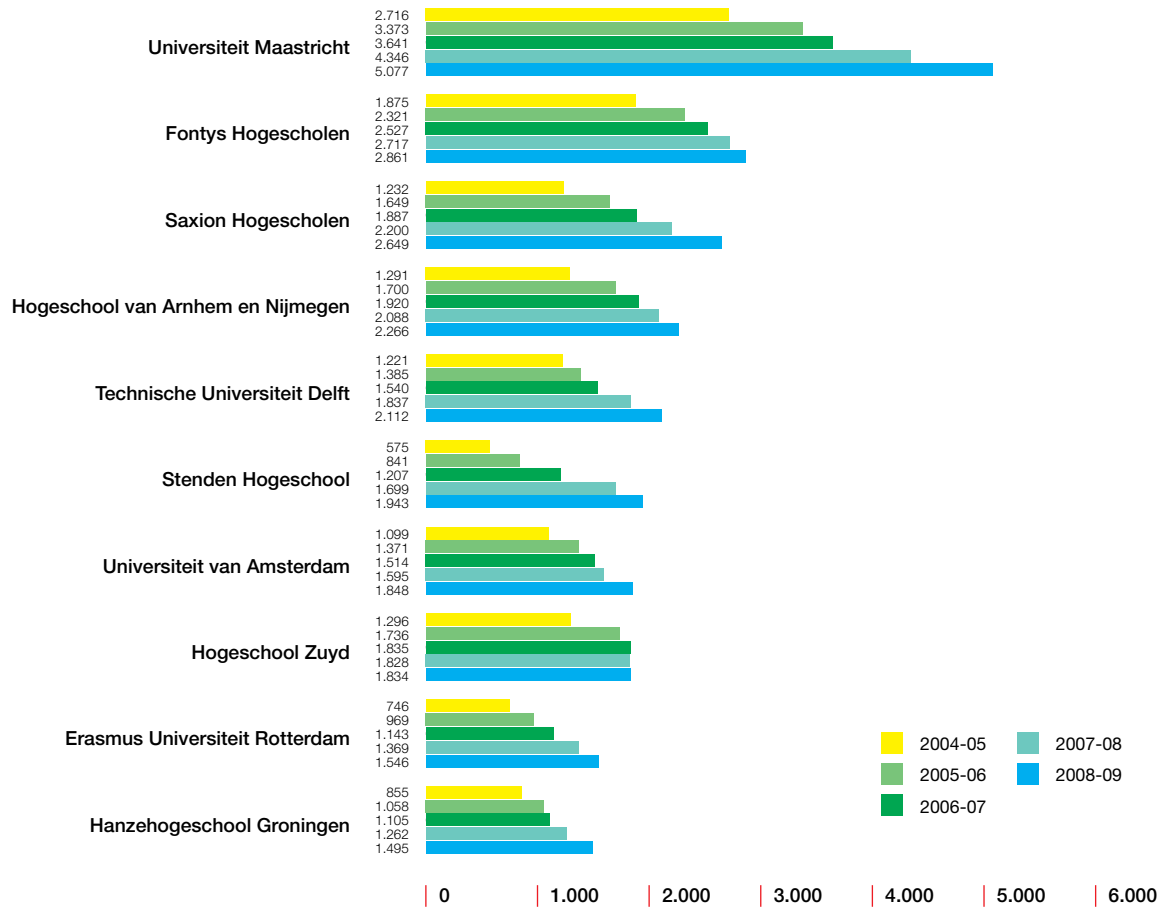
Grafiek III-23 Aantallen buitenlandse studenten per instelling, bekostigd onderwijs, top 10-instellingen, 2004-2009

Grafiek III-24 Percentage buitenlandse studenten van de totale studentenpopulatie van de instelling, bekostigd onderwijs, top 10-instellingen, 2004-2009

Grafiek III-23

Aantallen buitenlandse studenten per instelling, bekostigd onderwijs, top 10-instellingen, 2004-2009

Bron: CFI, 2009 (herziene cijfers)

Grafiek III-24

Percentage buitenlandse studenten van de totale studentenpopulatie van de instelling, bekostigd onderwijs, top 10-instellingen, 2004-2009

Bron: CFI, 2009 (herziene cijfers)

Verhouding mannelijke/vrouwelijke studenten

De man-vrouwverhouding is in de laatste jaren veranderd.

In 1998-99 was de verhouding nog 54% man tegen 46% vrouw.

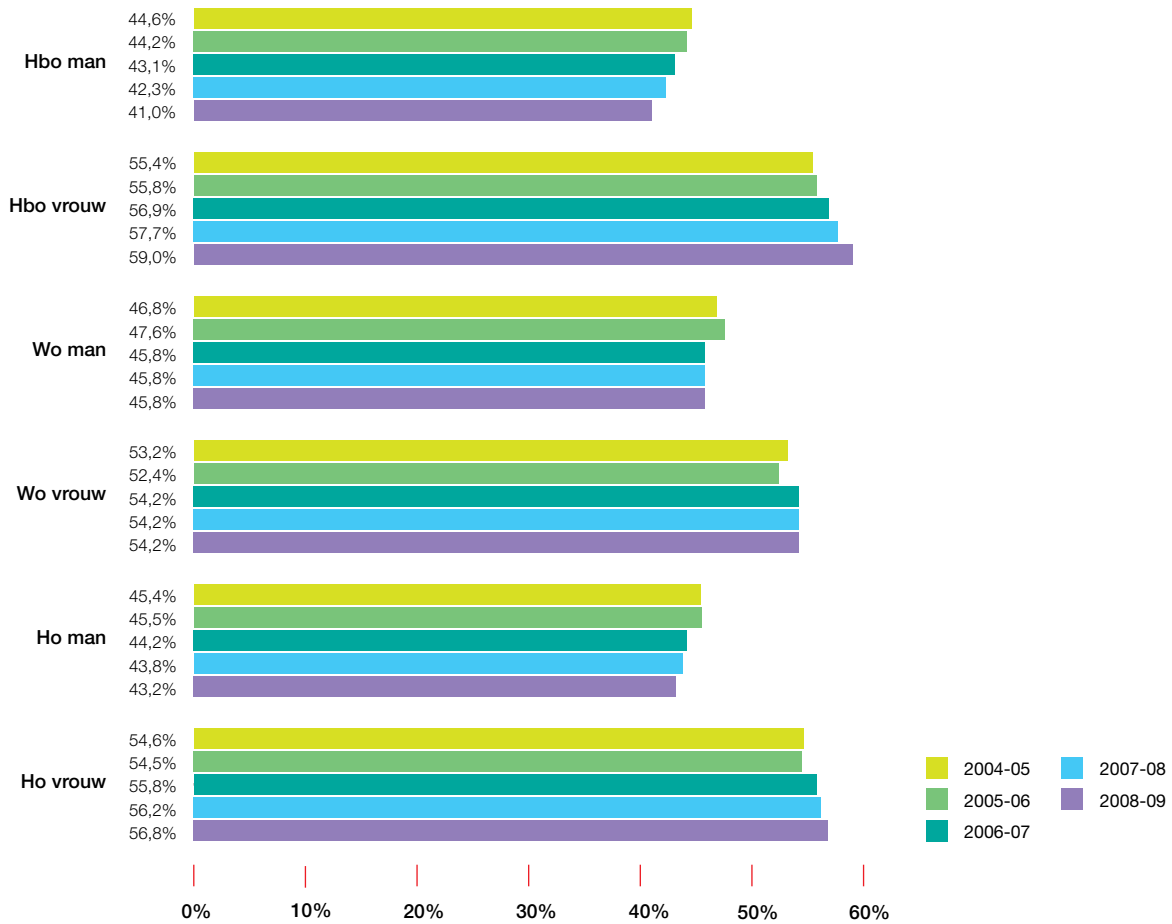
Met een omslagpunt in het jaar 2000-01 is de verhouding in 2008-09 57% vrouwelijke tegenover 43% mannelijke studenten.

Grafiek III-25 Buitenlandse studenten in het bekostigde onderwijs,
naar geslacht, 2004-2009

Grafiek III-25

Buitenlandse studenten in het bekostigde onderwijs, naar geslacht, 2004-2009

Bron: CFI, 2009 (herziene cijfers)

Fase

De meeste buitenlandse studenten in het bekostigde onderwijs doen een bacheloropleiding.

Grafiek III-26 Buitenlandse studenten in het bekostigde hoger onderwijs, per fase, 2008-09

Grafiek III-27 Buitenlandse studenten in het bekostigde wo, per fase, 2004-2009

Grafiek III-28 Buitenlandse studenten in het bekostigde hbo, per fase, 2004-2009

Vergeleken met andere landen

In vergelijking met andere EU-landen is ook ten aanzien van inkomende mobiliteit de positie van Nederland gezakt ten opzichte van de vorige twee rapportagejaren (2003-04 en 2004-05). Omdat Tsjechië Nederland voorbijging en Luxemburg, na jaren geen cijfers te hebben geleverd, ineens melding maakt van 42% buitenlandse studenten, zakte ons land, met een hoger percentage dan vorig jaar, toch van de negende naar de elfde plaats.

Het Nederlandse percentage buitenlandse studenten, 6,1%, ligt lager dan het EU-gemiddelde. Dit EU-gemiddelde steeg van 7,2% in 2004-05, tot bijna 7,6% in 2005-06. Zie voor een vergelijking met een aantal relevante EU-landen grafiek III-06.

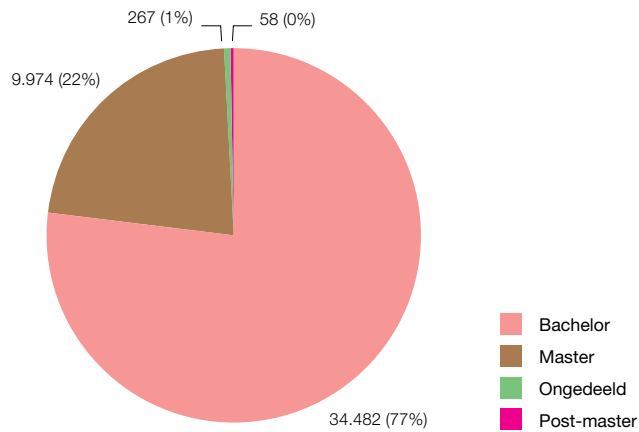
Zoals uit meer recente gegevens blijkt, zal het percentage buitenlandse studenten in Nederland na 2005-06 nog verder toenemen (tot in ieder geval 7,4% in 2008-09: zie grafiek III-15). Dit hoeft de relatieve positie van Nederland ten opzichte van andere landen echter niet te verbeteren. In het verleden vond de Nederlandse groei namelijk ook, en zoals we zagen soms zelfs in grotere mate, plaats in andere landen.

Overigens wordt opgemerkt dat sommige landen studiepuntmobiliteit meetellen, terwijl dit niet de bedoeling is. Dit vertekent uiteraard het beeld.

Grafiek III-26

Buitenlandse studenten in het bekostigd hoger onderwijs, per fase, 2008-09

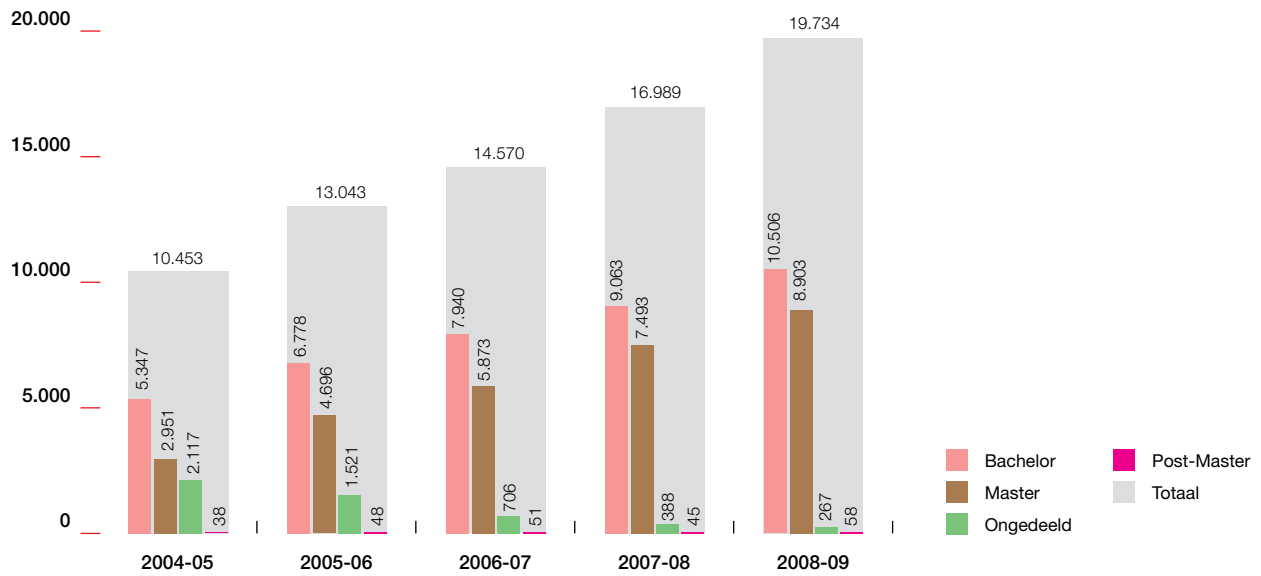
Bron: CFI, 2009 (herziene cijfers)

Grafiek III-27

Buitenlandse studenten in het bekostigd wo, per fase, 2004-2009

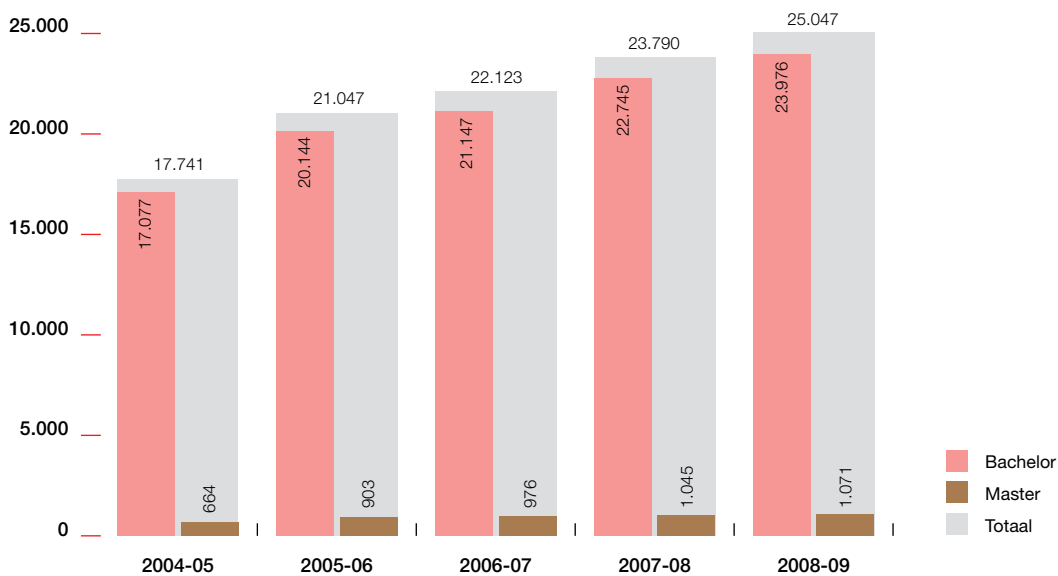
Bron: CFI, 2009 (herziene cijfers)

Grafiek III-28

Buitenlandse studenten in het bekostigde hbo, per fase, 2004-2009

Bron: CFI, 2009 (herziene cijfers)

Mobiliteit uit verblijfsvergunningplichtige landen

Sinds 2004 is het mogelijk een overzicht te hebben, niet alleen van studenten uit verblijfsvergunningplichtige landen die naar Nederland toekomen, maar ook van hen die langer in Nederland verblijven. Besloten werd om per 2005 alleen de registratie van hen die daadwerkelijk een verblijfsvergunning kregen op te nemen. Omdat het niet zeker is dat iemand met een Machtiging Voorlopig Verblijf (MVV) daar ook werkelijk gebruik van maakt en naar Nederland komt om te studeren of stage te lopen, komt deze categorie te vervallen. Het aantal nieuwe verblijfsvergunningen is hoger dan het aantal MVV's, omdat daarin de vergunningen zijn opgenomen aan studenten uit niet-MVV-plichtige landen.

Grafiek III-29 geeft aan dat het aantal afgegeven verblijfsvergunningen sinds vorig jaar met ruim 500 is gestegen. Het aantal nieuw afgegeven vergunningen steeg zelfs met 600 vergunningen. De geringe afname van het aantal verlengingen wijst mogelijk op een korter verblijf van buitenlandse studenten van buiten de EU27 en EFTA. Wellicht dat het stijgende aantal nieuwe vergunningen ook tot een nieuwe stijging van het aantal verlengingen zal leiden.

Grafiek III-29 Aantal nieuw afgegeven of verlengde verblijfsvergunningen, voor studenten of stagiairs van buiten de EU27 en EFTA, 2005-2008

Grafiek III-30 Aantal afgegeven verblijfsvergunningen aan studenten of stagiairs van buiten de EU27 en EFTA, 2005-2008

Herkomstlanden

De hiervoor genoemde groei komt vooral door studenten uit de Verenigde Staten en China, per land goed voor minstens 250 nieuwe vergunningen. Er werden zelfs bijna 340 nieuwe studieverblijfsvergunningen aan Chinese studenten verstrekt, maar hier stond een afname van het aantal verlengingen tegenover.

Het aantal vergunningen voor studenten uit Pakistan en Nepal nam met meer dan 100 af.

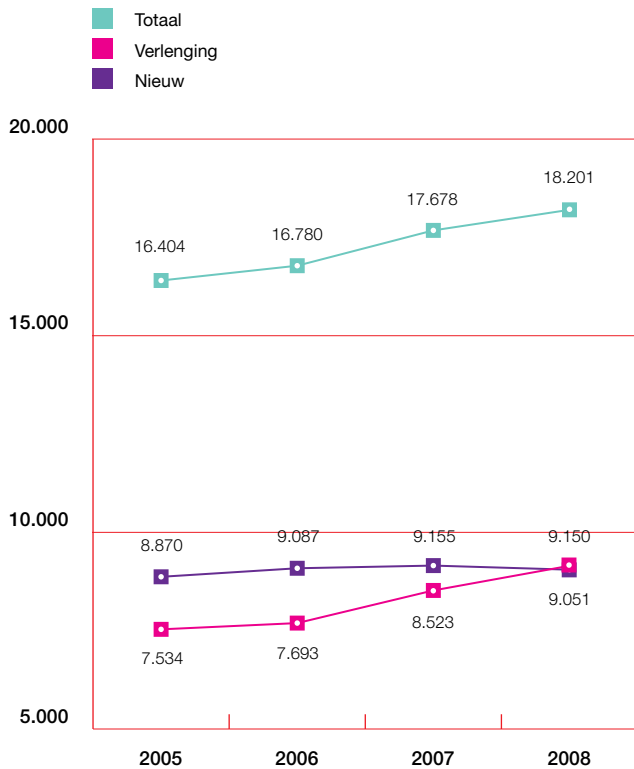
Grafiek III-31 Afgegeven verblijfsvergunningen, top 10 landen van herkomst, 2006-2008

Uiteraard kwam er ook een grote groep EU + EFTA-studenten en -stagiairs in 2007 naar Nederland. Deze komt echter niet voor in de statistieken van de IND, aangezien zij niet verplicht zijn om een verblijfsvergunning aan te vragen.

Grafiek III-29

Aantal nieuw afgegeven of verlengde verblijfsvergunningen, voor studenten of stagiairs van buiten de EU27 en EFTA, 2005-2008

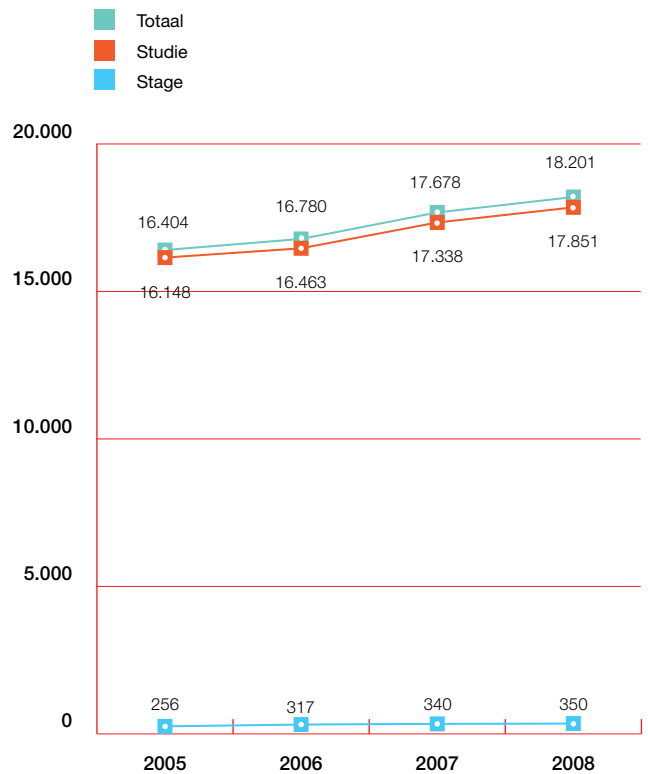
Bron: IND, 2009 (verblijfsdoel studie: inclusief aanvullend examen)

Grafiek III-30

Aantal afgegeven verblijfsvergunningen aan studenten of stagiairs van buiten de EU27 en EFTA, 2005-2008

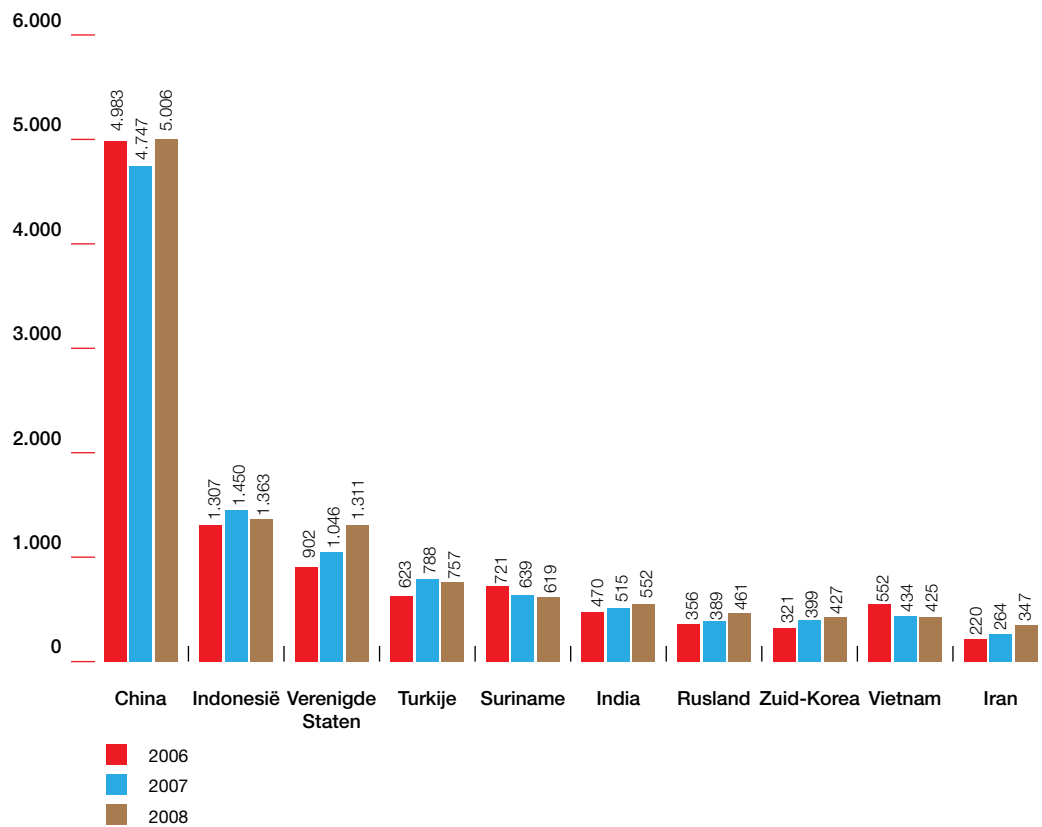
Bron: IND, 2009 (verblijfsdoel studie: inclusief aanvullend examen)

Grafiek III-31

Afgegeven verblijfsvergunningen, top 10 landen van herkomst, 2006-2008

Bron: IND, 2009

Studenten uit Nuffic Neso-landen

De Nuffic beheert een aantal Netherlands Education Support Offices (Nuffic Neso's) ter ondersteuning van het Nederlandse hoger onderwijs in het buitenland. Het betreft Nuffic Neso-kantoren in Brazilië, China, Indonesië, Mexico, Rusland, Thailand, Vietnam en Zuid-Korea, en Nuffic Neso Desks in India en Taipei.

Grafiek III-32 Studenten uit Nuffic Neso-landen in het Nederlandse bekostigde hoger onderwijs, 2001-2009

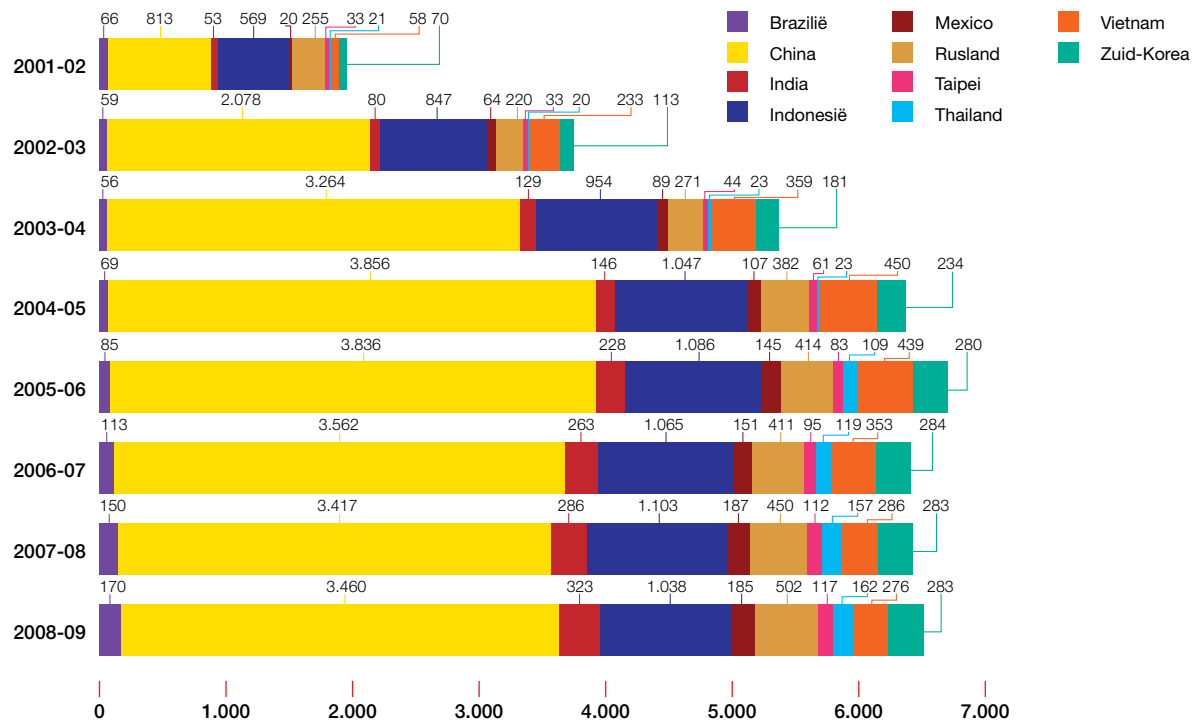
Het Nederlandse aandeel van het aantal studenten uit Nuffic Neso-landen dat in OESO-landen in centraal geregistreerde studieprogramma's studeert, stijgt in bijna alle gevallen.

Grafiek III-33 Uitstroom uit Nuffic Neso-landen, percentage hiervan in het bekostigde hoger onderwijs in Nederland, 2001-2006

Grafiek III-32

Studenten uit Nuffic Neso-landen in het Nederlandse bekostigde hoger onderwijs, 2001-2009

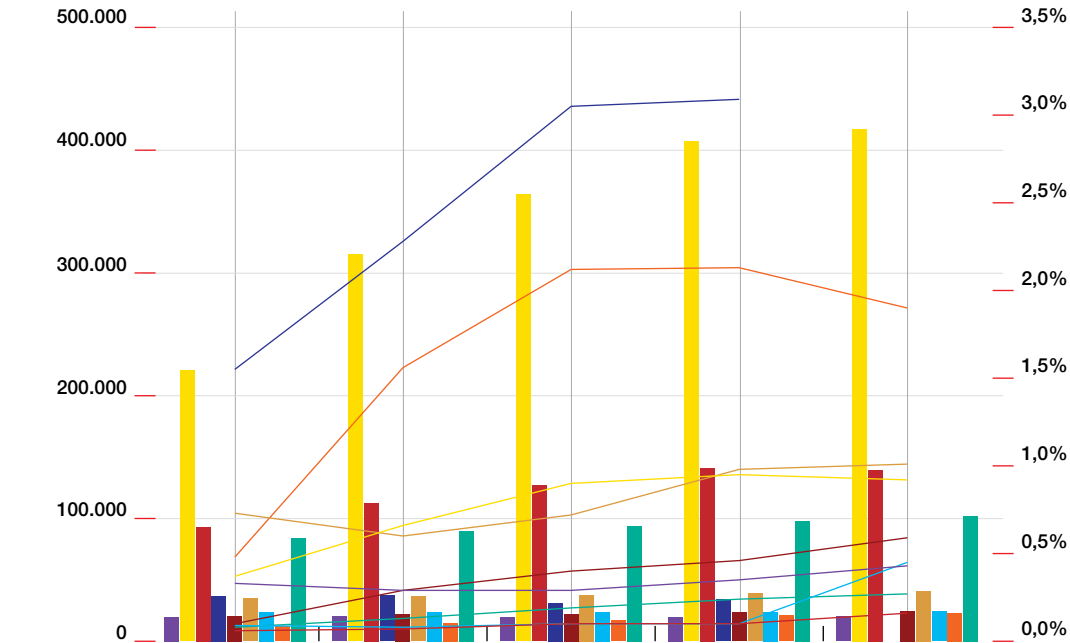
Bron: CBS/CFI, 2009

Grafiek III-33

Uitstroom uit Nuffic Neso-landen, percentage hiervan in het bekostigde hoger onderwijs in Nederland, 2001-2006*

Bron: UNESCO, 2009

	2001-02		2002-03		2003-04		2004-05		2005-06	
Brazilië	19.733	0,33%	20.293	0,29%	19.482	0,29%	19.651	0,35%	19.978	0,43%
China	220.594	0,37%	315.081	0,66%	363.911	0,90%	406.890	0,95%	417.351	0,92%
India	93.133	0,06%	112.578	0,07%	126.929	0,10%	141.253	0,10%	139.459	0,16%
Indonesië	36.798	1,55%	37.085	2,28%	31.327	3,05%	33.904	3,09%	nd	nd
Mexico	20.415	0,10%	22.220	0,29%	21.997	0,40%	23.504	0,46%	24.441	0,59%
Rusland	34.851	0,73%	36.595	0,60%	37.470	0,72%	38.961	0,98%	41.101	1,01%
Thailand	23.761	0,09%	23.832	0,08%	23.957	0,10%	23.665	0,10%	24.082	0,45%
Vietnam	12.117	0,48%	14.904	1,56%	16.900	2,12%	21.121	2,13%	23.160	1,90%
Zuid-Korea	84.279	0,08%	89.817	0,13%	93.855	0,19%	97.770	0,24%	101.913	0,27%

* IND-cijfers geven in principe een compleet beeld van de instroom uit Nuffic Neso-landen, en derhalve een beter beeld dan CFI-cijfers die alleen slaan op bekostigd onderwijs. Helaas is er historisch nog onvoldoende overlap tussen UNESCO- en IND-cijfers voor een trendweergave.

Nationaliteit versus mobiliteit

Studentenmobiliteit kon tot recent alleen worden afgeleid uit informatie over nationaliteit. We spreken daarom nog van 'buitenlandse studenten'. Omdat steeds meer studenten met een andere nationaliteit voor langere tijd in het land van registratie wonen en er soms zelfs geboren zijn, is nationaliteit echter niet langer een sluitend criterium voor mobiliteit in het kader van hoger onderwijs.

Sinds een paar jaar weten we van veel deelnemers aan het hoger onderwijs of zij het middelbareschooldiploma in Nederland of in het buitenland behaald hebben. Is de middelbare school in het buitenland doorlopen, dan wordt aangenomen dat de student specifiek voor het hoger onderwijs naar Nederland kwam en dat hij of zij inderdaad een bijdrage kan leveren aan internationaliseringsdoelstellingen.

Interessant is dat met deze informatie ook Nederlandse studenten in beeld komen die na een buitenlandse middelbare school naar Nederland kwamen voor het hoger onderwijs.

In plaats van buitenlandse studenten worden deelnemers aan deze groep, die de middelbare school in een ander land doorliepen, 'internationale studenten' genoemd.

Opgemerkt wordt dat deze statistiek niet sluitend is: ook in 2008-09 is er nog een grote groep van wie onbekend is waar zij hun middelbareschoolopleiding deden. Het gaat om 5,6% van de totale studentenpopulatie. Zouden zij allen een buitenlandse vooropleiding gedaan hebben, wat niet waarschijnlijk is, dan zou daarmee de werkelijke mobiliteit, gebaseerd op dit criterium, zelfs meer dan verdubbelen. Het percentage studenten met een buitenlandse middelbareschoolopleiding bedraagt namelijk slechts 4,9%. De onduidelijkheid ten aanzien van de vooropleiding neemt eerder toe dan af. Een meer consistente registratie is van belang.

Grafiek III-34 Oorsprong van het middelbareschooldiploma, in percentages van de totale studentenpopulatie in het bekostigde hoger onderwijs, 2004-2009

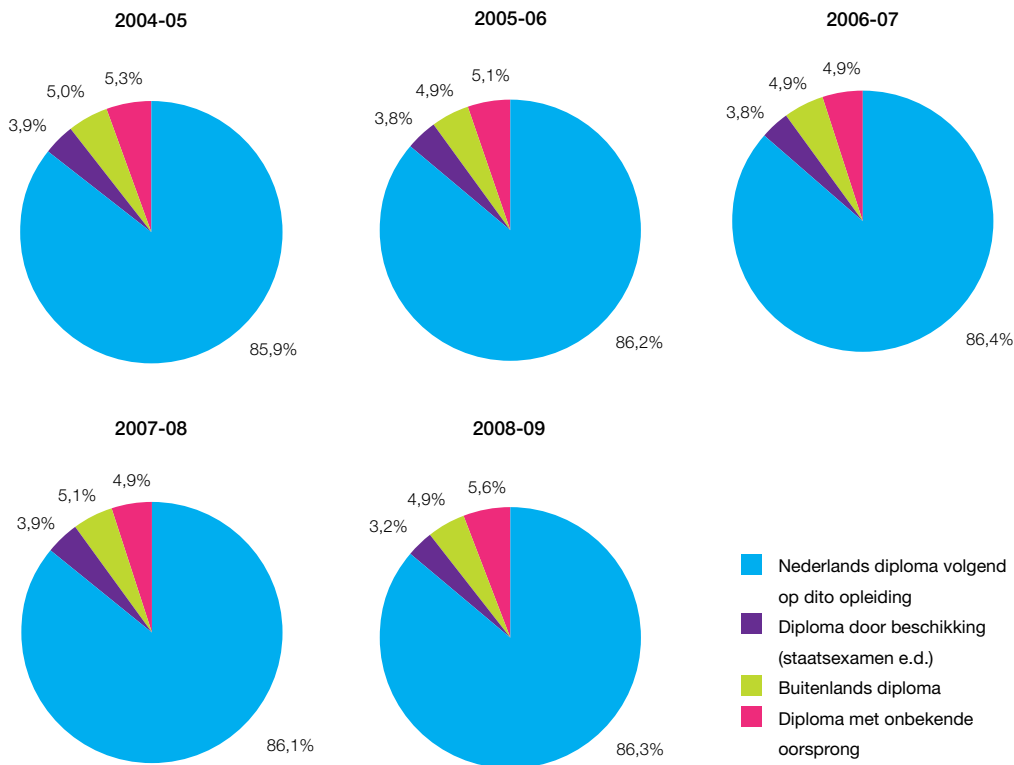
Grafiek III-35 Aantal studenten met een buitenlands middelbareschooldiploma, naar nationaliteit, 2004-2009

In 2008-09 meldden 5.256 buitenlanders op het inschrijvingsformulier dat zij een Nederlands middelbareschooldiploma gehaald hadden, een verdubbeling sinds 2003-04. Zij zijn dus eigenlijk helemaal niet internationaal mobiel. Daarentegen zijn de 8.564 Nederlanders met een buitenlands middelbareschooldiploma dat juist wel. Een en ander in aanmerking nemend zou het eerdere totaal van 44.781 diplomamobiele studenten in het bekostigde onderwijs stijgen tot 48.089 diplomamobiele studenten.

Grafiek III-34

Oorsprong van het middelbareschooldiploma, in percentages van de totale studentenpopulatie in het bekostigde hoger onderwijs, 2004-2009

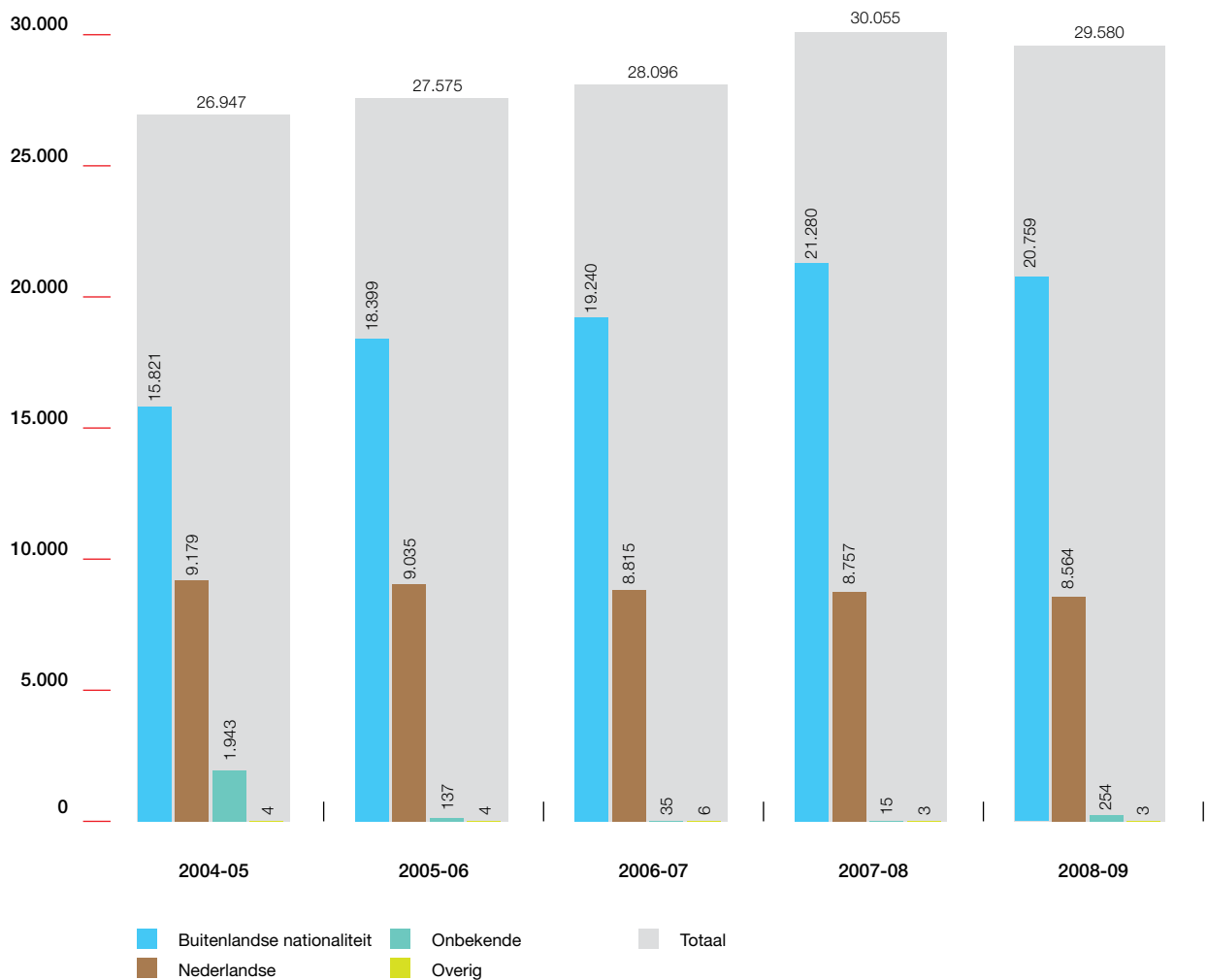
Bron: CFI, 2009 (herziene cijfers)

Grafiek III-35

Aantal studenten met een buitenlands middelbareschooldiploma, naar nationaliteit, 2004-2009

Bron: CFI, 2009 (herziene cijfers)

Studiepuntmobiliteit

Als studenten gedurende de studie en in het kader van de studie naar het buitenland gaan om een studiedeel te volgen of om stage te lopen, wordt dit studiepuntmobiliteit genoemd.

Indicatoren studiepuntmobiliteit

Europa in de wereld

Ten aanzien van studiepuntmobiliteit zijn helaas geen reguliere, jaarlijks geactualiseerde kengetallen beschikbaar die, zoals dat bij diplomamobiliteit mogelijk is, Europa in een breder perspectief kunnen plaatsen.

Nederland in Europa

Ook zijn ten aanzien van studiepuntmobiliteit geen reguliere, jaarlijks geactualiseerde kengetallen beschikbaar die Nederland in een breder perspectief kunnen plaatsen. Wel vinden zo nu en dan internationaal vergelijkende onderzoeken plaats, die als referentie kunnen dienen. Vorig jaar werd in dit kader verwezen naar de resultaten van het REFLEX-project dat in 2005-06 plaatsvond onder afgestudeerden in 1999-00, uit 12 EU-landen, 2 EFTA-landen en Japan. Het gemiddelde percentage van afgestudeerden met buitenlandervaring bedroeg 25% (Allen, J., Coenen, J. en Van der Velden, R. (2007), *Afgestudeerden van het hoger onderwijs in vergelijking met andere landen. Resultaten van het REFLEX-project*. Den Haag: Ministerie van OCW).

In tegenstelling tot de percentages, genoemd onder kengetallen diplomamobiliteit, die een jaarlijks beeld verschaffen, gaat het hier om mobiliteit gedurende de hele opleiding. Het is daarbij niet duidelijk in welk jaar de mobiliteit heeft plaatsgevonden, hoewel dit vaak in het derde jaar van de opleiding gebeurt. Om een vergelijking te maken met de percentages die uitdrukking geven aan de mobiliteit in een bepaald jaar, zou het percentage van mobiliteit gedurende de opleiding gedeeld moeten worden door de duur ervan in jaren. Duurt de opleiding gemiddeld vier jaar en zou 30% van de studenten in die periode internationaal mobiel zijn, dan zou dit neerkomen op jaarlijks 7,5%.

Grafiek III-36 Percentage van in 1999-00 afgestudeerden met buitenlandervaring gedurende de opleiding

Een andere referentie zijn de uitkomsten van het nu driemaal herhaalde EUROSTUDENT-project (de vierde versie van dit project is in 2008 aangevangen. Zie www.eurostudent.eu). Eén EUROSTUDENT-project neemt ongeveer drie jaar in beslag. Het betreft een analyse van de uitkomsten van min of meer vergelijkbare nationale onderzoeken in steeds meer Europese landen. De onderzoeken, waarbij studenten worden bevestigd,

zijn vooral gericht op de verduidelijking van de sociaal-economische achtergronden en omstandigheden van studenten. Internationale mobiliteit gedurende de studie is een van de onderwerpen waarnaar wordt gevraagd. De centrale data-verwerking ligt bij het HIS (Hochschul-Informationssystem GmbH) in Hannover. De Nederlandse bijdrage aan dit project komt uit de Studentenmonitor die in opdracht van het ministerie van OCW sinds 2003 jaarlijks wordt gemaakt door ResearchNed uit Nijmegen.

In de periode 2005-2008 gaf 5,5% van de Nederlandse studenten aan gedurende de eerdere studie naar het buitenland te zijn geweest voor een studie(deel) daar. Nederland kwam hiermee op de zevende plaats van zestien Europese landen (incl. Turkije), na Finland, Oostenrijk, Duitsland, Zweden, Zwitserland en Ierland. (Frankrijk, bovenaan in grafiek III-35, deelde de negende plaats met Spanje.) Stages zijn hier buiten beschouwing gelaten en er is, door de gekozen onderzoekspopulatie, sprake van een onderschatting ten opzichte van de mobiliteit van afgestudeerden. Volgens HIS zijn deze percentages ook niet te vergelijken met uitkomsten uit eerdere rondes (vergelijkbaarheid tussen landen heeft per EUROSTUDENT-project de voorrang).

OCW-streefwaarden hoger onderwijs, studiepuntmobiliteit

Voor 2013 werden de volgende streefwaarden vastgesteld:
Grafiek III-37 OCW-streefwaarden hoger onderwijs, studiepuntmobiliteit

Zoals vorig jaar al aangegeven werden de toen genoemde streefwaarden inderdaad herzien in het kader van de Internationaliseringsagenda 'Het Grenzeloze Goed'. De in grafiek III-37 genoemde streefpercentages verwijzen nu naar de analysemethode en uitkomsten van de Studentenmonitor, en naar het jaar 2013. Eerstejaars studenten werden buiten beschouwing gelaten. Omdat buitenlandervaring vaak aan het eind van de studie plaatsvindt, laat onderzoek onder afgestudeerden hogere uitkomsten zien.

Instellingen-top 10

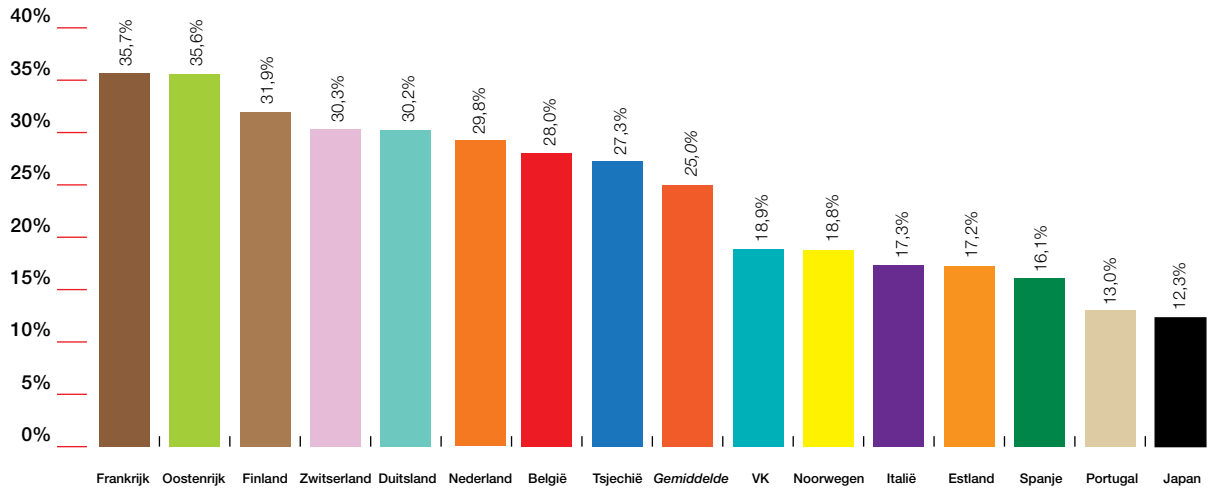
Uit de opgave door afgestudeerden die gedurende de studie mobiel waren is de volgende instellingen-top 10 samengesteld. Omdat de analyse vorig jaar niet onder wo-afgestudeerden werd herhaald, wordt in grafiek III-38 wat wo-instellingen betreft gebruikgemaakt van de uitkomsten van de enquête van het jaar ervoor, onder afgestudeerden in 2005-06.

Grafiek III-38 Top 10 instellingen: uitgaande studiepuntmobiliteit, afgestudeerden 2006-07

Grafiek III-36

Percentage van in 1999-00 afgestudeerden met buitenlandervaring gedurende de opleiding

Bron: REFLEX, 2007

Grafiek III-37

OCW-streefwaarden hoger onderwijs, studiepuntmobiliteit

Bron: Nuffic, 2009; ResearchNed, 2005¹, 2009²; OCW, 2008³

Studiepuntmobiliteit	basis-waarde	laatste waarde	OCW-streef-waarde
	2004 ¹	2008 ²	2013 ³
ho-studenten uit Nederland in het buitenland percentage van de totale Nederlandse studentenpopulatie	17%	15%	25%
wo-studenten uit Nederland in het buitenland percentage van de totale Nederlandse wo-studentenpopulatie	19%	19%	35%
hbo-studenten uit Nederland in het buitenland percentage van de totale Nederlandse hbo-studentenpopulatie	15%	12%	20%

Noot: Percentages betreffen opgaven door ouderejaars studenten (OCW, 2008).

¹ ResearchNed, 2005; Studentenmonitor 2004.

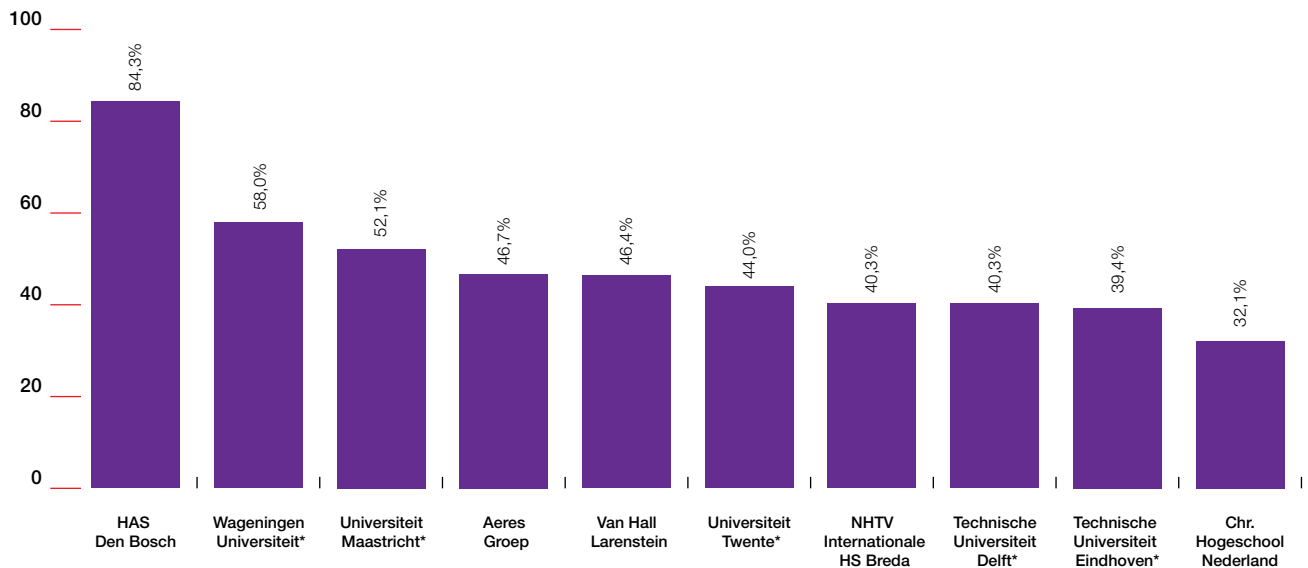
² ResearchNed, 2009; Studentenmonitor 2008.

³ OCW, 2008; Internationaliseringsagenda 'Het Grenzeloze Goed'.

Grafiek III-38

Top 10 instellingen: uitgaande studiepuntmobiliteit, afgestudeerden 2006-07

Bron: ROA, 2009 (N 100%: hbo 2006-07: 61.868, wo 2005-06: 30.262)

* Afgestudeerden 2005-06.

Trends: Uitgaande mobiliteit

Elk jaar doet het ROA onderzoek naar de eerste arbeidsmarkt-ervaringen van afgestudeerden. Hiertoe worden zij ongeveer anderhalf jaar na afstuderen geënquêteerd. De groep afgestudeerden die benaderd wordt bestaat uit alle masters en bachelors die de instelling verlaten hebben. Een aantal bachelors krijgt dus onterecht een vragenlijst omdat ze een master zijn gaan volgen (maar aan een andere instelling), deze groep wordt er echter uitgehaald bij de samenstelling van het onderzoeksbestand (ROA, 2009).

In deze enquête wordt ook gevraagd naar buitenlandervaring gedurende de studie. De betrokken mobiliteit wordt studiepuntmobiliteit genoemd.

Grafiek III-39 Percentage uitgaande studiepuntmobiliteit, wo- en hbo-afgestudeerden 1997-2007

Na wat een stabilisatie leek is het percentage wo-afgestudeerden dat internationaal mobiel was gedurende de studie toch weer verder afgenomen. Het lichte herstel dat bij in 2005-06 afgestudeerden aan een hbo-instelling werd genoteerd heeft zich daarentegen krachtig doorgezet. Zo krachtig dat het mobiliteitspercentage van de hbo-afgestudeerden in 2001-02 werd bereikt. De mobiliteit van de totale hogeronderwijs-populatie steeg hierdoor ook licht, ondanks de daling bij de wo-afgestudeerden. Mogelijk dat hiermee een omslagpunt is bereikt. Het gaat, mogen we aannemen, om mobiliteit rond het jaar 2005. De redenen voor deze golfbeweging zijn niet bekend. Als redenen voor de, wat het hbo betreft eerdere, afname worden wel de toegenomen studiedruk en grotere internationale mobiliteit buiten het onderwijs genoemd. Het argument van de studiedruk zou met name gelden voor het wo en wordt weer enigszins ontkracht in de gevallen waarbij geen sprake is van een 'harde knip' tussen de bachelor- en de masterfase.

De wo- en hbo-gemiddelden, respectievelijk 29,1% en 20,2%, komen volgens de laatste cijfers neer op een gemiddelde voor de totale afgestudeerde studentenpopulatie van 23,1%; 23,1% van de afgestudeerden in 2006-07 was gedurende de studie internationaal mobiel. Voor een indruk van de studiepuntmobiele studenten moet dit percentage worden gedeeld door het aantal studie jaren, laten we zeggen 4 -> $23,1 \div 4 = 5,8\%$. Dit percentage vermenigvuldigd met het aantal afgestudeerden in 2006-07, 112.000 (CBS, 2009), komt neer op ongeveer 6.500 studenten.

Ook studenten die niet afstudeerden waren internationaal mobiel, maar wellicht minder dan zij die wel afstudeerden. Er waren in 2006-07 in totaal 572.000 studenten, dat neerkomt op 143.000 studenten per studiejaar. Bij even grote mobiliteit zou sprake zijn van $5,8\% \times 143.000 = 8.294$ mobiele studenten per cohort. Enigszins arbitrair komen we op $(6.500 + 8.294) \div 2 = 7.397$, zeg 7.400 mobiele studenten per cohort. Dit aantal maal het aantal studie jaren (4) komt op 29.600 studiepuntmobiele studenten per jaar. De totale jaarlijkse uitgaande mobiliteit zou hiermee uitkomen op ongeveer 14.150 (diplomamobiliteit) plus 29.600 (studiepuntmobiliteit) is 43.750 studenten.

Vakgebieden

Meer dan 40% van de wo-afgestudeerden in Landbouw, Techniek en Gezondheidszorg was mobiel gedurende de studie. Dit gold voor 20-30% van de afgestudeerden in Natuur, Economie, Taal & Cultuur en Rechten en voor minder dan 20% van de afgestudeerden in Gedrag & Maatschappij. Opvallende dalers waren de onderdelen Taal & Cultuur en Economie, waarbij de mobiliteit in drie jaar omstreeks 10 procentpunten daalde. Natuur en Rechten stegen terug naar hun niveau van twee jaar eerder. Hbo-afgestudeerden in 2005-06 rapporteerden grotere mobiliteit in alle onderdelen minus Taal & Cultuur, waar sprake was van geringe afname. Hbo-afgestudeerden in de Landbouw waren, met meer dan 50%, relatief zeer mobiel gedurende de studie. Ongeveer 26% van de hbo-afgestudeerden in Economie was mobiel gedurende de studie. Dit gold voor bijna 20% van de afgestudeerden in Gezondheidszorg en Taal & Cultuur, voor ongeveer 15% van de afgestudeerden in Techniek en voor rond de 12% van de afgestudeerden in Onderwijs en Gedrag & Maatschappij.

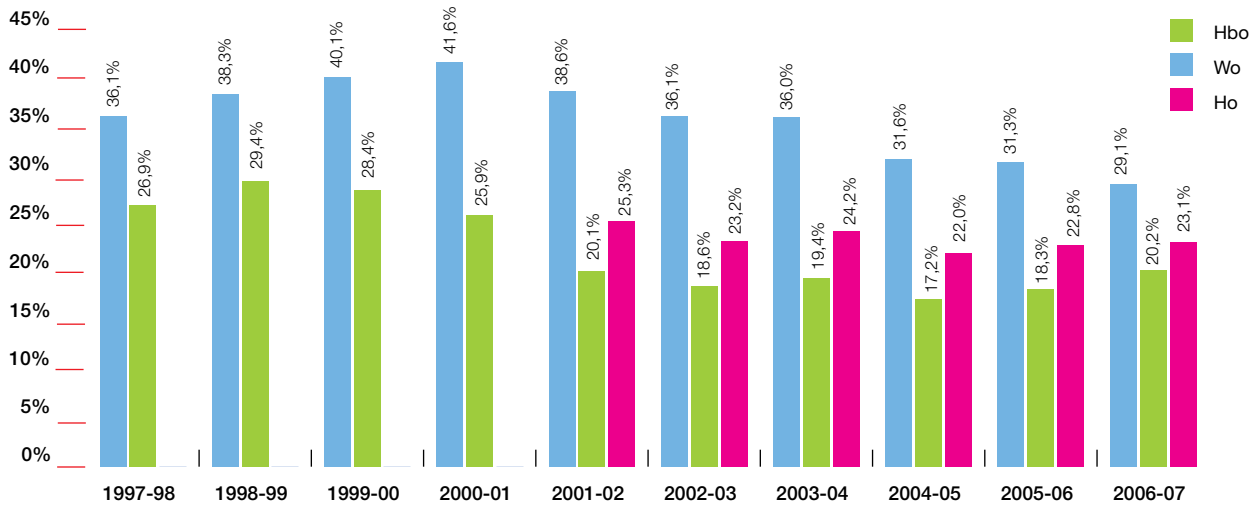
Grafiek III-40 Percentage studiepuntmobiliteit, naar vakgebied, wo, afgestudeerden 2002-2007

Grafiek III-41 Percentage studiepuntmobiliteit, naar vakgebied, hbo, afgestudeerden 2002-2007

Grafiek III-39

Percentage uitgaande studiepuntmobiliteit, wo- en hbo-afgestudeerden 1997-2007

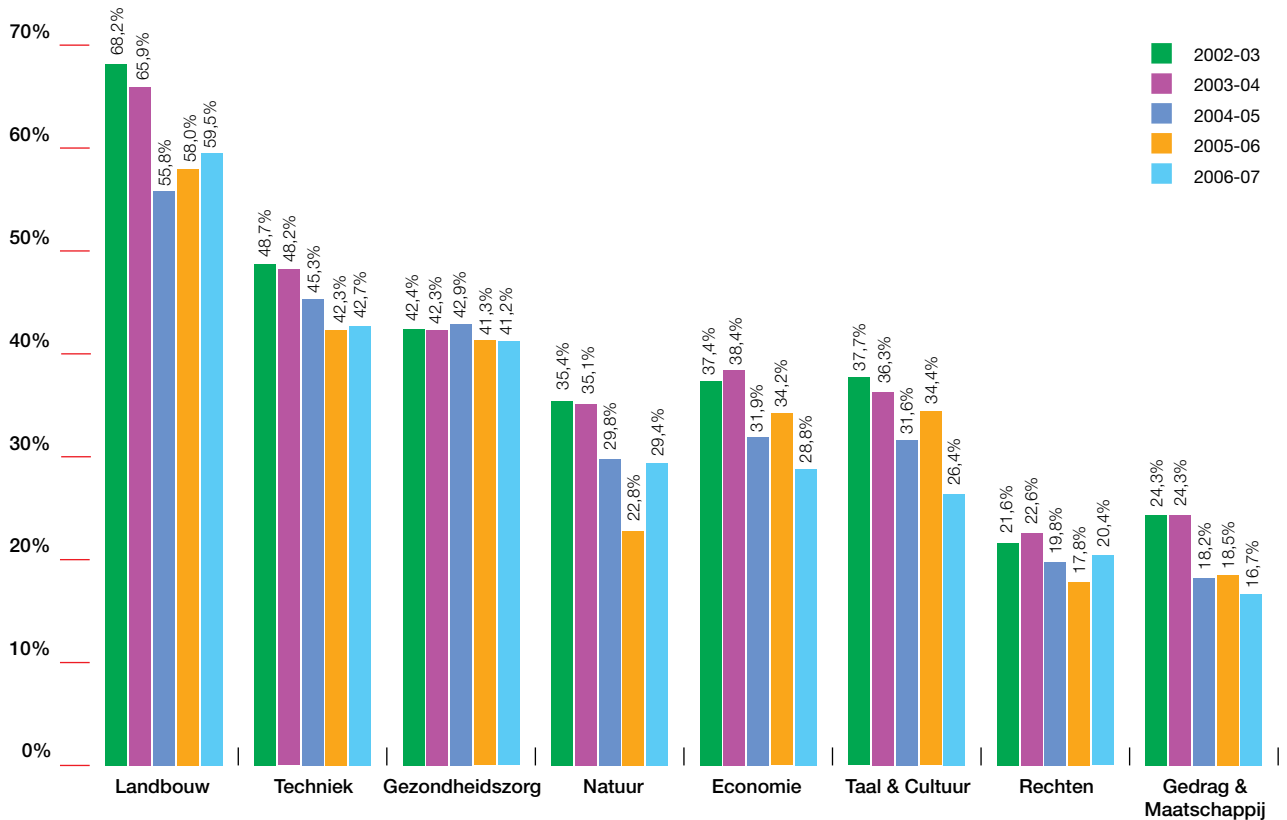
Bron: ROA, 2002-2009 (N 100% in 2006-07: 91.935)

Grafiek III-40

Percentage studiepuntmobiliteit, naar vakgebied, wo, afgestudeerden 2002-2007

Bron: ROA, 2003-2009 (N 100% verschillend per vakgebied en jaar)

Soort buitenlandervaring

Gemiddeld genomen gaan de meeste studenten naar het buitenland voor een stage, eventueel gecombineerd met studie. In het hbo is dit zeker het geval: het percentage studenten dat alleen voor studie naar het buitenland gaat is bijna 14 procentpunt lager dan in het wo.

Grafiek III-42 Studiepuntmobiliteit, soort buitenlandervaring, afgestudeerden 2006-07

Verhouding mannelijke/vrouwelijke studenten

Uit het ROA-onderzoek blijkt dat mannelijke en vrouwelijke afgestudeerden gedurende de studie vrijwel in gelijke mate mobiel waren in zowel hbo als wo.

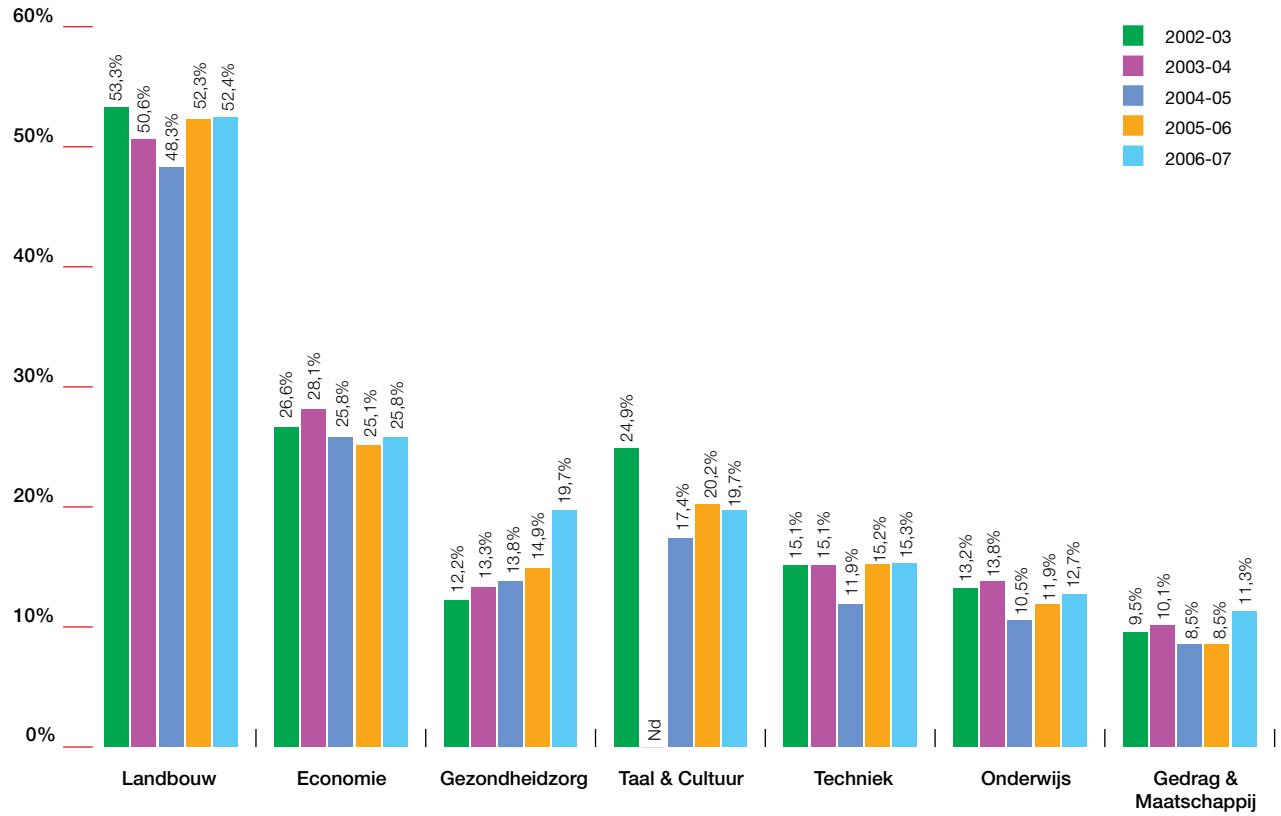
Grafiek III-43 Percentage afgestudeerden met buitenlandervaring, naar geslacht, afgestudeerden 2006-07

Omdat er in 2006-07 in zowel hbo als wo meer vrouwen dan mannen afstudeerden, was het aantal vrouwen dat mobiel was hoger dan het aantal mannen. In het hbo was 59% van het aantal afgestudeerden dat mobiel was vrouw, in het wo 57%.

Grafiek III-41

Percentage studiepuntmobiliteit, naar vakgebied, hbo, afgestudeerden 2002-2007

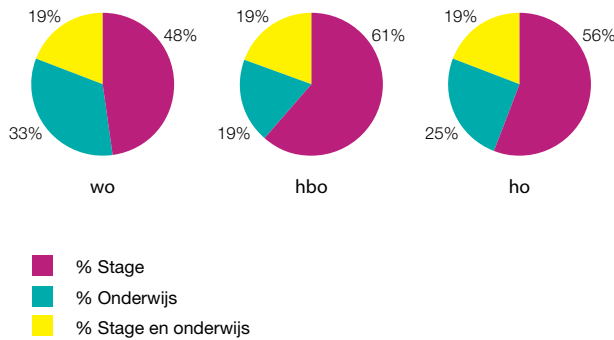
Bron: ROA, 2003-2009 (N 100% verschillend per vakgebied en jaar)

Grafiek III-42

Studiepuntmobiliteit, soort buitenlandervaring, afgestudeerden 2006-07

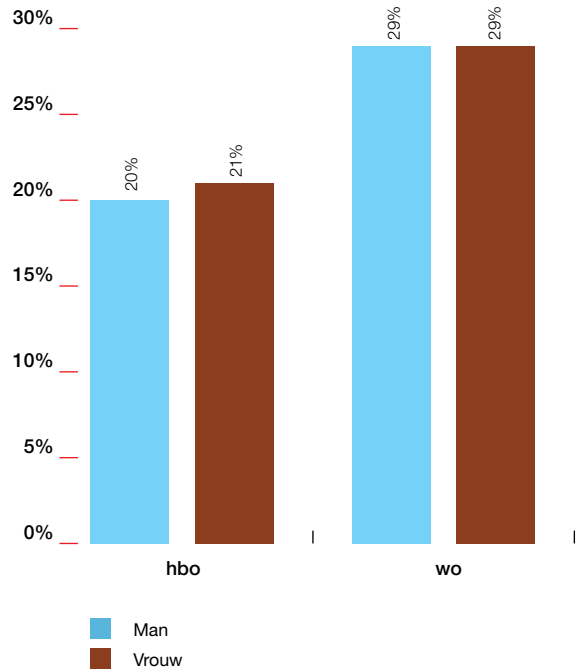
Bron: ROA, 2009 (N 100% wo: 8.750, hbo: 12.500, ho: 21.250)

Grafiek III-43

Percentage afgestudeerden met buitenlandervaring, naar geslacht, afgestudeerden 2006-07

Bron: ROA, 2008 (N 100% hbo: 61.831, wo: 29.937)

Effecten van buitenlandervaring gedurende de studie

Uit het jaarlijkse ROA-afgestudeerdenonderzoek blijkt dat wo-studenten die gedurende de studie buitenlandervaring opdeden steeds een hoger gemiddeld afstudeercijfer hadden dan degenen die geen buitenlandervaring opdeden. Het percentage van studenten met buitenlandervaring dat zegt minimaal op het niveau van de studie werkzaam te zijn is zelfs meer dan 10% hoger dan van studenten zonder buitenlandervaring. Ook ligt het gemiddeld inkomen na afstuderen in alle jaren hoger bij studenten met buitenlandervaring.

Grafiek III-44 Gemiddeld eindcijfer met of zonder buitenlandervaring, wo-afgestudeerden 2002-2007

Grafiek III-45 Percentage wo-studenten dat minimaal op niveau van de studie zegt te werken, met of zonder buitenlandervaring, afgestudeerden 2002-2007

Bij hbo-studenten zijn de uitkomsten minder consistent, maar vreemd genoeg tot nu toe vaak negatief voor studenten met buitenlandervaring. Sinds de afgestudeerden in 2005-06 wordt het negatieve verschil met studenten zonder buitenlandervaring, na een geleidelijke afname, weer groter. In een van de jaren waarin gevraagd werd naar de duur van het buitenlandverblijf bleek trouwens dat hbo-studenten die korter dan drie maanden weg waren een hoger gemiddeld afstudeercijfer behaalden dan zij die thuis bleven. De lage score van het grotere aantal studenten dat langer weg was zorgde overigens ook in dat jaar voor een lagere score in het algemeen voor studenten met buitenlandervaring.

Concluderend zijn wo-studenten kennelijk beter in staat om de buitenlandervaring die werd opgedaan aan te wenden voor hun studie en carrièreontwikkeling. Waarom dit bij hbo-studenten niet het geval is, is hiermee nog niet beantwoord. Wellicht dat hbo-studenten met vroegtijdig uitzicht op een baan minder mobiel zijn gedurende de studie. Mogelijk is de buitenlandervaring minder gefocust, of gaan mobiele hbo-studenten hier tot nu toe minder zakelijk mee om. Wellicht krijgen zij hiervoor ook minder mogelijkheden dan wo-studenten. De ROA-studie geeft geen inzicht in de loopbaaneffecten op wat langere termijn.

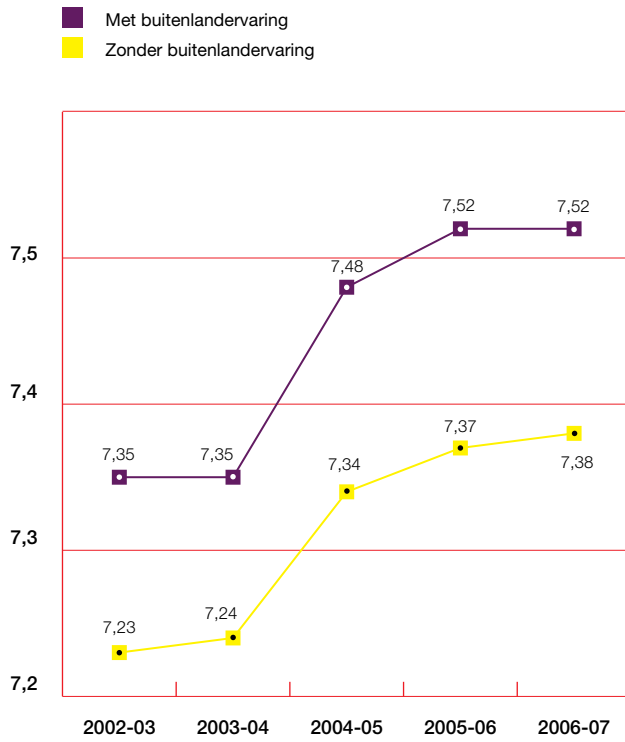
Over andere effecten van buitenlandervaring gedurende de studie, bijvoorbeeld op het studieprogramma bij de thuisinstelling, of op onderdelen ervan, bestaat geen informatie.

Voor sociaaleconomische achtergronden van diplomamobiele studenten wordt verwezen naar de *Studentenmonitor 2008*.

Grafiek III-44

Gemiddeld eindcijfer met of zonder buitenlandervaring, wo, afgestudeerden 2002-2007

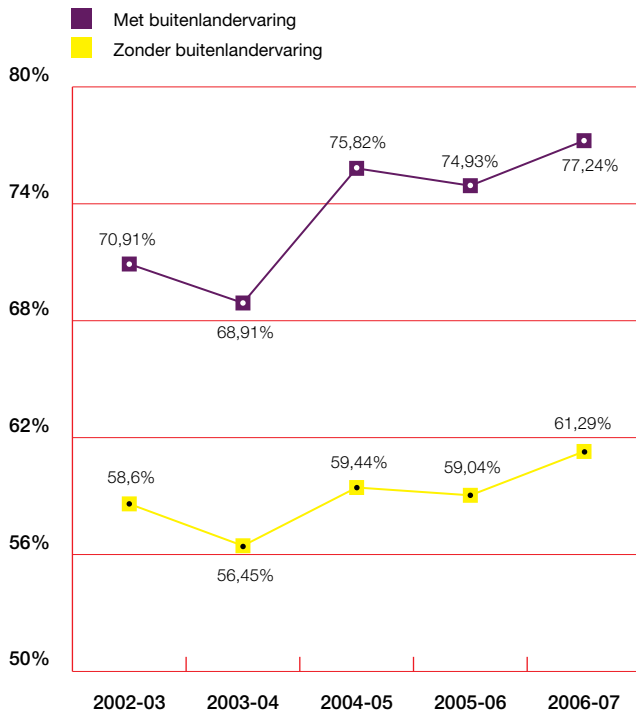
Bron: ROA, 2003-2009 (N 100% in 2006-07 zonder: 21.237, met: 8.683)

Grafiek III-45

Percentage wo-studenten dat minimaal op niveau van de studie zegt te werken, met of zonder buitenlandervaring, afgestudeerden 2002-2007

Bron: ROA, 2003-2009 (N 100% in 2006-07 zonder: 11.427, met: 5.854)

Trends: Inkomende mobiliteit

Vrijwel de enige informatie over inkomende studiepuntmobiliteit, dus van studenten die voor studie of stage naar Nederland komen in het kader van hun studie in het buitenland, is tot nog toe afkomstig uit het beheer van beurzenprogramma's. Mobiliteit buiten deze programma's om, of beter, buiten de bekende beurzenprogramma's om, blijft goeddeels buiten beeld. Dit zou kunnen veranderen door in de internationaal vergelijkende onderzoeken onder afgestudeerden vaker te vragen naar landen van bestemming. Wat onze oosterburen betreft is wel bekend dat slechts 3% van de studiepuntmobiele studenten naar Nederland komt, wat Nederland een elfde plaats bezorgt op de ranglijst van gastlanden. Dit in tegenstelling tot de bijna 16% van de diplomamobiele Duitsers die naar Nederland komt. In deze laatste categorie staat Nederland als bestemmingsland op de eerste plaats. Bijna 50% van de studiepuntmobiele Duitsers gaat naar Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk, de Verenigde Staten en Spanje.⁷

De mobiliteit in programma's wordt in hoge mate bepaald door de karakteristieken ervan. Programmamobiliteit is daarom slechts in beperkte mate indicatief voor mobiliteitstendensen zoals die zich in algemene zin ontwikkelen. De Europese programma's zijn vanuit het brede perspectief nog het meest interessant. Zij maken vergelijking tussen landen mogelijk. Hoewel de uitgaande mobiliteit ook hier in zekere mate beperkt wordt door de beschikbaar gestelde budgetten, vertoont de inkomende mobiliteit een grotere mate van vrijheid: hoewel het aantal studenten dat per land weggaat beperkt is, zijn zij vrij in hun keuze van het bestemmingsland (er moet overigens wel sprake zijn van samenwerkingsovereenkomsten en van een zekere mate van reciprociteit). Helaas is van de mobiliteit in het eerdere Leonardo da Vinci-programma weinig informatie beschikbaar, met name waar het de mobiliteit uit andere landen betreft en dus de inkomende mobiliteit in Nederland. In het Leven Lang Leren Programma worden buitenlandse stages, naast de traditionele buitenlandse studiedelen, ondersteund in het nieuwe Erasmus-programmadeel (het nieuwe Leonardo da Vinci-programmadeel is niet langer gericht op het hoger onderwijs).

In de volgende grafieken wordt kort aandacht besteed aan inkomende mobiliteit in het kader van het Erasmusprogramma (studies).

Als vanouds kwamen ook in het laatste peiljaar, 2006-07, ondanks de afname van honderd studenten, de meeste Erasmusstudenten weer uit Spanje. Hoewel ook hier met minder studenten, staan Frankrijk en Duitsland nog steeds op de tweede en derde plek. Procentueel vond de grootste daling plaats uit Portugal, waarvan het aandeel met 18% slonk, gevolgd door bovengenoemd drietal, met dalingen van 8% voor Spanje en Frankrijk, en 7%, voor Duitsland. De grootste stijgers waren Turkije, plus 20%, België, plus 11%, en Tsjechië, plus 10%. Het totaal aantal binnenkomende Erasmusstudenten nam daarbij iets af, van 6.965 tot 6.914.

Grafiek III-46 Erasmusherkomstlanden (150 of meer Erasmusstudenten), 2003-2007

Hoe populair is Nederland onder buitenlandse Erasmusstudenten? 9% van de Zweedse Erasmusstudenten kwam in 2006-07 naar Nederland, terwijl 8% van de Finse en ook 8% van de Turkse studenten dat deden. Vergeleken met vorig jaar was er minder belangstelling onder Turkse studenten om naar Nederland te gaan, in relatie tot de totale Turkse Erasmuspopulatie. Dit gold ook voor Portugese studenten, en in veel mindere mate voor onder andere Franse en Hongaarse studenten. Nederland mocht zich daarentegen verheugen op een grotere belangstelling van studenten in België, Zweden en Italië. Het aandeel Nederlandgangers van de totale Erasmuspopulatie nam licht af, van 4,5% in 2005-06, tot 4,3%, in 2006-07.

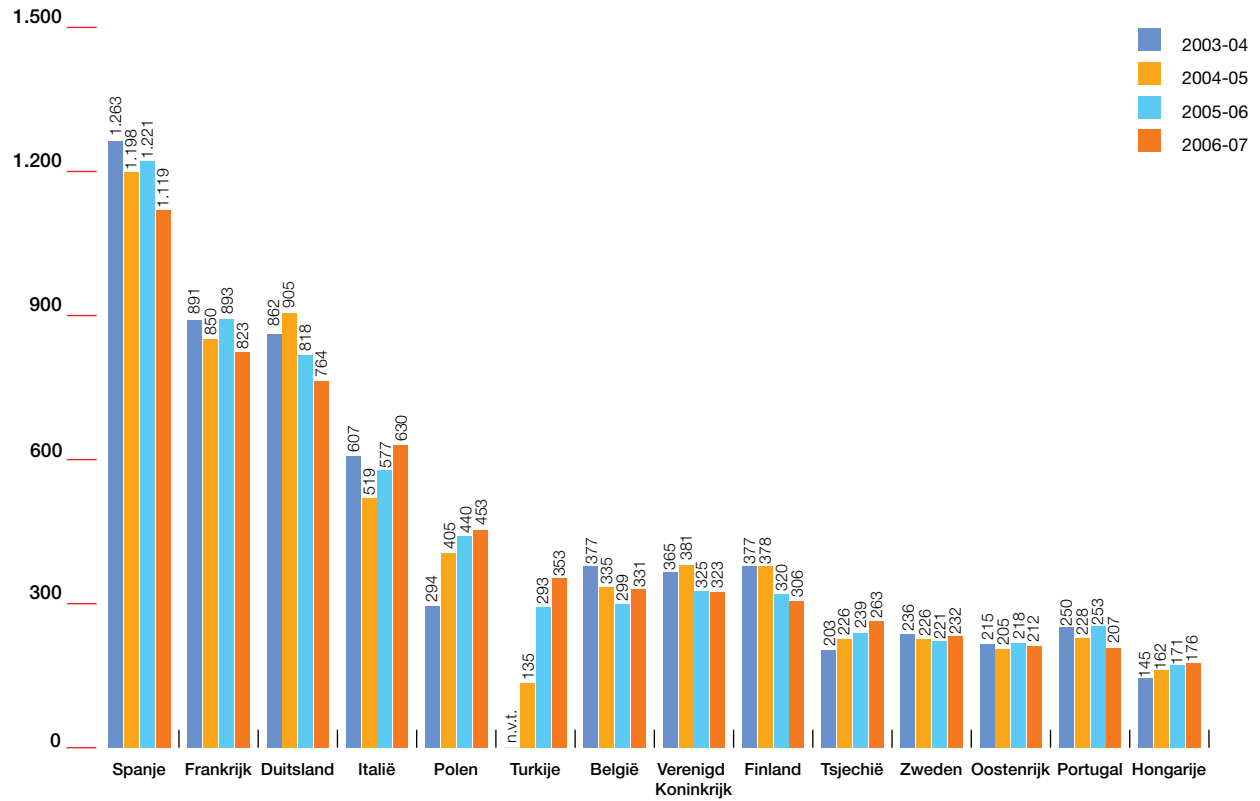
Grafiek III-47 Erasmusherkomstlanden (150 of meer Erasmusstudenten), percentage Nederlandgangers van de totale Erasmuspopulatie per land, 2003-2007

⁷ DAAD, HIS, WBV, 2008. *Wissenschaft weltoffen, Daten und Fakten zur Internationalität von Studium und Forschung in Deutschland.*

Grafiek III-46

Erasmusherkomstanden (150 of meer Erasmusstudenten), 2003-2007

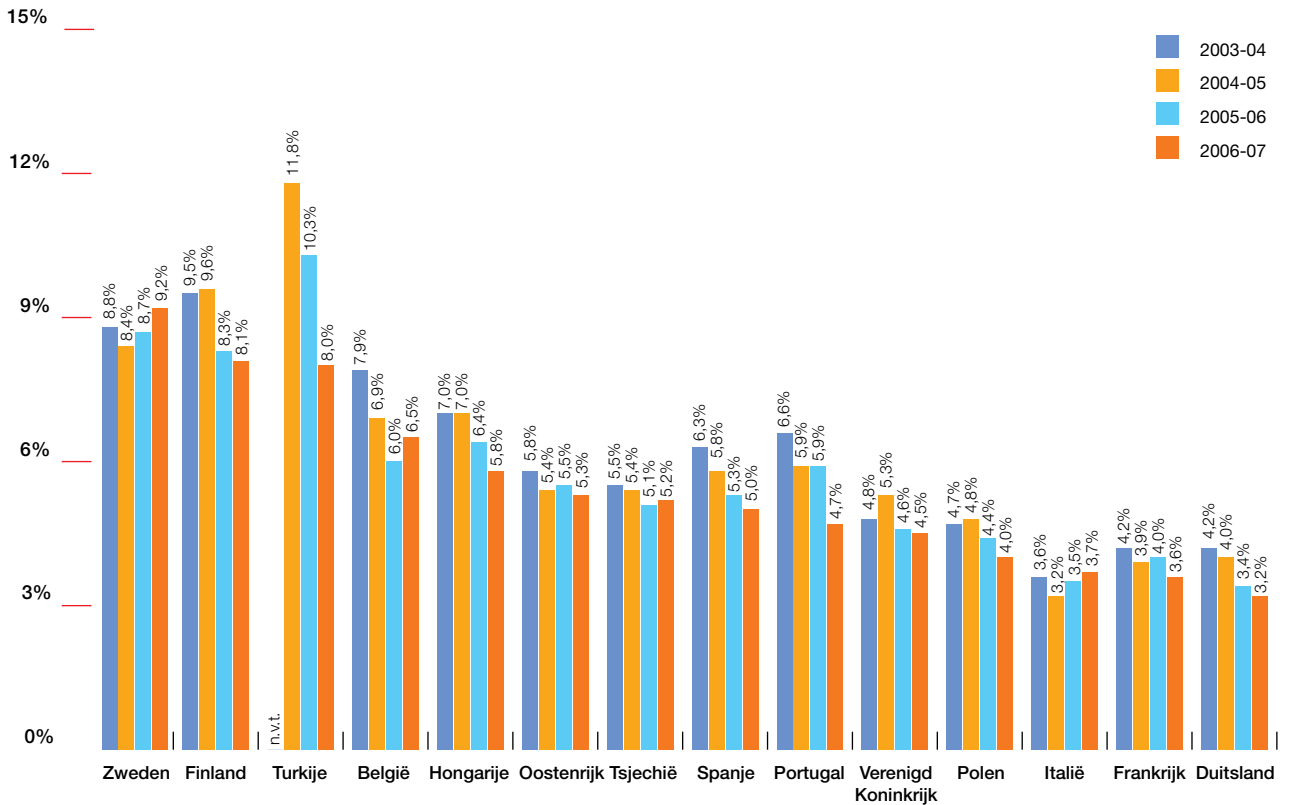
Bron: Nuffic, 2009

Grafiek III-47

Erasmusherkomstanden (150 of meer Erasmusstudenten), percentage Nederlandgangers van de totale Erasmuspopulatie per land, 2003-2007

Bron: Nuffic, 2009

Programmamobiliteit

Mobiliteit in de context van een subsidieprogramma wordt wel programmamobiliteit genoemd. Programmabeheerders noemen studenten die buiten de programma's om – naar wordt verondersteld op eigen houtje – mobiel zijn wel 'free movers'. Traditioneel wordt hierbij verwezen naar bredere, ook studie-contextgerichte uitwisselings- en samenwerkingsprogramma's, zoals het EU Erasmusprogramma. Daarnaast zijn er vele subsidieprogramma's ontstaan die, vaak uit politieke of ideële overwegingen, soms de hele studie of stage vergoeden, maar meestal slechts een klein onderdeel ervan, bijvoorbeeld de reis of een publicatie. En er is reguliere studiefinanciering door overheden. Kortom: gaandeweg zijn er voor zowel studiepunt- als diplomamobiliteit, voor bachelorstudenten, masterstudenten en promovendi, steeds meer mogelijkheden van externe financiering gekomen. De betekenis van het begrip 'free mover' is daarmee ook steeds vager geworden.

Uit de laatste EUROSTUDENT-resultaten, over studiepunt-mobiliteit, blijkt dat 21% van de Nederlandse studenten op reis gaat in het kader van het Erasmus- of Tempusprogramma, 34% in het kader van 'overige programma's' en dat 45% buiten de programma's om mobiel zegt te zijn. Daarnaast wordt 37% van de mobiliteit uit financiering door een overheid betaald, 54% uit eigen middelen (of van ouders) en 9% uit overige middelen. Niet duidelijk is hoeveel studiepuntmobile studenten alleen van eigen middelen gebruikmaken. Voor veel studenten is geldgebrek een belangrijke reden om niet internationaal mobiel te zijn gedurende de studie (Eurostudent III).⁸

Programamobiliteit in door de Nuffic beheerde programma's

Trends: Uitgaande mobiliteit

De totale uitgaande mobiliteit is na twee jaar van daling weer tot het niveau van 2004-2005 gestegen. Het gaat hierbij de laatste jaren om ongeveer 1% van de totale Nederlandse studentenpopulatie, en om ruim 15% van het voor 2005-06 geschatte aantal Nederlandse studenten in het buitenland.

Grafiek III-48 Totale uitgaande programmamobiliteit, in door de Nuffic beheerde programma's, naar sponsor, 2004-2009

Grafiek III-49 Uitgaande programmamobiliteit, in door de Nuffic beheerde programma's, EU-programma's, als percentage van de studentenpopulatie, 2004-2009

Grafiek III-50 Uitgaande programmamobiliteit, in door de Nuffic beheerde programma's, NL-programma's, 2004-2009

Nederlandse Erasmusstudenten gingen ook in 2007-08 weer in groten getale naar Spanje. Het Verenigd Koninkrijk versterkte haar positie op de tweede plaats, gevolgd door Frankrijk en Zweden.

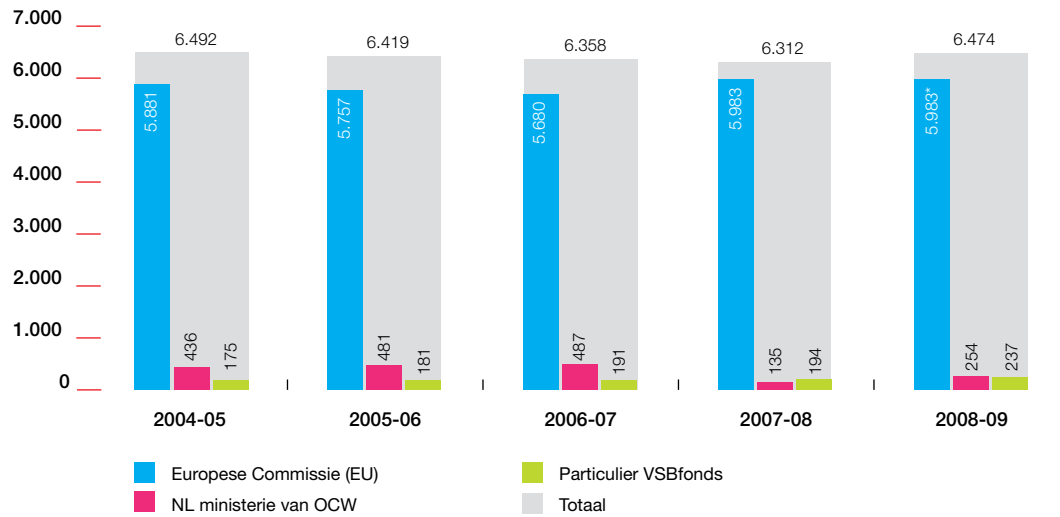
Grafiek III-51 Erasmusbestemmingslanden (100 of meer Erasmusstudenten), 2004-2008

⁸ EUROSTUDENT III 2005-2008, 2008. HIS Hochschul-Information-Systems GmbH, Coördinator, Hannover, Duitsland.

Grafiek III-48

Totale uitgaande programmobiliteit, in door Nuffic beheerde programma's, naar sponsor, 2004-2009

Bron: Nuffic, 2009

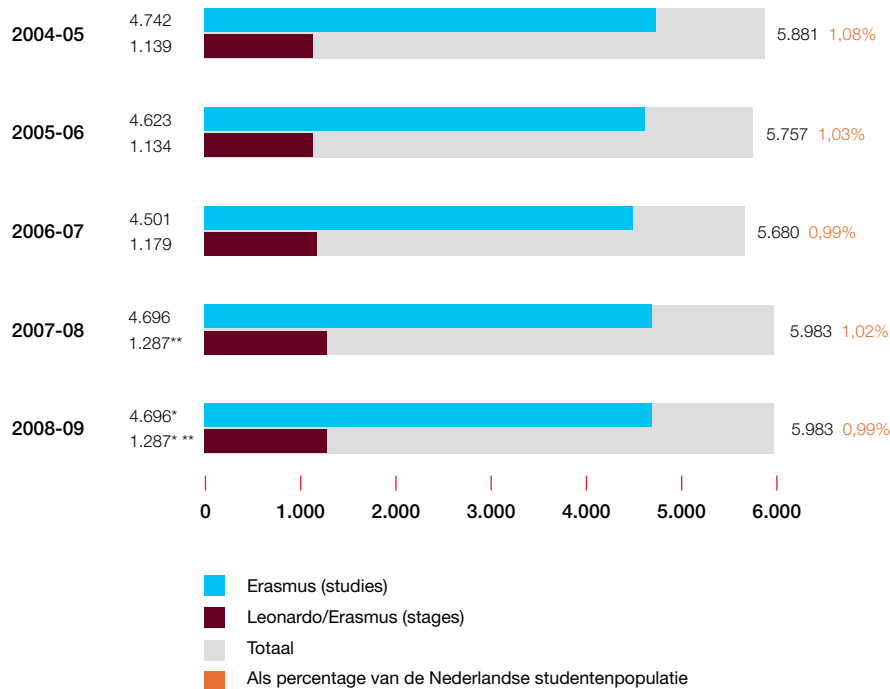

* Inschatting

Grafiek III-49

Uitgaande programmobiliteit, in door Nuffic beheerde programma's, EU-programma's, als percentage studentenpopulatie, 2004-2009

Bron: Nuffic, 2009

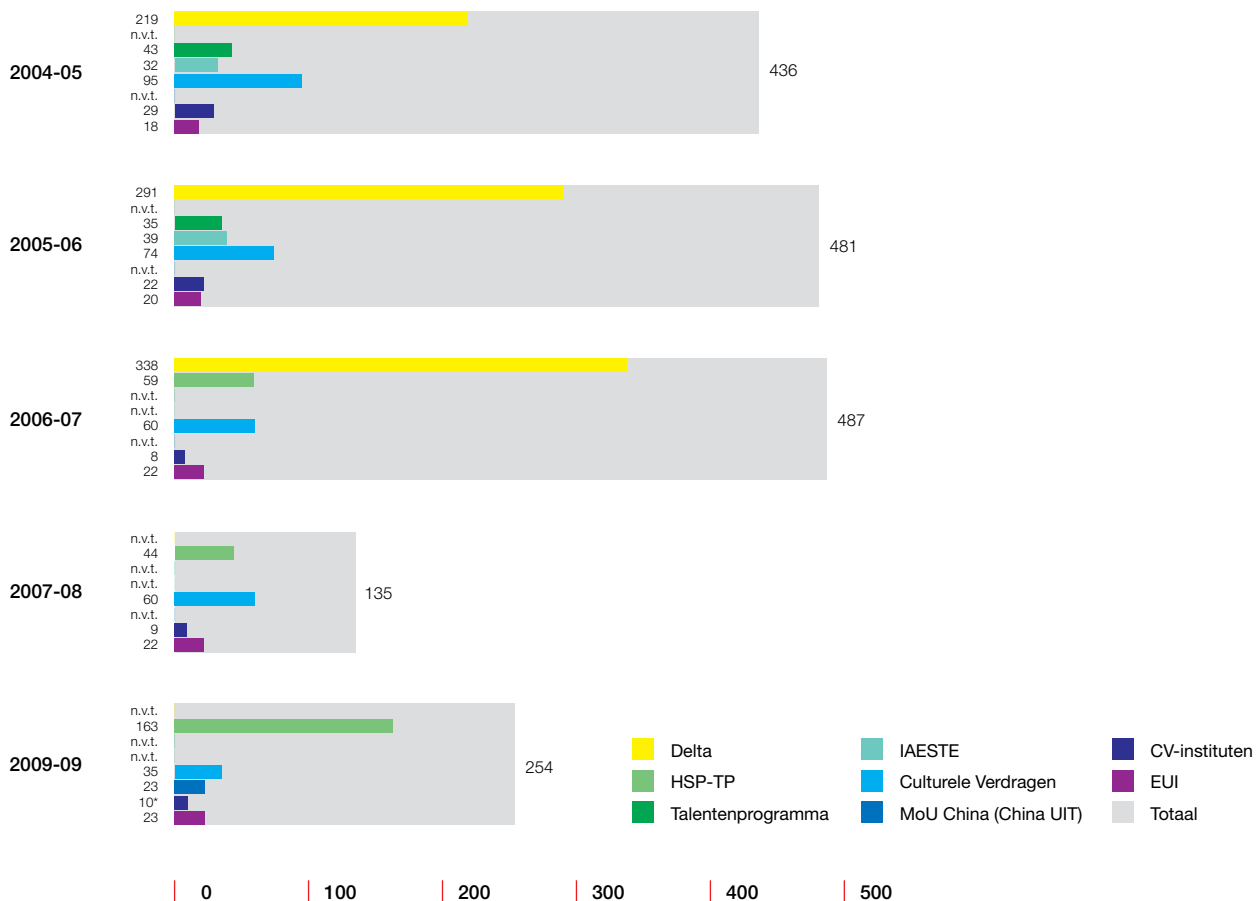
* Inschatting

** Vanaf 2007-08 Erasmusstages (i.p.v. Leonardo)

Grafiek III-50

Uitgaande programmabiliteit, in door Nuffic beheerde programma's, NL programma's, 2004-2009

Bron: Nuffic, 2009

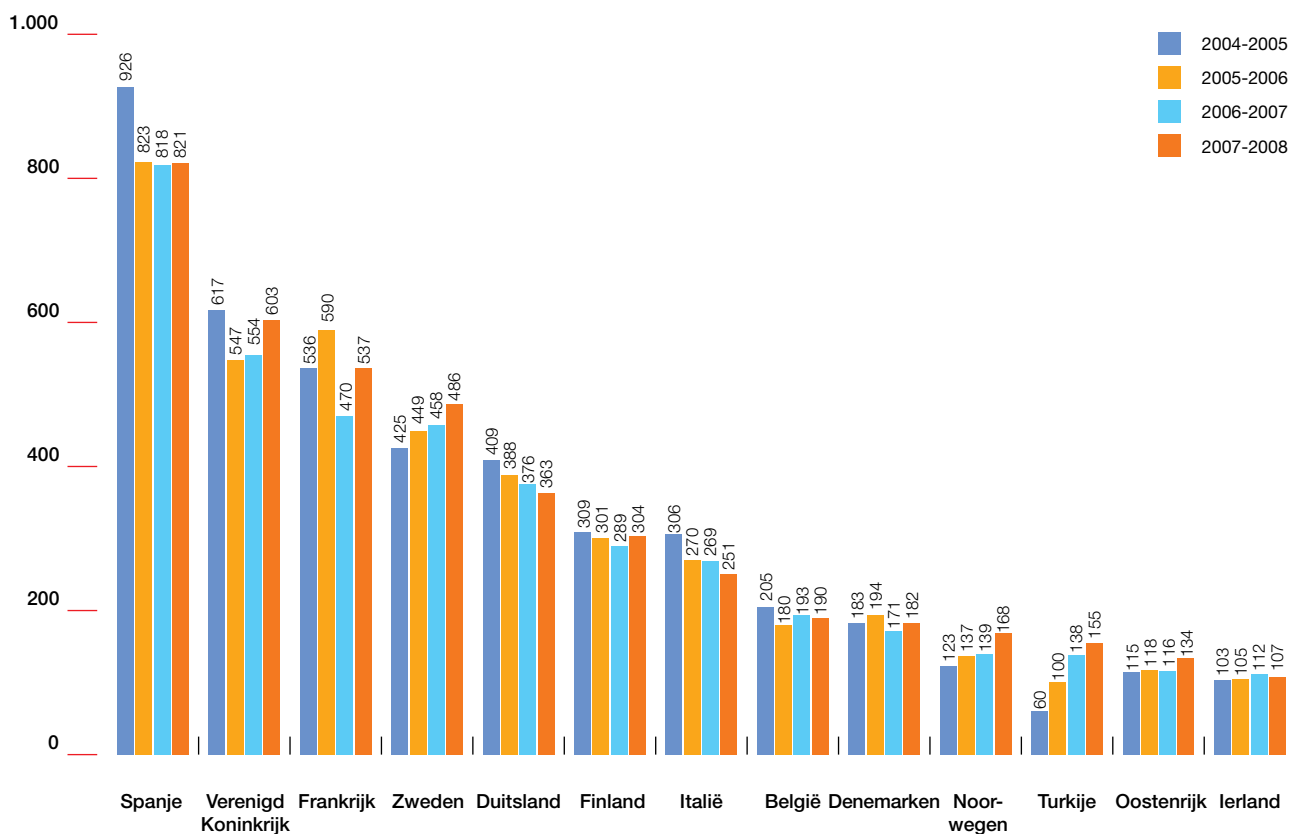

* Inschatting

Grafiek III-51

Erasmusbestemmingslanden (100 of meer Erasmusstudenten), 2004-2008

Bron: Nuffic, 2009

Trends: Inkomende mobiliteit

De totale inkomende programmamobiliteit is, volgens voorlopige cijfers, weer iets onder de 10.000 deelnemers gezakt. Dit aantal behelst ruim 1,5% van de Nederlandse studentenpopulatie en 13% van de geschatte populatie buitenlandse studenten in Nederland. Zie voor informatie over landen van herkomst van bezoekende Erasmusstudenten de grafieken III-47 en III-48 op pagina 85 en 87.

Grafiek III-52 Totale inkomende programmamobiliteit, in door de Nuffic beheerde programma's, naar sponsor, 2004-2009

Grafiek III-53 Inkomende programmamobiliteit, in door de Nuffic beheerde programma's, EU-programma's, als percentage van de studentenpopulatie, 2004-2009

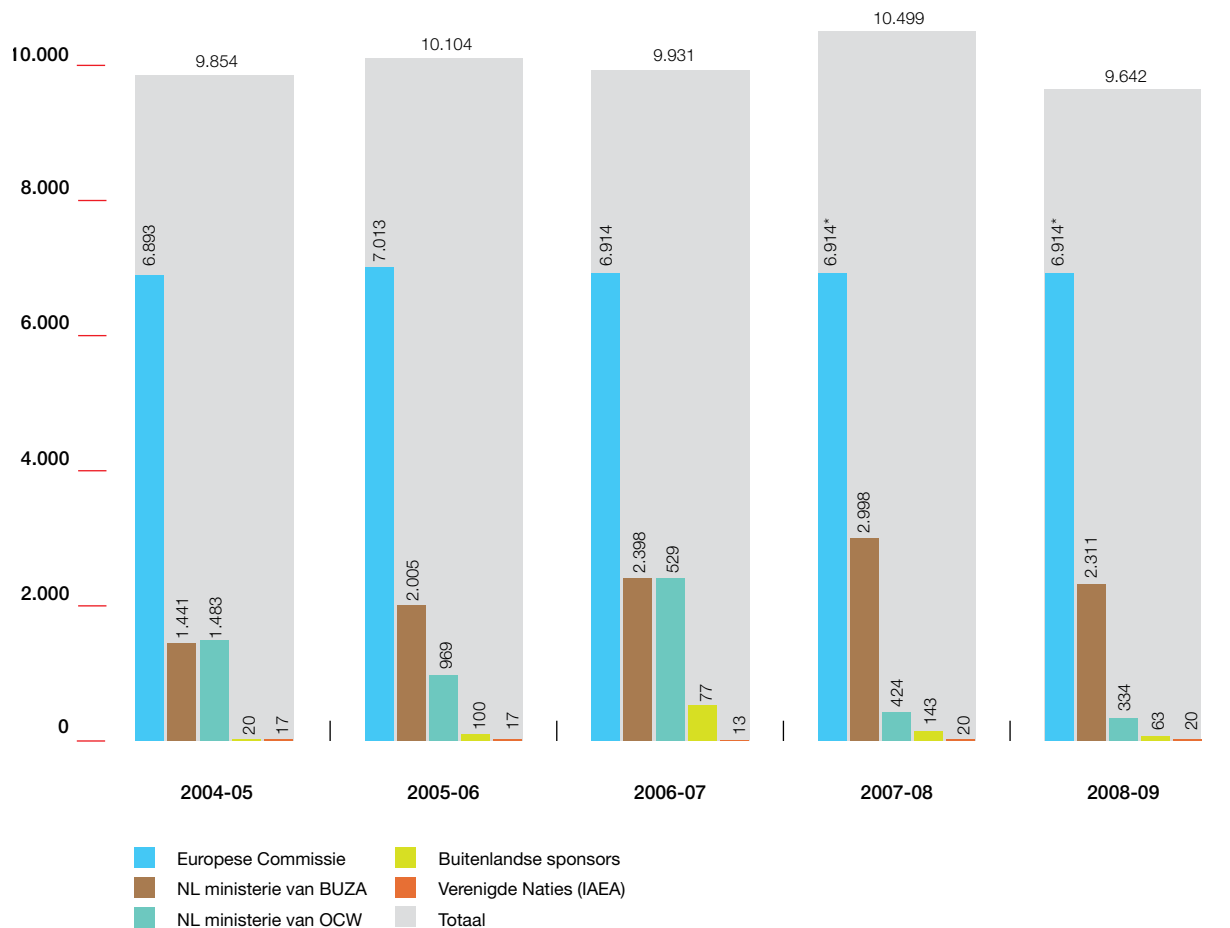
Grafiek III-54 Inkomende programmamobiliteit, in door de Nuffic beheerde programma's, NL-programma's, Min BUZA, 2004-2009

Grafiek III-55 Inkomende programmamobiliteit, in door de Nuffic beheerde programma's, NL-programma's, Min OCW, 2004-2009

Grafiek III-52

Totale inkomende programmamobiliteit, in door de Nuffic beheerde programma's, naar sponsor, 2004-2009

Bron: Nuffic, 2009

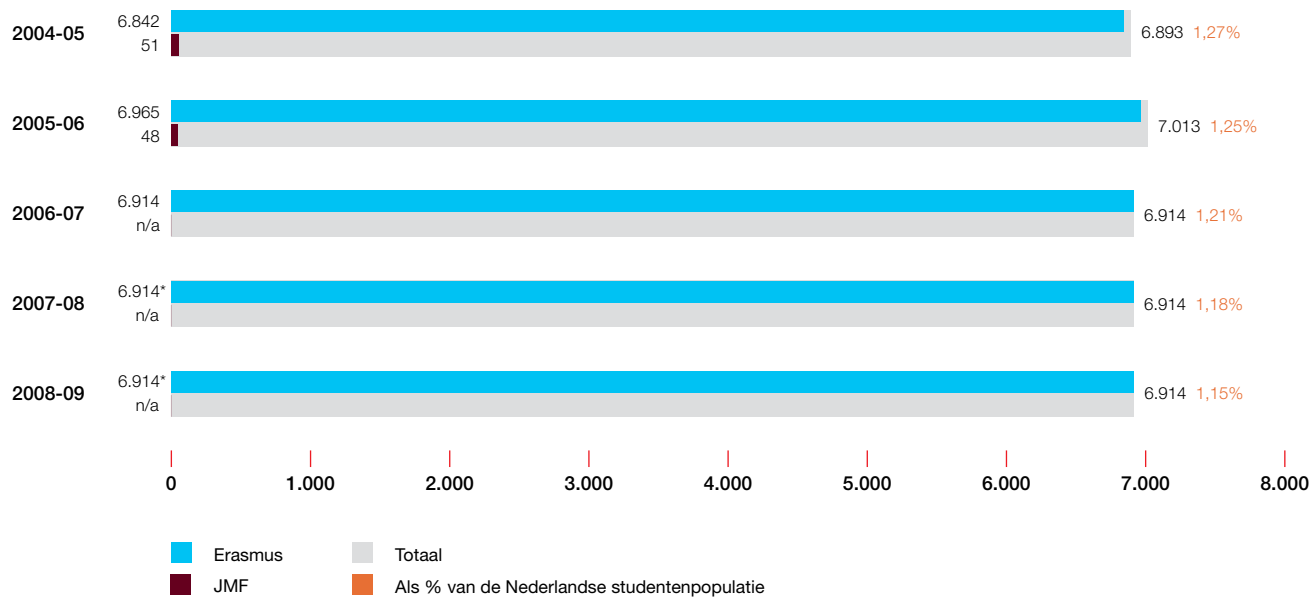

* Inschatting

Grafiek III-53

Inkomende programmamobiliteit, in door de Nuffic beheerde programma's, EU-programma's, als percentage van de studentenpopulatie, 2004-2009

Bron: Nuffic, 2009

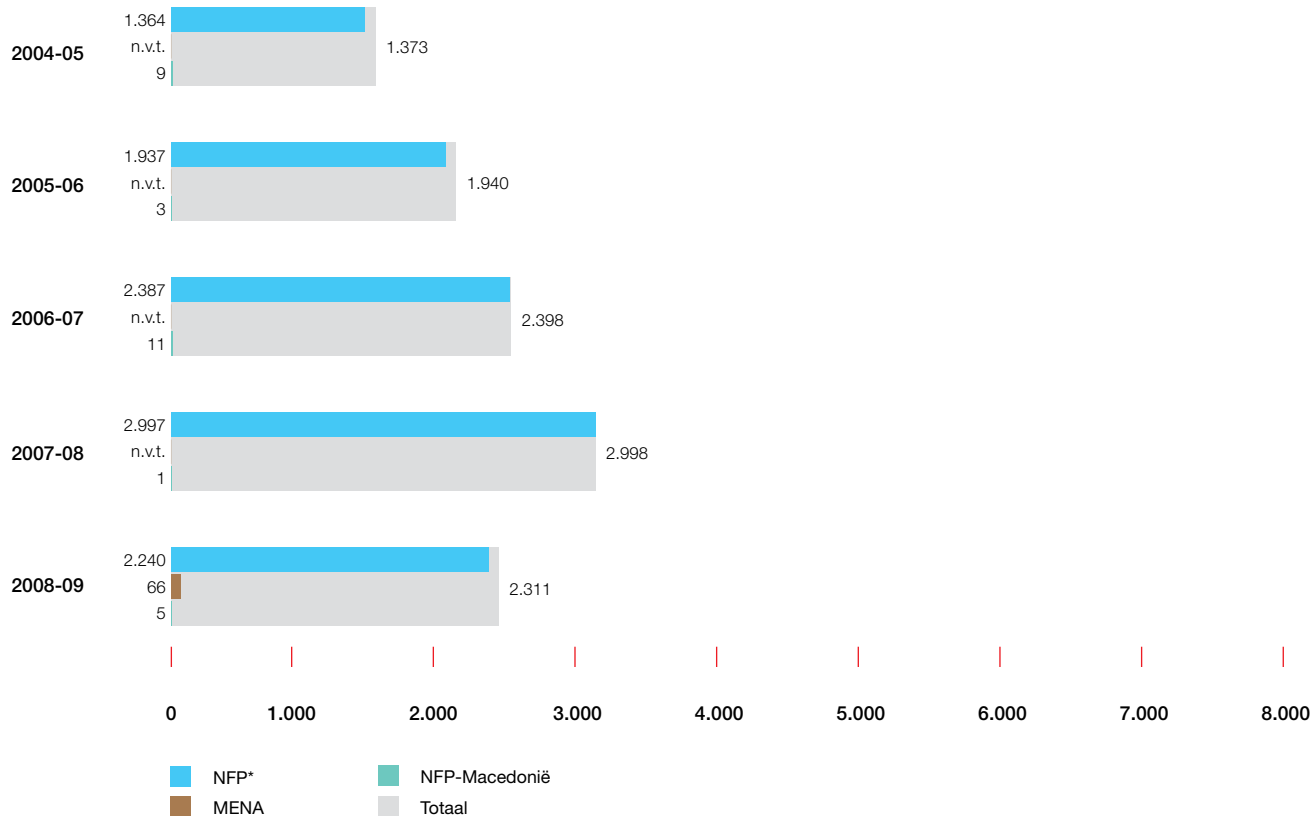

* Inschatting

Grafiek III-54

Inkomende programmamobiliteit, in door de Nuffic beheerde programma's, NL-programma's, Min BUZA, 2004-2009

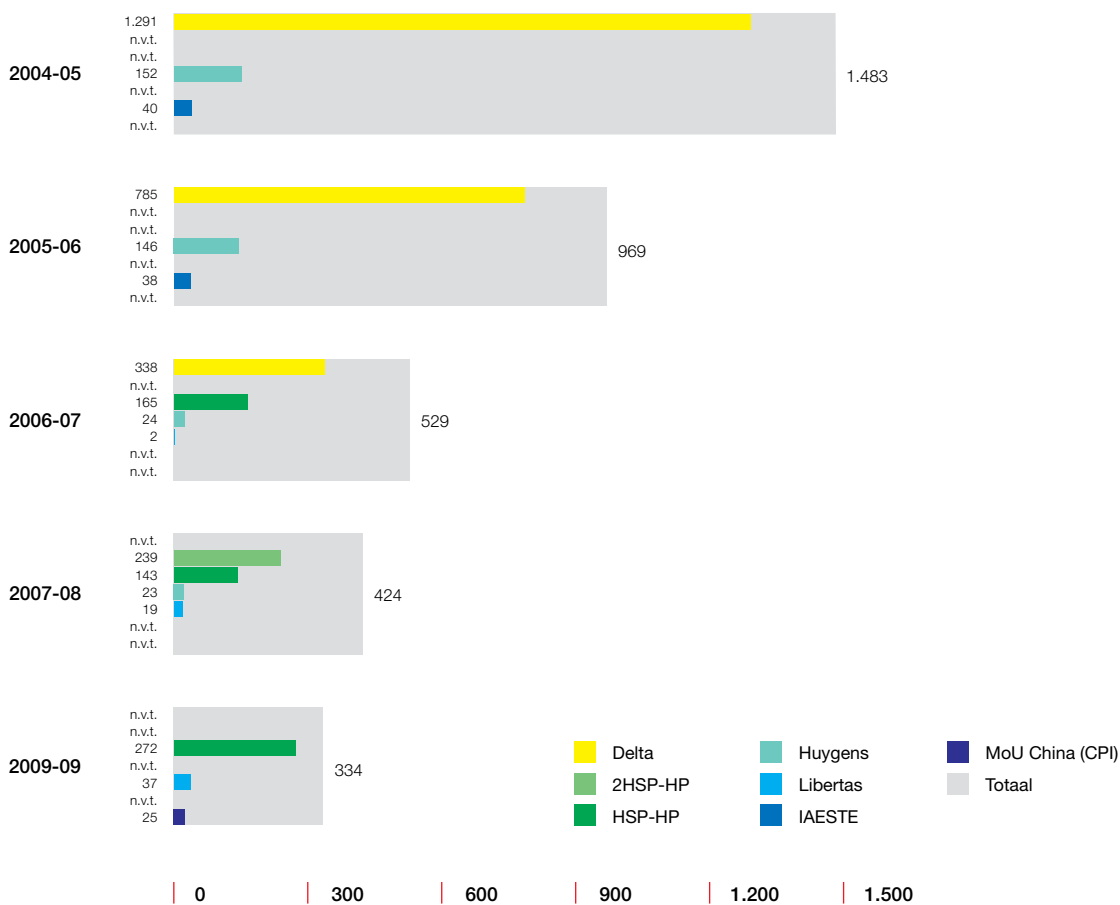
Bron: Nuffic, 2009

* Masters, Short courses, PhD, Refresher courses, Tailormade training.

Inkomende programmobiliteit, in door de Nuffic beheerde programma's, NL-programma's, Min OCW, 2004-2009

Bron: Nuffic, 2009

Lijst met afkortingen

Lijst met afkortingen

AOC	Agrarisch Opleidings Centrum
BAND	Bilateraal Austausch programma Nederland-Duitsland
Bios	Bevordering Internationale Oriëntatie en Samenwerking (vernieuwd po/vo-beurzenprogramma van ministerie van OCW, waarin eerdere programma's zoals Plato, Pluvo, Buurlanden en Piton werden samengevoegd)
bve	beroepsonderwijs en volwasseneneducatie
BuZa	Ministerie van Buitenlandse Zaken
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
CFI	Centrale Financiën Instellingen (OCW)
CINOP	Centrum voor Innovatie van Opleidingen
Colo	Samenwerkende kenniscentra voor beroepsonderwijs en bedrijfsleven
Comenius	Europees actieprogramma, is deel van Leven Lang Leren Programma (LLP)
CROHO	Centraal Register Opleidingen Hoger Onderwijs (IB-Groep)
DGO	Dienstverlening, Gezondheid, Welzijn en Onderwijs (bve sector)
EER	Europese Economische Ruimte: EU plus Liechtenstein, IJsland en Noorwegen
EFTA	Engels voor EVA: Europese Vrijhandelsassociatie, Liechtenstein, IJsland, Noorwegen en Zwitserland.
EIO	Europese en Internationale Oriëntatie (acroniem voor de doelstelling van mobiliteitsprogramma's)
Elos	Europa als leeromgeving voor scholen (concept en netwerk, ontstaan als een EU-Comeniusproject)
EP	Europees Platform – internationaliseren in onderwijs
Erasmus	Europees actieprogramma voor het ho, is deel van Leven Lang Leren Programma (LLP)
EU	Europese Unie
Grundtvig	Europees actieprogramma, deel van Leven Lang Leren Programma (LLP)
havo	hoger algemeen voortgezet onderwijs
hbo	hoger beroepsonderwijs
ho	hoger onderwijs
IAESTE	International Association for the Exchange of Students for Technical Experience
ICT	informatie- en communicatietechnologie
IB-Groep	Informatie Beheer Groep
IMON	Internationaliseringsmonitor van het onderwijs in Nederland
IND	Immigratie- en Naturalisatie Dienst
Kans	programma voor onderwijsamenwerking tussen Nederland, de Nederlandse Antillen en Aruba, tot 1 januari 2009
Leonardo da Vinci	Europees actieprogramma voor beroepsopleidingen, deel van Leven lang Leren Programma
LLP	Leven Lang Leren Programma van de EU
LinQ	Project ter versterking van vreemdetalenonderwijs in po/vo
LNV	Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
mbo	middelbaar beroepsonderwijs
MVV	Machtiging tot Voorlopig Verblijf
Neso	Netherlands Education Support Office
Nuffic	Nederlandse organisatie voor internationale samenwerking in het hoger onderwijs
OCW	Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
OESO	Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OECD)
OS	ontwikkelingssamenwerking
PLATO	Promotie Lerarenmobiliteit, Arbeidservaring en Training in het Onderwijs (po vo)
PLUVO	Programma voor Leerlingenuitwisseling in het Voortgezet Onderwijs (vo)
po	primair onderwijs
ROA	Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (Universiteit van Maastricht)
ROC	Regionaal Opleidings Centrum
tto	tweetalig onderwijs (Nederlands Engels)

VISIE Volledige Internationale Studie In Europa
vmbo voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs
vo voortgezet onderwijs
vtto vroeg vreemdetalenonderwijs
wvo voorbereidend wetenschappelijk onderwijs
wo wetenschappelijk onderwijs

Colofon

ISBN

978-90-73209-03-9

Eindredactie

Eric Richters, Eric Daamen, Nuffic

Bijdragen

Wouter Smit, Anna Geertsma, CINOP

Wolter Blankert, EP

Eric Richters, Nuffic

Vormgeving en opmaak

Ontwerpwerk, Den Haag

Druk

Prints & Proms, Rotterdam

Nederlandse organisatie voor
internationale samenwerking
in het hoger onderwijs

eupees platform
internationaliseren in onderwijs

